

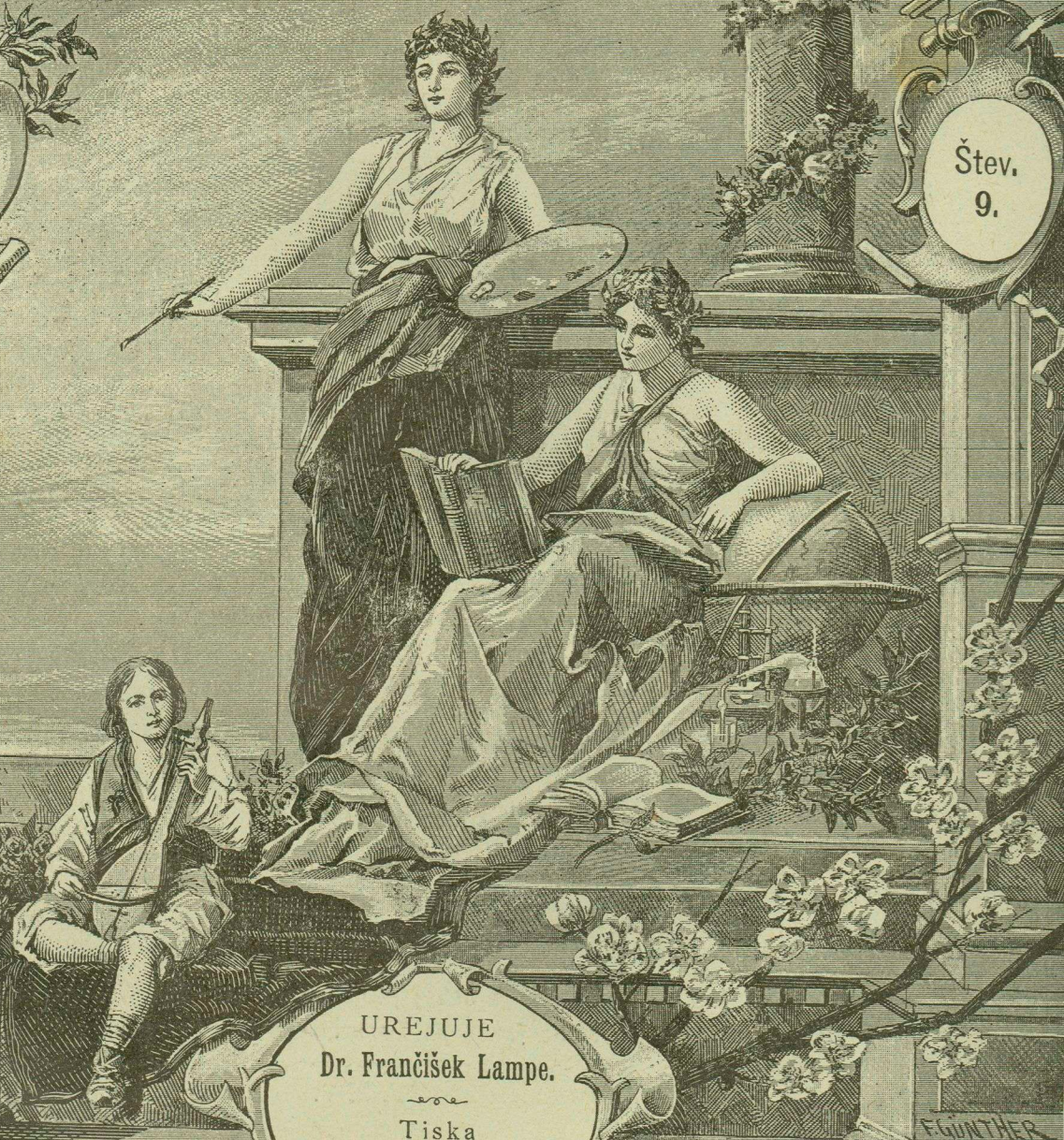
V Ljubljani, dné 1. kimovca 1893.

DOMIN SVET
ILUSTROVAN LIST
za
LEPOSLOVJE in ZNANSTVO

Leto
VI.

Štev.
9.

UREJUJE
Dr. Frančišek Lampe.
Tiska
KATOL. TISKARNA.

EGUNTER

Vsebina IX. zvezka.

	Stran
1. Helijodor. (II. Mak. 3, 7—40.) Zložil Ivan Kolarič	385
2. Dr. Gašpar Rojko. Poroča Fr. S. Lekše	386
3. Iz nove dôbe. Spisal Ivan Sovrán	389
4. Štirje duhovi. Zložil Anton Medved	399
5. Med valovi življenja. Povest. — Spisal Dobrávec	400
6. Joannes studiosus. Spisal Podgoričan	408
7. Sreča. Zložil H.	413
8. Razklani hrast. Zložil J. O. Golobov	414
9. Mrtvemu dekletcu. Zložil Vneslav	414
10. Ivan Vajkhard Valvazor. V spomin dvestoletnice njegove smrti. — Spisal A. M. L.	415
11. Valvazorju ob dvestoletnici njegove smrti	421
12. Na jutrovem. Potopisne in narodopisne črtice. — Spisal dr. Fr. L.	422
13. Slovstvo	426

A. Hrvaško slovstvo. Knjige „Matice Hrv.“ za l. 1892.: F. M. A. Mignet. Poviest francuzke revolucije od g. 1789. do g. 1815. *Preveo, pripomenkom i kazalom popratio Ivan Rabar.* — Kristof Kolumbo i otkriće Amerike. *Napisao Juraj Carić.* B. Češko slovstvo. Slovstveni paberki s Češkega. *Zbral univ. doc. dr. J. Tumpach.*

14. Razne stvari	430
----------------------------	-----

Národne pesmi. — Nekoliko belokranjskih izrazov in slovniških nepravdnostij iz Adlešič. — Naše slike. — Železnica iz Jafe v Jeruzalem. — † Francišek Gestrin.

Slike.

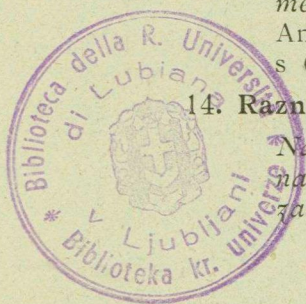
1. Helijodor izgnan iz templja. (Slika Rafaelova v Vatikanu)	385
2. Dr. Gašpar Rojko	387
3. Prizor z ljubljanske ljudske veselice dné 22. rožnika t. 1. (Po hipni fotografiji urednikovi)	393
4. Notranjska deklica v nekdanji narodni noši. (Fotografoval Drag. Rovšek)	401
5. Mesto Jajce. (Po fotografiji)	409
6. Shod pri sv. Roku v Dravljah pri Ljubljani. (Narisal Jos. Germ)	417
7. Pogled na Kajiro s citadele. (Po fotografiji)	425
8. Valvazor. (Slika Jurija Šubica v Rudolfinumu)	432

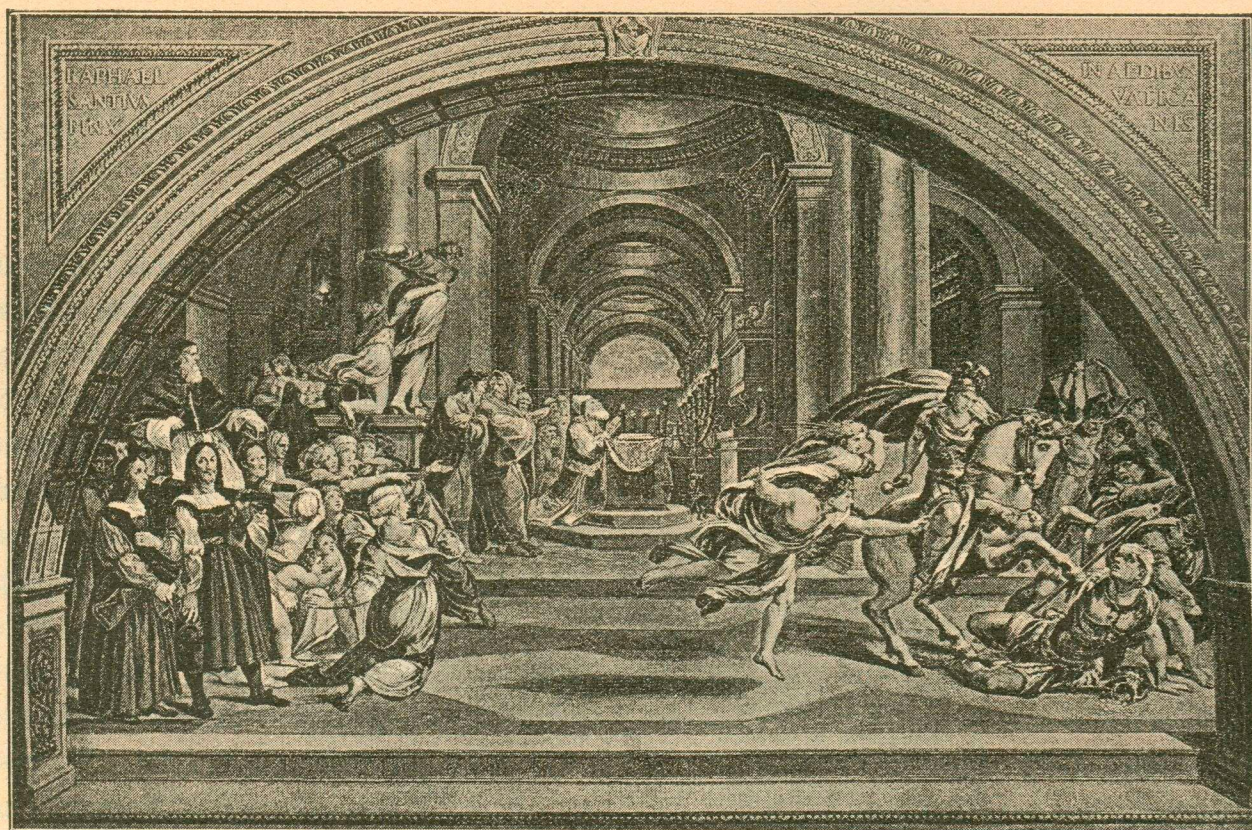

NAZNANILO. Ostalo nam je nekaj posameznih številk lanskega in predlanskega leta. Dijakom jih damo izvod po 10 kr., več izvodov skupaj še ceneje.

Pri upravnistvu se še dobita letnika IV. in V. po 3 gld., v Bonačeve izvirne platnice vez. po 4 gld. 20 kr.

Cena: Za celo leto 3 gld.; za pol leta 1 gld. 50 kr. Za dijake na leto 2 gld. 60 kr. Uredništvo in upravnistvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje iz prijaznosti „Katol. Bukvarna.“

Helijodor izgnan iz templja. (Slika Rafaelova v Vatikanu.)

Helijodor.

(II. Mak. 3, 7—40.)

Kdo ruši tvoj mir, Jeruzalem sveti,
Kaj neki pomeni otožni tvoj stok?
Mar zopet želé sovražniki kleti
Zaróbiti broje tvojih otrók?
Kaj tožno oblačijo tvoje se žene,
In sklepa duhovnik roke posvečene?
Kaj stiski je tvoji, Jeruzalem, vzrok?

Poslal je kralj sirski Helijodóra,
Poslanec prinese novico strašno:
Svetišča zaklade opleniti mora,
Ki vdov in sirot so jedino blagó.
Otroci ihté in stokajo žene,
Duhovnik pa sklepa roké posvečene,
Da Bog bi odvrnil od mesta to zló.

V svetišče je stopil poslanec kraljevi,
Da drzno bi zvršil brezbožni zločin.
Kaj mar mu, če drugi umirajo v reví,
Kaj briga mu kralj je nebeških višin?
Da onemu le zgodi se po volji,
Ki časno sedi na nestalnem prestolji,
In — drago plačilo mu hodi v spomín.

Takó že stoji na svetem prostoru,
Po zlatu steguje krivične roké,
Sinovi Arónovi molijo v zboru,
Sirote pa točijo grenke solzé.
In sliši molitev Jehova v nebesih
In vidi sirotam solzáce v očesih
In vidi hudobnežem v srcih dolgé.

In blisk iz višave svetišče prešine,
Pred selom kraljevim prikazen stoji:
Na konju visokem — glej! mož iz višine,
Kot hraber junak mogočno sedi.
Mladenič ga spremlja na levi in desni,
Kot solnce žarí se obraz jima resni,
In roka bičalo mu urno vrtí.

V bliščobi nebeški pogléd mu umira,
In v udih junaških moč peša in mré,
Pod vdarci bičala na tla se podira
In čudo s trepêtom národ ves zrè
In hvali ponižno dobrotnost Jehove,
Ki brani takó sirote in vdove
In zlobnost sovragov nevernih zatrè.

Ivan Kolarič.

Dr. Gašpar Rojko.

(Poroča Fr. S. Lekše.)

Slovenci imamo mnogo znamenitih in daleč po svetu znanih môž, kateri so se izkazali sosebnost med učenjaki z «uma svitlim mečem». Toda naš položaj, nesrečna preteklost in zlasti nenarodna vzgoja je bila kriva, da se niso zavedali svojega rodú in si zato tudi niso pridobili zaslug za svoj narod. Časi so bili drugačni, kakor so sedaj. Vse so pisali v mrtvi latinščini, ali pa — kakor pri nas — v nemščini. Šele nekoliko desetletij sèm pišemo Slovani učila dela v materinskem jeziku. Zato so bili in tudi so domačemu narodu večinoma neznani. Zakaj — ne meneč se za svoj zaničevani jezik in teptani narod, so se oklenili večinoma mogočnega nemškega naroda.

Med take može, če tudi ne na prvo, vendar na odlično mesto nam je treba posaditi bistre glave moža, kateremu je tekla zibel v slovenski hiši zelene slovenske Štajerske. Ta je učeni cerkveni zgodovinar dr. Gašpar Rojko.

Dobro uro hoda iz mesta Maribora v zgornjih Slovenskih goricah na levem bregu deroče Drave je župnija Svetega Petra. Ne daleč od župne cerkve je vas Metava. Tu se je rodil imenovani učenjak Rojko leta 1744. Krščen¹⁾ je bil dné 2. prosinca za Gašparja, kakor je bilo ime tudi očetu. Ta je bil posestnik v rečeni vasi in poleg tega neki «upravitelj» (Amtsmann), kakor ga imenuje J. B. Winklern,²⁾ po katerem po-

¹⁾ V krstni knjigi je zapisano: «Die 2. Januarii 1744 baptizatus est Casparus fil. leg. hodie hora 9 mane Caspari Roiko Teresiae natae Skorgethin ex Metava.» Glej str. 43 «Fara sv. Petra pri Mariboru». Spisal F. Zmazek, l. 1879.

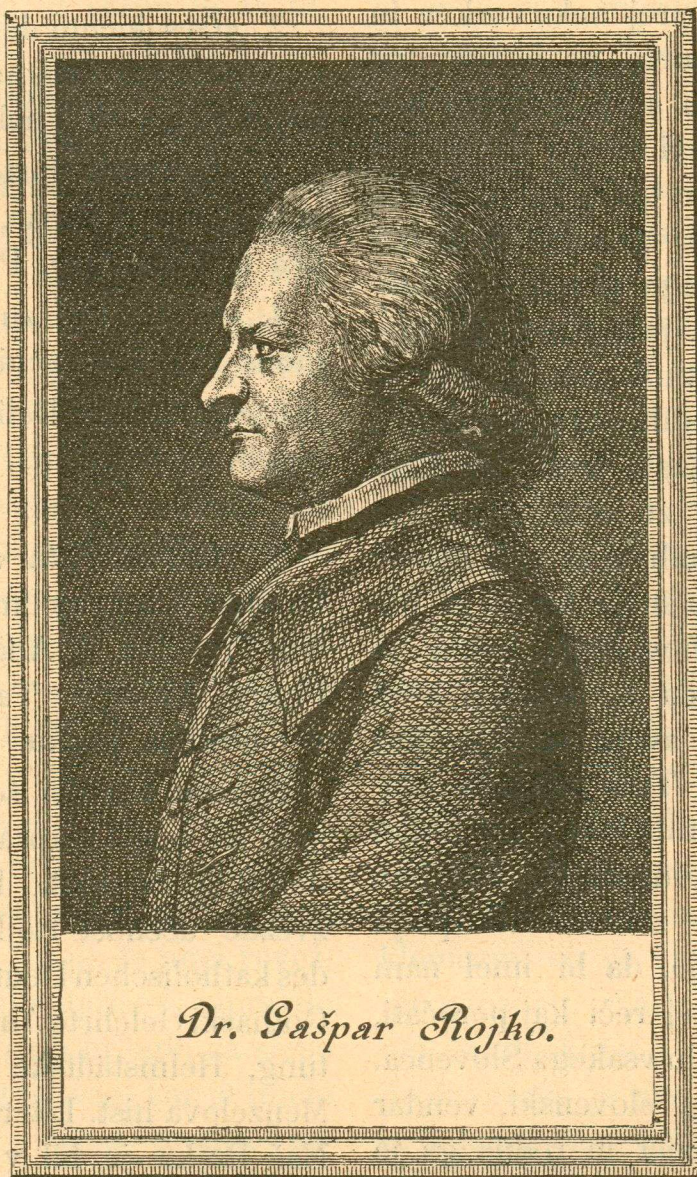
²⁾ «Biographische und litterarische Nachrichten von den Schriftstellern und Künstlern, welche in dem Herzogthume Steyermark geboren sind.» Von Joh. Bapt. von Winklern. Grätz 1810.

snemamo njegov življenjepis. Potemtakem je lahko dal v šole sina, česar drugi v tistem času niso vselej mogli storiti. Ker še tedaj ni bilo šole pri sv. Petru, pošlje ga oče v Maribor. Kako dolgo je hodil v šolo v Mariboru, ne vemo prav. Toliko je znano, da je šel mladi Gašpar Rojko s sestričem Boštjanom Skargetom na Ljubno, da bi se med ptujimi ljudmi bolj izučil ljudi spoznavati, kar je potrebno slehernemu, kateri želi koristiti človeštvu. Njegovi učitelji so bili duhovniki iz družbe Jezusove, v pravem pomenu besede vzgojniki, katerih doslej še nihče ni prekosil v učenosti in vzgojstvu. Zvršivši Rojko latinske šole na Ljubnem, gre v Gradec, kjer dokonča izvrstno filozofske nauke. L. 1763. vidimo mladega Rojka na Dunaju v zboru poslušalcev slovečih učenjakov Martini-ja in Riegger-ja. Ta dva sta mogočno vplivala na Rojka; gotovo, ker mislij, katere je pozneje razvijal v svojih delih, pač ni zajemal iz učenja jezuitov.

Vrnivši se z Dunaja, vstopi v bogoslovje v Gradcu, kjer se je izučil bogoslovskih ved od dominičanov in avguštincev. Dvakrat je imel javne razgovore ali disputacije, kakor je bilo tedaj v navadi. Drugikrat, ko je dostal razgovor: «Disputatio ex universa Theologia 50 positiones», dobil je doktorsko čast. Nato ga leta 1766., meseca grudna, posveti za mašnika sekovski škof Jožef grof pl. Spauer. Kot Slovencu mu je bilo odločeno pastirovanje med Slovenci, kjer je ostal kapelan sedem let. Življenjepisci pravijo, da je bil kapelan v Selnici na Dravi in Svečini. Ali je bil v Selnici, ne upam se trditi, ker se njegovo ime ne nahaja v nobeni tamošnji

matici. Da je bil dalje časa v Svečini, razvidno je iz prijateljstva njegovega, katero je gojil z župnikom v Lučanah, Temerl-om. Poslednji je bil sam učen mož in je znal vnemati mladega duhovnika zlasti za cerkveno zgodovino. Vsak teden sta se navadno shajala ter pretresovala razna zgodovinska in modroslovna vprašanja, skratka: vse, kar bistri um in ogreva srce. Narodovala sta si najimenitnejših učenjakov dela, kakor škofa Klavdija Fleuryja obcerkveno zgodovino, Bossuetov uvod zgodovine sveta in vere, Voltaire-ov «Essai d'histoire universelle» itd. Kajpada ni mogel Rojko dolgo ostati skrit. O njegovem znanju in njegovi učenosti se je kmalu raznesel glas. Zato ga pa slavnega spomina cesarica Marija Terezija pokliče v Gradec za profesorja iz logike, metafizike in etike. Toda te predmete je učil le malo časa, ker je postal leta 1774. profesor cerkvene zgodovine na graškem vseučilišču. Že leta 1777. so ga imenovali ravnatelj na semenišču graškem zaradi njegove vnetosti za napredek. Ker je bil le «director quoad disciplinam et scientificam», bavil se je le z vzgojo gojencev, kateri so imeli

ravno v našem Rojku pravega očeta in prijatelja. Natanko je moral izpolnjevati svoje dolžnosti vsak gojenec, bodi preprostega, bodi plemenitega rodú. Prav to je potrebno v zavodu, ker ljubezen do dela in reda je duša človeškemu delovanju. Pa tudi tega imenitnega posla ni opravljal dolgo. Dne 7. listopada

Dr. Gašpar Rojko.

l. 1782. ga pokliče cesar Jožef II. za učitelja cerkvene zgodovine v Prago, ker so prikratili ter izpremenili graško vseučilišče v licej. Ko je začel učiti v imenovanem mestu v imenitnem vseučilišču Karola Ferdinanda, trlo se je poslušalcev raznih stanov. Znana je že bila Čehom njegova zgodovina «Kostniškega cerkvenega zbora», kjer je prav slobodomiselno pisal o J. Husu. Rečeno Rojkovo zgodovino, to je «Geschichte der grossen Kirchenversammlung zu

Kostnitz» so poznali že poprej po Vaclavu Petrynu, kateri jo je bil izdal v češkem prevodu. Njegovo ime si je pridobivalo vedno večjo čast med domačini kakor preko mej Avstrije. Razne časti so ga doletele kot profesorja in duhovnika. Leta 1790. so ga izvolili jednoglasno za dekana na praški bogoslovski fakulteti in l. 1791. ga je imenoval

cesar Leopold II. za poročevalca (referenta) o duhovnih rečeh. Prav pohvalno se izraža pismo, v katerem je imenovan Rojko za poročevalca in svetovalca, o njegovih zaslugah. Leta 1793. ga je pa imenoval cesar Franc I. pravega gubernijalnega svètnika češke dežele. V tej novi časti je imel mnogo opravila. Treba je bilo namreč urediti razne ustanove, katere so imele poprej neke cerkve in neki samostani, katere pa je odpravil cesar Jožef II. In tu se je pokazal najbolj Rojko, v čegavi službi da je. Ko bi ne bil delal čisto tako, kar in kakor je zahtevala država, izvestno ne bi bil dobil tako pohvalnega pisma «od zgoraj». In njegov življenjepisec, že imenovani Winklern, tudi piše, da mu je bilo jedino to v mislih, «koristiti državi in veri, — dem Staate und der Religion gemeinnützig zu werden»,¹⁾ kar je razvidno iz raznih njegovih spisov in poročil. Posebno se je trudil za povišanje plačila duhovnikov, kakor je tudi za to skrbel, da so nekateri kraji na Češkem dobili svoje pastirje, kar je pač hvalevredno. Tudi mnogim ustanovam za učečo se mladino je dal Rojko prvi povod, da so se napravile. Posebno ima Češka mnogo zahvaliti Gašparja Rojka. In gotovo je, da bi imel nam kateri brat Čeh o tej reči kaj poročati, kar bi seveda veselilo vsakega Slovenca. Dasi Rojko ni pisal slovenski, vendar je služil med Slovenci in rodila ga je mati Slovenka: torej je naš.

Gledé na vse te zasluge ga je izbralo praško vseučilišče dné 9. velikega srpana leta 1797. za «rektorja magnifika», kateri je ravnal vse vednostne zavode slavnega češkega kraljestva. Z odlokom z dné 28. aprila leta 1807. je bil Rojko imenovan kanonik v kapitelju «vseh svet-

nikov» na praškem gradu, in dné 28. rožnika istega leta je bil slovesno vmeščen. Leta 1811. pa je postal Rojko infulirani prošt, katera čast je bila zanj zadnja. Umrl je po plodovitem delovanju l. 1819. Koliko je storil Rojko, pričajo njegova dela, katera so ta-le:

1. «Oratio inauguralis de studio historiae ecclesiasticae».

2. «Geschichte der grossen allgemeinen Kirchenversammlung zu Kostnitz (Constanz)». IV Theile.

3. «Synopsis historiae religionis et ecclesiae christianae, methodo systematica adumbratae». Praga, 1785.

4. «Einleitung zur christlichen Religions-Kirchengeschichte». Prag, 1788.

5. «Christliche Religions- und Kirchengeschichte». Vier Bände. Prag, 1789 bis 1792.

6. «Oratio dicta ad senatum populumque academicum, quum hic natallem Francisci II. Augusti diem coleret». Pragae, 1798. — Ta govor je izšel tudi v nemškem jeziku.

Razven teh del so izšli mnogi učeni spisi in razne razprave v avstrijskih in nemških časnikih, kateri vsi kujejo v zvezde učenost Rojkovo: Koburg. Lit. des katholischen Deutschland, Götting. in Gothaski Gelehrte Anz., Jenajska Lit. Zeitung, Helmstädtke gelehrte Annalen, Menzelova hist. Literatur i. dr. Skratka: Naš Rojko je bil v svojem času najbolj v čislih med katoliškimi bogoslovci. Naša želja je le, da bi nam še kdo po njegovih delih opisal njegovo delovanje ter ga ocenil, kakor se spodobi, da cenimo učene može. Vemo, kakšen duh je vladal ob času Gašparja Rojka; vemo, da je jožefinstvo mnogo škodovalo cerkvi. Žal, da je bil tudi naš slavni dr. Gašpar Rojko udan temu duhu.

¹⁾ L. c. str. 177.

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

VIII.

Zvečer je po Ottakringu zopet vršalo. Delavcem se je pridružila lena, postopaška tolpa, katero pozna vsako mesto v našem času: ljudje, ki nimajo ničesar izgubiti na svetu in ki skrbé le za to, da sem ter tje dobé brezplačno stanovanje in hrano v jetnišnici. Velikanska, nebrzdana množica se je vlačila po ulicah kričoč in vriščoč. Potoma so se lotili še nekaterih tovarn in jim razbili okna, a strast vendar še ni bila tolika, da bi bili storili večjo škodo.

V neki ozki ulici pa se je sprožila z vso silo surovost. Tam je bila skoraj v vsaki tretji hiši žganjarnica, kamor so delavci nosili svoje novčiče in hodili s pijanostjo si zamorít duha otožnosti in skrbij ali vsaj dozdevno v žganju si okrepit svoje obrabljene moči. Gospodarji tem beznicam so bili brez izjeme židje. V umazanih kaftanih so stali navadno na pragu in vabili mimogredoče; pivcev so imeli dovolj. Tudi posojali so delavcem denar, seveda le proti zastavi. Na tisoče ljubih spominkov: križcev, podob, knjižic itd., ki jih je imel reveždelavec še od svojih starišev, zapravilo se je v teh žganjarskih brlogih za slepo ceno. Žid je sprejemal vse, kar je imelo količkaj vrednosti. Hišno orodje, posteljna oprava, obleka, vse se je lahko zamenilo z žganjem ali zastavilo pri njem. Pri tem pa ni vprašal, ali je dotična stvar pridobljena pošteno ali ne; kar mu je dajalo dobička, vse je podpiral, bodisi tudi zapravljevost in nepoštenost.

Ko se je glasna drhal pomikala po tej ulici, zaslišali so se glasovi: «Nad žide!» in strastno je kmalu ponavljala

vsa množica: «Hajdimo nad žide! Zganja, žganja!» Morda se je marsikdo izmed njih spominjal v tem trenutju, kako je v tistih beznicah zapravil svoj denar in svojo čast, morda mu je stopila pred oči sestradana žena in gladú umirajoči otroci, katerim je v teh brlogih zapravljajl kruh, morda je videl v duhu razne brezsrčne goljufije — — —, zato je še glasneje, še bolj razkačeno zarjul: «Nad žide, nad žide!» Kakor bi trenil, zakadili so se v žganjarnice in pričeli svoj divji posel. Sodčke so zvalili na ulico in jeli točiti v najraznovrstnejšo posodo smrdljivo žgano pijačo. Žid gospodar je stal poleg in kričal in vzdihoval, a dosegel je jedino le to, da ga je doletela kaka zaušnica, ali da ga je kdo pahnil na tla in ga še nekoliko omlatil. Jednega izmed njih so pobili do smrti. Vse to se je zgodilo nakrat, in vojaštvo, ki je brž prihitelo, ni moglo več pomagati. Ljudje se niso dali na noben način razgnati; z dogami razbitih sodov, s polomljenim hišnim orodjem in s steklenicami so se vrgli proti vojakom in jih napadali. Zastonj je klical stotnik, naj se umaknejo; ko ni bilo druge pomoči, zvršil je svojo žalostno dolžnost in veleval prvi vrsti, naj izpali na razsajalce. Grozen prizor! Pet do smrti zadetih je z bolestnim vzklikom padlo na tla, mnogo ranjenih je zakričalo in zastokalo; za trenutje je utihnila množica in le stotnikov glas, ukazujoč, naj se mirno razidejo, čul se je med vzdihovanjem in javkanjem. Sedaj je pomagalo; prelita kri je zmodrila divjo tolpo, strast se je ohladila. Izprevideli so, da se ne morejo ustavljati vojaški

sili. Počasi so se razkropili. Za ta večer so bili nemiri končani. Drugi dan so vsi časopisi najobširneje poročali o njih, a njihovi popisi že niso bili več tako pomirljivi, kakor o jutranjih. Zabavljanja, surovosti, divjaštva ni bilo ni konca, ni kraja, in v dolgih odstavkih so vzdihovali o verski nestrpnosti in neomikanem fanatizmu, ki še vlada namesto pristnega, čistega človekoljubja med ljudstvom. Jasno je bilo, zakaj. Pokazalo se je nasprotstvo proti židom, in židje so se bali zase. Niso pa pomislili, da so židje sami ponajveč zanesli med nižje sloje nenravnost in nevero. Nova dôba si je vzgojila nebrojno takih, kateri se dajo voditi samo jedni oblasti, namreč sili močnejšega, katere kroti le še vzgojevalna moč svinčenk in bajonetov. Orožje, ki je namenjeno, da brani sovražnika ljubljeno domovino, mora se uporabljati proti zapuščenim, nesrečno zapeljanim rojakom.

Naše znance Glücka, Karra in Pinkelesa so ti nemiri tudi jako razburili. Odvetnik se je kar tresel po vsem životu, ko mu jih je Pinkeles podrobneje opisaval. Da se je pokazalo tako sovražstvo proti židom, ni mu dalo miru. Oči so mu nemirno švigale sem in tje, in izpregovoril je včasih nekaj pretrganih besedij, a pametnega ni spravil ničesar iz sebe.

«Kaj bode? Kaj bode? O sveta, vse obsezajoča ljubezen — nobeden te ne pozna! In jaz te oznanjam, in — sedaj?»

Strah se mu je videl na obrazu, bal se je zase. Pinkeles sicer ni bil tako preplašen, toda jeza ga je davila. Trdo je pristavil:

«Človek mora obupati nad temi krščenimi zvermi. Najbolje bi bilo, da se kar od kraja postrelé. Niso vredni, da bi našemu rodu služili za sužnje; ne

maramo jih, saj bi ne vedeli, kam ž njimi. Zato jih ne smemo razvaditi —»

Karr mu je pritrdil in mu posegel v besedo:

«Da, razvaditi jih ne smemo. Mislili bi, da so oni gospodarji sveta. Izrael jih bode premagal in jim pregnal njihove slasti. Naša bode znanost, naša bode umetnost, naš bode svet, in izbirali si bodemo izmed njih, kdo bi bil toliko vreden, da nam bode služil.»

Židovska ošabnost in predrznost se je tako tolažila; sanjavega in na čutnicah že dolgo bolnega Glücka, ki je sebe samega imel za božanstvo, pa vendar-le ni mogla utolažiti. Spoznal je, da je težko vladati tako drhal, in da je še daleč trenutje, ko se bode svet klanjal pred njim — rešenikom. Strah in žalost mu je le še množila njegova brezmejna častihlepnost.

«Da bi hotel umevati naš narod, čemu je na svetu, in da bi se zavedel svojega dostojanstva in svoje moči, pač bi hitro ukrotili to divjo četo», opomnil je Pinkeles, Karr pa mu je prikimal. Govorila sta še dolgo o pomenu židovstva in o duševni sili njegovi, ki daleč nadkriljuje vsa druga ljudstva. Glück je le na pol poslušal in na zadnje je počasi izpregovoril:

«Jaz hočem voditi; drugovati mi pri vodstvu ne sme, kdor ni našega rodu. Vsa večja društva morajo ostati naša, zlasti tista, ki hočejo preosnovati državno življenje in ves red. Pravil sem to že ne vem kolikokrat; kdor se hoče rešiti, mora za menoj. Moj duh vse to že vidi — daleč naprej in mi naznanja novo bodočnost. Izmed kupov pobitih trupel, iz potokov krvi bodo vstale oživljene in zmagoslavno okrepljene moje ideje.»

Karr se je po tihem namuzal; Pinkeles pa je dejal: «Oprostite, velečastni,

da s svojega nizkega stola posežem v vaše nebotične pokrajine. Že dolgo me nadleguje neka težava, nekak dvom, bi dejal. Mi moramo voditi svet. Toda reveži naše krvi so nesposobni za vodstvo. Na vsak način je torej treba, da se lotijo tega velikega dela naši mogočniki in bogatini. Ti vam morajo pomagati. Toda kako naj se to zgodi? Prepričan sem, da je vaš vzvišeni um že jasno našel pot, ki se mojemu okornemu mišljenju zdi skoraj nemogoča. Zato vas prosim pojasnila.»

«Izrazite se jasneje, kaj želite?» odgovori nekoliko živeje odvetnik.

«To - le me muči: Delavcem je prvo načelo, da je sedanji red, kakor se proizvaja blago, popolnoma krivičen in napačen. Lastinska pravica, katero si prisvajajo vsi, ki kaj imajo, ta je največji nezmisel. Denar, ki je v rokah posamnikov in brez katerega ni gospodarskega življenja, ne kupčije, ne obrtov, ta je najhujši trinog vsem revežem. Le denar daje moč; kdor nima denarja, nima nič. Zato sovražijo delavci našo dôlebo in njenega gospodarja, namreč — denar. Zato se ne bojé krivice. Zato ga hočejo iztrgati posamnikom iz rôk, torej v resnici — opleniti bogatine in plen dati vsej družbi. Tako učite tudi vi, gospod doktor. Toda denar je vendar - le največji del v rokah naših môž. Če bi tudi mi svoje veljake pripravili do tega, da bi stopili pod vašim vodstvom na čelo našim ljudem - socialistom, bilo bi pač težko dopovedati delavcem, da so ti, katere ravno zaradi bogastva najbolj sovražijo, njihovi resnični prijatelji. V tem oziru, kako se more to zgoditi, prosim pojasnila.»

Odvetniku je oživel motno oko med Pinkelesovim pripovedovanjem, dobrohotno se je nasmehnil in dejal: «Veselim vas, moj ljubi Pinkeles. Daleč mi-

slite. Zato le vselej, kadarkoli bi vam bilo kaj temnega, poprašajte! Meni se zdi ves moj sestav tako lep in tako dovršen, da ne morem niti slutiti, kaj bi moglo biti nejasnega. Čujte! Za naš rod se ne bojte. To, kar so najduhovitejši vidci naši gledali o njem, mora se zgoditi. Bajke, ki so se pridružile njihovim veličastnim idejam, porušila je sicer že zdavna veda, a duh teh idej je ostal. Tudi mojih idej ne more umevati neumna tolpa; zato bode tudi njim pridružila po svoji domišljiji raznih bajk. Velike naše ideje, ki že dolgo vladajo svet, govore jasno, da je za vladanje sposoben le naš rod. In to bode ostalo, naj počno drugi, kar hočejo. Tudi v socialistični državi bode Izrael vladal; seveda ne na prestolih, katere preje uničimo, in ne pri žrtvenikih, ki s svojimi žrtvami in s svojimi žreci vred davno pred pogoré v čast duha v vesoljstvu: vladal pa bode s svojimi idejami, s svojim umom. Saj vidite lahko, da so začetki vse sedanje omike naših mislecev plod in da je naš rod, dasi od vseh surovo preganjan, od vseh zaničevan, vendar - le voditelj celi Evropi. Zato se ne bojte za Judovo ljudstvo!»

«Izvrstno, nebeško», vzkliknila sta Karr in Pinkeles hkratu in zaploskala z rokami. Glück pa je vneto nadaljeval:

«O vsem tem, kar sem dosedaj vama razvijal, morata biti do dna duše preverjena, potem bôdeta umevala dalje. Država, kakor si jo misli socialist, kjer bôdi vse skupno, vse last vseh, bode v resnici — naša država zato, ker je samo Izrael sposoben stalno jo voditi in vladati. Tudi drugim privoščimo sreče, a sreča njihova bode v tem, da bodo urejeni in oslobojeni — nam služili. Svoje nesreče so si sedaj krivi sami, ker so si nakopali toliko predsodkov. Vedno jim moramo kazati, kaj jih teži;

moč verstva in duhovstva moramo razbiti; ravno tako tisto oholo plemstvo in kar je ž njim v zvezi; razgnati moramo lažnivi sijaj, ki nekaterim leskeče krog glave in v katerega imenu zahtevajo le zase predpravice. S tem bomo najbolje odvrnili nasprotstvo ljudstva do nas; sedaj nas res sovraži, toda le zato, ker mora nekaj sovražiti v svoji nezadovoljnosti. Dajmo mu v njegovi sredi predmete sovraštva in s tem zavarujemo sebe. To pa ni še vse. Delavci se nas bodo kmalu navadili; da pa jih še bolj privežemo k sebi, moramo jih učiti, da so prav sedanji kapitalisti najboljše sredstvo, da se razruši kapitalistična dôle in se zameni s socialistično. Ko bode ves imetek le v nekaterih rokah, tedaj bode pač lahko prisiliti še te, da ga odstopijo in dadó vsem v skupno posest. Zato je najprimerneje, da sedaj polagoma izginja posest iz množice in da jo dobé samo nekateri v roke. Kapital bode potemtakem samega sebe ujedel. Če jih bomo tako učili, ne bode se jim zdelo več čudno, da so jim kapitalisti prijatelji, in kmalu bomo dovolj močni za naskok. Kdor bi izmed naših ne hotel misliti z nami iz drugih vzrokov, prisilimo ga s tem, da ga ostrašimo in mu podamo na izber, je-li hoče imeti največjo silo in najživotvornejšo moč naše dôle, namreč socialno demokracijo, proti sebi ali za se. Menim, da ne bode dolgo izbiral. — Ali vidita sedaj, da se duhu ne more ustavljati nobena sila? Opirajoč se na to, kar sem vama sedaj povedal, igram z navidezno najnevarnejšimi predsodki, igram z vsemi grožnjami, z vsemi težavami, igram s celim človeštvom.» — Moško je odvetnik pri tem dvignil glavo in se prijel za čelo, kakor bi hotel pokazati, kje je iskati tega silnega duha. Karr in Pinkeles sta

pa nato drug drugega izkušala prekositi v hvalisanju in povelečevanju oholega žida, ki je še pred malo časom vzdihaval ves obupan in potrtn pred njima. Ukrepali so še tudi, kako bi bilo pomagati Kosmu in drugim jetnikom, in nato so se razšli.

Ulmerjeva bolezen se ni kaj prida zboljševala. Ko je videl usmiljenko poleg sebe, ujezil se je in jo jel grditi in poditi. Mirno ga je poslušala, ko je rohnal nad njo, in mu prijazno odgovorila, da izpolnjuje le voljo svoje prednice, ki jo je, naprošena od gospé Ulmerice, poslala semkaj. In pristavila je:

«Blagorodni gospod, vi potrebujete postrežbe. Vem sicer, da bi vam vaši domači radi stregli, toda lože je to meni, ki sem vedno pri bolnikih. Morda sem vam res nadležna; zato vas pa prosim, le naznanite mi svoje želje in izkušala bodem, da jim po svoji moči vedno ustrezem. V imenu zdravnikovem vas pa moram resno opomniti, da bodite mirni.»

Resnost in ljubezniva odločnost mlade redovnice je dobro delovala na Ulmerja. Ko je izprevidel, kako skrbi zanj in kako vestno mu streže, bila mu je všeč. Kmalu je vprašal, kako je s tvornico. Niso se mu upali še povedati, in sproga mu je odgovorila nekaj dvoumnega. On pa je vedno le govoril o delu in naročilih. Lidija mu je morala prebrati vsa došla pisma in na nekatera takoj odpisati. Ulmer je bil nezaupen že preje in z večine je vse količkaj važnejše dopise sam sestavljal. Imel je sicer pisarje, toda posamezne le po malo časa. Za najmanjšo stvarco jih je odpodil; že ko se je pogodil z Lidijo, mislil jo je uporabiti tudi za se, za pisarski posel. Previdna in mnogo izkušena Lidija je hitro umevala svojo nalogo in mu vse dobro zvršila. Mlada,

Prizor z ljubljanske ljudske veselice dné 22. rožnika t. 1. (Po hipni fotografiji urednikovi.)

prikupljiva žena je ugajala tovarniku in vzlasti sedaj v boleznih jo je hotel imeti često pri sebi. Žene svoje in hčere pa ni posebno maral. Lidija mu je kaj pripovedovala, ali mu v kratek čas zapela tudi kako pesmico, ali pa mu je brala kaj zanimivega. Bolnik jo je često prijel za roko in ji živo pogledal v svetle oči, ko je sedela poleg njega. Najrajši je videl, da ga je ona močila z vodo po glavi, ali ga preobezovala. Večkrat ji je zašepnil:

«Taka bi morala biti moja žena. Ali bi ne bilo lepo, moja Lidija? Kaj pravite k temu?»

«Gospod Ulmer, kmalu boste zdravi, ker se šalite tako po domače. To mislim, zraven pa hvalim Boga, da imate tako skrbno soprogo in tako ljubeznivo hčerko.» Tako in jednako mu je odgovarjala. Izprevidela pa je kmalu, da ji bode bivanje pri Ulmerjevih za kratko jako težko, ali celo nemogoče. Ni se motila. Ulmerica že preje ni imela srca zanjo; ko pa je videla, da jo bolni soprog tako neguje, vzbudilo se ji je kmalu sovraštvo do nje. Ljubosumnost se je lotila, poleg tega pa strah, da utegne iz Ulmerja izsiliti kaj zase. Ta misel jo je jako mučila in sklenila je, da spravi Lidijo iz hiše.

«Pritepli ste se, vrag zna, od kodi, in sedaj mi zapeljujete moža in delate nemir v hiši», tako je kričala nad njo in ji grozila, da jo s policijo izžene, če se ne odpravi z lepa. Jako težko je bilo Lidiji pri srcu; to očitiranje jo je bolelo. Res se ji je zdelo jako neprijetno, da se ji je bolni Ulmer kazal tako prijaznega; poznala je človeškega srca slabosti in vedela je, da taka strast ni zdrava. Vendar jo je hkratu veselilo, da more storiti kaj dobrega. Oče ni zaupal Pavli, ker je bil v domačem življenju popolnoma odvisen od žene, ki jo je

sovražila; zato pa je mislila Lidija, da mora ostati vsaj tako dolgo, da bi v tem pomagala svoji ljubljeni dobrotnici. Pavla se je pri mačehi potegnila za Lidijo, s tem pa se ji je še bolj zamerila. Mačeha bi bila videla najrajša, da bi se Pavla omožila; nekaj dote bi ji že še privoščila, samo da bi je ne videla. Uprav zato je že zdavnaj priganjala moža, naj ji preskrbi ženina, in Ulmer jo je slušal.

Socku je bila vseč misel, da se bogatega tovarnika jedina hči omoži z njegovim Leopoldom. Imel je za to posebne vzroke. Njegova tvornica je zadnji čas mnogo trpela. Zaradi mnogih okoliščin je moral silo blaga prodati za slepo ceno. Pri vsem tem je pa še jako nesrečno igral na borzi. Živel je doma potratno, torej ni čuda, če se je jelo majati njegovo gospodarjenje. Tega seveda nihče drug ni vedel, kakor on sam. Svetu in tudi Ulmerju se je zdel Sock še vedno bogat in imeniten. Zato je bilo treba na vsak način kmalu pomoči. Poroka s Pavlo bi vse popravila. Leopold bi postal lastnik Ulmerjeve tvornice; mlajši sin bi pa doma pri njem pomagal voditi zavod, ki bi ga podprl z Ulmerjevimi novci.

Ulmer je za svojih zdravih dnij mislil seveda iz cela drugače. Tvornice ni maral na noben način dati iz rók, in veselil se je le, da bi obe veliki podjetji, njegovo in Sockovo, stopili v bližjo zvezo. Tu ga je položila nevarna rana na postelj in vse se je izpremenilo. Pri tem se je zgodilo še nekaj drugega. Sock se je bil izkazal že ob dunajski razstavi s svojimi izdelki in je bil zato odlikovan; kasneje je pa za vojaštvo izdelal mnogo stvari skoraj zastonj in tudi zato je dobil cesarsko odlikovanje. Seveda je imel pri teh svojih «dobrih delih» posebni namen, ki ga je tudi z

vsemi možnimi sredstvi izkušal doseči. In dosegel ga je. Nekaj dnij po tisti usodni noči, ko je bil ranjen Ulmer, prinesel je dunajski vladni list novico, da je Evgen Sock, c. kr. dvorni založnik in tovarnar, dobil od presvetlega cesarja dedno viteštvo s pridevkom Treufels.

Ulmer je to že nekoliko vedel, vendar se mu je razbistrilo oko, ko mu je Pavla prihitela povedat to novico. Ves vesel je dejal:

«Hčerka moja, moj prijatelj je in upam, da nam bode v kratkem še bližji. Glej, oba Leopold in Evgen sta sedaj viteza. In Leopold te rad vidi; vsaka mladenka bi poskočila od veselja, ko bi vedela, da postane plemica.»

«Dragi oče, mene tare samo jedna skrb, da bi namreč vi kmalu ozdraveli. Pri bolnem očetu ne morem misliti nič drugega in zato želim sicer sreče Sockovi družini, a še tisočkrat bolj vam, preljubi oče», tako mu je odgovorila.

Sockovi so bili prišli že preje večkrat obiskat bolnega Ulmerja; stari Sock bi bil rad govoril o svojih načrtih, toda Ulmer ni bil za dolge pogovore. Leopold se je sicer smukal krog Pavle, a brez uspeha. Njegove prazne in priučene besede so dobivale v odgovor hladne, vsakdanje opazke; toda to mu ni vzelo poguma. Čim česče se je sestal s Pavlo, tem bolj je bil prepričan, da brez nje ne more živeti. Sam je trdil, da jo ljubi, in strast njegova se je le zvečevala z očetovim prigovarjanjem.

Popoldne tistega srečnega dné, ko so se mogli vprvič pokazati kot novi plemiči, prihiteli so vsi Sockovi v prijateljsko Ulmerjevo hišo. Že zjutraj je bila šla Pavla z mačeho častitat jim in prišli so še tisti dan izrazit zahvalo. Častno so jih vsprejeli. Ulmerica je imela kar naprej v nasmeh nabrani

ustni, dasi se ji je to kaj malo podalo, in neprestano je mežikala z drobnimi očesci v zalitem obrazu. Pri bolniku so ostali drugi le malo; pripravili so jim okrepčila. Le stara dva sama sta ostala, da se pomenita. Bila sta takoj pri svojih načrtih. Vse je šlo gladko, in Ulmer je zadovoljno pritrjeval tovarišu, ki mu je pravil, kako je sedaj priložen čas, da se vzameta njuna otroka.

«Bojim se za Leopolda», dejal je Sock, «živ je, mlad je, in če bi se jel vlačiti po mladih plemičev družbah, lahko mi zapravi pol imetka. Morda bi mu tudi kaka ošabna misel šinila v glavo, češ da si mora odsle pri jednorodnih poiskati neveste. Zato moramo delati urno; najbolje je, če še danes praznujemo zaroko.»

Ulmerju je bilo vse to všeč. Ko pa je Sock jel govoriti o tem, da sta že stara in da je treba mlajšim močem prepustiti vodstvo, jel ga je nekam čudno pogledavati in čemerno je vprašal:

«I, kaj pa misliš vendar? Jaz tvornice ne oddam nikomur; moje delo je, in par desetletij bodem že še toliko močan, da ne potrebujem namestnika.»

«Saj ga potrebuješ že sedaj.»

«Kako praviš? Ali meniš, da me moji ljudje goljufajo? Govori!» Bil je že vznemirjen in kri mu je silila v glavo.

«Prijatelj moj si in zato ti ne maram skrivati. Tvoja tvornica stoji sedaj že nekaj dnij popolno in brez dela in skozi potrte šipe lazijo poulični postopači in vlačijo polomljeno orodje venkaj, da je prodajajo za drva. Tako je, moj dragi, in ti si bolan in sicer hudo bolan.»

Ta novica je Ulmerja tako pretresla, da je padel na postelj skoro nezavesten. Sock ga je močil z vodo in nadaljeval:

«Da, tisto jutro, ko so ranili tebe, razbili so tudi v tvoji tvornici vse, kar so sploh mogli razbiti. Stroji so razdejani,

okna razbita, vsi izdelki so razrušeni, kar jih ni bilo pod trdnim ključem. Jaz menim, da to moraš zvedeti, in ker ti nobeden tvojih ni hotel tega razodeti, povem ti jaz, da spoznaš v meni starega prijatelja.»

Ulmer se je kar tresel in škrtaje z zobmi je proklinjal delavce in ženo in hčer. Prijel se je za glavo in malo da si ni strgal obveze z glave. Hotel je takoj skočiti s postelje, da gre gledat svojo nesrečo. Komaj mu je Sock to ubranil in ga vsaj nekoliko utolažil. Pravil mu je, da se lahko še vse popravi, da nesreča vendar ni tolika, in da je treba le zvedenega, previdnega človeka, da mu vse zopet uredi, kakor je bilo poprej. V resnici ni bilo tako hudo. Žena njegova je bila že najela delavce, da so popravljali, kar je bilo razbitega, in za malo časa bi bila tvornica zopet v tiru. Seveda je bilo potem Socku lahko Ulmerja pripraviti k vsemu. Bolnik se mu je ovil okrog vratú, objemal ga in poljubljal, nazivajoč ga jedinega svojega prijatelja in rešilca in grozeč se, da bode vse svoje spodil od hiše.

«V tolažbo tebi in v hladilo tvoji nesrečni usodi praznujmo danes zaroko, ki bodi porok nove srečne zarje tvoji hiši!» rekel mu je Sock in pristavil: «Sedaj se umiri; vse še ni zamujeno, in veseli se, da prijateljsko srce čuti zate in ti ob najhujši uri bije v tešilo.»

Ulmer se je res nekoliko pomiril; sladke besede Sockove so mu celó turoben smeh izvabile na ustni. Vsi so se zbrali po njegovi želji v bolniško sobo krog njega. Premagoval si je jezo, ko je zagledal svojo ženo in hčer, vspel se je po koncu in resno pričel:

«Moja hči Pavla — stopi semkaj! Prav pred-me! In Leopold zraven! Tako! Sedaj poslušaj, moja hči, in vi

vsi drugi, ki imate kaj srca zame, ali ki bi ga vsaj morali imeti. Kaj je z menoj, to veste in menda se veseliš ti, moja žena, in ti, moja hči, da je tako. Morda mi želita kmalu konca, da bodeda sami gospodarili z mojim bogastvom.» Bolnik je zakašljajal, Pavla je zaihtela in se oklenila Lidije; mačeha njena pa je čemerno godrnjala. Ulmer je nadaljeval:

«Le brez predpustnih burk! Vem vse, kar se je zgodilo; vem, da mislita vidve, da je gospodar zadnji pri hiši. A sedaj se je vendar vse srečno preobrnilo. Prijatelj me je rešil. In zato hočem pozabiti vajino nehvaležnost in se ob prijateljevem najlepšem dnevu veseliti njegove sreče in njegove ljubezni. Pavla, ti veš, da sem jaz bolan in da potrebujem namestnika. Vedno starejši bodem, potrebujem počitka. V takih razmerah ne maram več voditi tvornice in zato jo mislim izročiti blagorodnemu gospodu vitezu Leopoldu Sockovemu; vam pa, gospod vitez, izročam svojo hčer, za katero ste me že prosili.»

Veselje je posijalo po Sockovem licu; Leopoldu sta se raztegnili ustni in že je posegel, da bi bil prijel Pavlo za roko in jo pritisnil k sebi, toda Pavla je nagloma stopila par korakov v kraj in mило-zaupljivo pogledala kvišku. Lidija je stala za njo in ji tiho zašepnila: «Bog bode pomagal. Pogum velja!» Ulmerica pa se je jezno ozrla v starega Socka in je dejala:

«Oho, tako zlahka ne pojde! Brez mene ne bodeš oddajal ničesar. Jaz sem tvoja soproga; moj denar je bil vedno tudi tvoj denar, sedaj me pa kaniš odbaciti kakor oglodano kost. Ne pustim in ne pustim, da bi se kdo lotil tega, kar je iz večine tudi moje. Dekle se môži, s komur ji drago; če se preje spravi izpod nôg, bolje bode za našo

hišo; toda na našem posestvu, dokler bodem mogla sama gibati, ne bode gospodaril ptujec.»

Debela ženska je sopihala pri teh besedah, ki so ji kar vrele iz ust. Ni si mogla premagovati togote in kričoč je mahala z rokama, da se je vsa tresla. Z vso močjo, kar jo je mogel zbrati, prevpil jo je njen bolni mož, grgrajoč bolj nego kričoč:

«Da si mi tiho! Vpričo najljubših gostov mi delaš tako sramoto! Mnogo sem potrpel s teboj, mnogo bridkih prenesel, toda jako se motiš, če misliš, da bodeš sedaj gospodarila z menoj, kakor se ti zdi. Ukazovala mi ne bodeš. Še danes napravim pogodbo po svoji volji. Ali si razumela?»

«Nehvaležnik kruti, ki nimaš nič več ljubezni za svojo zvesto ženo! Vsaka pritepenka je več nego jaz», tako je ihtech izpregovorila in si obrisala oči.

«Če ti ni všeč, pojdi, kamor ti drago! Po-te ne bodem hodil; za to se ti ni treba bati. Gospodar v hiši pa hočem biti jaz, in to je s teboj o tem moja zadnja beseda.»

«Pa grem, grem, da me ne bode več nazaj. Poiščem si svojih pravic, če bi imela iti na dno pekla. Pri takem surovežu ne ostanem ne pol ure več. Le ostani sam z obema vlačugama; še sit ji bodeš. Kolnita me, če vama je drago, ali delajta, kar hočeta, jaz vas vse sovražim z dna duše.»

Pri teh besedah je hotela oditi, srdito je pogledala v moža, tu pa je Pavla pristopila k nji in se ji ovila okrog vratú:

«Moja ljuba mama, vsaj sedaj se pomirite; oče so tako hudo bolni, ne hodite od nas! Saj vas ljubijo in tudi jaz vas ljubim.» Zaničljiv posmeh je bil odgovor tem besedam. «Hinavka, ne dotikaj se me», siknila je Ulmerica, pahnila Pavlo od sebe in zaloputnivša duri

je odšla. Nekaj časa so vsi navzoči molčali, le Sock je pristopil k bolniku, obrisal mu pot s čela, sklonil se k njemu, poljubil ga in mu dejal:

«Nesrečni moj Viljem, sedaj vidim, koliko si trpel. Menim, da ti je ložje, ko vidiš, da tudi jaz trpim s teboj. Dej, utolaži se ob mojem prijateljskem srcu!»

Ulmerju je to dobro délo. Kmalu je poklical zopet Pavlo in ji rekel:

«Ti jedinica moja na svetu, kaj ne, ti me ne bodeš zapustila? Sovraštvo naj odžene tvoja ljubezen; sezi Leopoldu v roke in reci mu, da bodeš njegova, meni v tolažbo in pomoč.»

Žalostno-resno je povabila Pavla glavo, mило pogledala svojega očeta, prišla ga za roko in mu rekla:

«Moj oče, jaz ne pojdem od vas. Pri vas ostanem, da vam postrežem, da vam pomagam; ne podite me od sebe!»

«Abotnica, saj bodeš še bolj moja, ko mi z Leopoldom odvzameš moj trud in moje skrbi. Kaj ne, ljubi Leopold, da ji pustite v njenem srčecu nekaj prostorčka za očeta?»

«Ne samo v njenem, marveč tudi v mojem srcu bode gorela vedna ljubezen do vas», besedičil je Leopold in se poklonil Ulmerju. Obrnivši se k Pavli pa je rekel:

«Gospica Pavla, moje vse, ljubim vas, kakor zemlja ljubi svoje zlato solnce, kakor noč svoje blesteče zvezdice, ne zavržite me, dejte — reci, da me tudi ti ljubiš, in v mojem srcu bode vzkalila večna pomlad.»

«In v dveh družinah bode zavládala sreča», pristavil je njegov oče.

Pavla ni izpustila očetovih rók; videlo se ji je pa, da se borí s seboj; malo je zavzdihnila, potem pa je odločno in počasi odgovorila:

«Gospod vitez, nikdar ne bodem jaz vaša žena. Vem, da spoštujete pošteno

besedo. Moja je poštena, z dna srca. Sprejmite jo, kakor je bila izgovorjena. In vi, dragi oče —»

Ulmer je zopet vzrastel; še bolj divje je jel gledati, nego je preje, in zarjul je:

«Torej tudi ti se norčuješ iz mene? Gada sem si torej vzredil namestu hčere!» Pahnil jo je od sebe; ona je izkušala zopet prijeti ga za roko in jokaje je govorila: «Poslušajte me vsaj še nekaj trenutij!» A bolnik je mahal krog sebe in parkrat jo z vso močjo zadel po licu, kričoč: «Poberi se izpred mojih očij! Nikdar več se mi nimaš prikazati, satansko seme! Poberi se takoj proč od mene, proč, proč!» Če bi ne bila kmalu priskočila Lidija, da bi ga bila obdržala, skočil bi bil s postelje. Motne oči njegove in vse gibanje je kazalo, da besni. Rana v glavi in grozna razburjenost sta mu zmešali pamet. Sock je izprevidel, da se za sedaj ne dá ničesar doseči, a obupal še ni; s sinom je odšel in potoma je uhitel jokajočo Pavlo in jo, kar je mogel, ljubeznivo nagovoril, naj pomisli, da je odvisno od njene besede očetovo zdravje in naj se iz ljubezni dô očeta udá njegovji želji. A odgovorila je:

«Posvetovala sem se že s svojo vestjo resno in večkrat, ker sem že slutila, kaj me čaka; toda dozorel mi je najtrdnejši sklep, da v tem oziru ne morem izpolniti očetove volje. Za se nisem odgovorna samo svojemu očetu, ampak še višjemu Gospodu.»

«Svetohlinka, torej umôri očeta!» odvrnil je jezno Sock in odšel.

Žalostno je bilo v Ulmerjevi hiši. Ulmerica je zbirala svoje stvari; kar je mogla v naglici dobiti dragocenostij, vse je pobrala, in kmalu je zdrdrala kočija ž njo po kamenenem tlaku. Prva pot ji je bila k odvetniku, da se s tožbo potegne za svoje pravice. Namenjena

je bila za tem obiskati za nekaj časa Ischl ali kako drugo imenitno kopališče. — Njen mož pa je tedaj besnel na svoji postelji, dokler ni onemogel in brez zavesti omahnil. Samo Lidija in usmiljena sestra sta ostali pri njem.

Pavla je šla po svoji navadni poti iskat zdravila svojemu ranjenemu srcu v svetoštetfansko cerkev. Niti opazila ni, da je stal pred vrati njene hiše bled mladenič, Lannerjev Gabrijel, in šel za njo od tam — prav do cerkve, prav pred veliki oltar.

Gabrijel je bil od svojega očeta zvedel, kaj namerjajo s Pavlo. Pekla ga je ta novica; Pavla se mu je zdela preblaga, prevzvišena, da bi jo imel za družico v življenju lahkoživi Leopold; ni si sicer upal reči, da jo sam ljubi, vendar pa si je mislil, da bi bila največja nesreča zanj, če bi Pavla privolila v to zvezo. Ko je videl, da odhaja Sockova dvojica srdita iz hiše, in ko je zatem zagledal tresočo se Pavlo, kateri so se poznale še solze na licu, zvedel je, kaj se je godilo. Hitel je za njo, ker je hotel prav sedaj ž njo govoriti.

V cerkvah ga ni bilo velikokrat videti, odkar je v šolskih letih moral hoditi vanje. Ni čuda: domača družina mu ni vsadila vere v srce in šola brez domače verske vzgoje ne zmore veliko. Saj vemo, da se omikanci le preradi ogibajo cerkve, ker se jim ne zdi častno, hoditi k službi božji. Ko bi se dal iztrgati jim ta neumni predsodek, bilo bi v tem kmalu bolje. — Sedaj je šel radoveden, kaj bode. Skoraj ni poznal Pavle, ko jo je zagledal v pobožnost vtopljeno. Srce se ji je zjasnilo, oko zvedrilo, mir in sladka ljubeznivost se ji je vtisnila po vsem telesu. Gabrijel jo je osupel gledal in solza se mu je utrnila z očesa. Ganil ga je ta prizor; tudi sam je občutil nekoliko tiste

tolažbe, ki jo je okušala Pavla. Jel je moliti.

Dolgo sta klečala oba; umirjena je vstala Pavla in zunaj cerkve je najprijazneje odzdravila Gabrijelu, ki se ji je poklonil. Dovolila mu je, da jo spremi. Bila sta sorodnega srca in dobro sta se umevala. Kakor dete svojo mater, tako je poslušal mladenič svoj vzvišeni vzor, kakor je imenoval Pavlo. Speča vera se mu je zopet vzbudila in ž njo veselje in upanje novega, srečnega življenja.

«Ali bi hoteli meni kaj pomagati, gospod Gabrijel?» vprašala ga je, ko sta se že bližala domu.

«Vse, kar želite, tudi srce iz telesa dam za vas.»

«Zame je resen čas in potrebujem dobrega svêta in krepke, zdrave pomoči. Vam zaupam.» Čutila je, da je njena dolžnost sedaj skrbeti za očeta in za gospodarstvo. Zato je naprosila Gabrijela, naj ji pomaga. Dogovorila sta se o raznih stvareh, in pogumno je hitela v bolniško sobo, od koder je ravno odhajal zdravnik.

«Najboljše bode, da ga daste v bolnišnico; tu bode imeli preveč truda ž njim. Njegov um je jako skaljen. Dobra postrežba mu še lahko pomaga. Brez varuha ne sme ostati ni trenutje», rekel ji je.

Kratko malo mu je odbila njegov nasvet in vesela, da se bode mogla sedaj še bolj žrtvovati za očeta, vstopila je v bolniško sobo. (Dalje.)

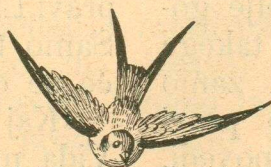
Štirje duhovi.

Truden sedem k mizi v pozni uri
Varno okna si zatvorim, duri.
Zunaj žito se v valovih ziblje,
Veter tuli, hraste pripogiblje,
Travnik v vodo silno se potaplja,
V okno mi za kapljo bije kaplja.
Duša štiri gleda mi duhove,
Ki življenja sprémljajo mi dnove.
Njih imena so spomin, spoznanje
In prevara bridka in kesanje.
Oglasi se jek spomina žalno:
Kar rodi se v času, vse nestalno.
Brzo mine cvétne sreče doba,
Jaz ne minem, spremim te do groba.
Oglasi se žalno jek spoznanja:
Sreča kratka je kot bežna sanja;
Sébi, sreči človek vse zaupa,

Ko smehlja se mu sladkosti kupa.
Tiho pa po izgubljeni sreči
Jaz rodim se v duši mu trpeči.
Cvetje zvene, človek se postara,
Iz spoznanja se rodi prevara,
Ko prevaro porodi spoznanje,
Iz spomina se rodi — kesanje.

Zunaj žito se v valovih ziblje,
Veter tuli, hraste pripogiblje,
Travnik v vodo silno se potaplja,
V okno mi za kapljo bije kaplja.
V meni pa se kri pretaka urno,
V prsih mi srcé utriplje burno.
V žalost silno duša se potaplja,
Solza mi za solzo z lica kaplja.

Anton Medved.

Med valovi življenja.

(Povest. Spisal Dobrávec.)

VIII.

Vroč poletni dan se je že nagibal h koncu in krepčalna senca je že zagrinjala pločansko vilo, ko je Lucija odpirala veternice svoje sobe, da bi dihnil v sobo hladnejši zrak. Skozi odprta okna je prišla tudi večja svetloba, in Vida je s strahom opazila, da je Lucija nenavadno bleda in upadla.

«Za Boga! Kaj ti je?» vpraša jo boječe.

«Nič. Kaj hočeš, da mi bode?» odgovori ta prisiljeno mirno.

«Lucija, ti si bolna; na obrazu se ti pozna. Tudi se preveč baviš sama s svojimi razmerami. Notranja skrb in žalost je huda bolezen. Pojdi, greva pod milo nebo! Tebi treba razvedrila, jaz pa težko čakam, da se naužijem hladnega vzduha. O, tako tesno je tu notri!»

«Kam bi pa šli?» vpraša Lucija, ko se Vida ozre slučajno na podrti hišo pod kresniškimi hribcem. Ta reče naglo:

«Tje-le k onim razvalinam. Jaz nisem bila še tam. Ti?»

«Jaz tudi ne. Pa pojdiva!»

Kmalu potem sta stopali po gladki poti do velike ceste, ki drži mimo Kresnika na Kras in v Trst.

Lucija je bila toliko prosta, da je smela iti, kamor ji je bilo drago. Sploh se pa oče poslednji čas ni mnogo menil ž njo, zlasti ne od tedaj, ko ji je bil zagrozil, naj se odloči v treh tednih. Danes je od Derossijeve snubitve že dvajseti dan. Jutri torej bode morala povedati, kaj misli. Slikar pojde potem v svojo domovino, od koder se vrne po ljubljeno nevesto z vsem sijajem. Tako sta se dogovorila z očetom, in tako je oče povedal njej.

Strah za bodočnost preveva in stresa srce Luciji. Tolažbe ne najde nikjer. Če vzame Laha, vé, da si nakoplje gotovo pogubo. Življenje poleg takega moža —, kateri ne bode imel zanjo nič srca, oh — ne bode-li to pravi pekeli? Če se pa upre očetovi zapovedi,

zavrže jo oče prav gotovo in spravi v kak samostan ali jo zapodi po svetu z neznatno denarno odškodnino.

Torej kam?

S ceste sta bili po stezici kmalu pri razvalinah, mimo katerih so ljudje hodili po bližnici v Kresnik. Podrtine kažejo, kako velikansko poslopje je tu bilo nekdanje. Obširna zidava, prostorna, zijajoča okna in velikanska vrata pričajo, da so je stavili tudi za brambo. Deklici sta pregledali notranje prostore: tu je rastle po tleh trava. Tiha groza je kraljevala tu notri že mnogo desetletij. Nehoté začne človek na takem kraju misliti o resnobni minljivosti vsega na svetu. Tudi Luciji so se menda snovale slične misli, zato je rekla svoji tovarišici, ko sta zopet stopili na zeleno trato:

«Vida, danes sva še skupaj kakor sva bili nekdanje, jutri pa bode moja mladost taka-le razvalina, moje srce puščava.»

«Zakaj neki tako, ljuba moja?» dé prijateljica in se ozre v neredno razstavljen hiše poljanskega trga.

«Ti me še vprašaš? Saj veš, kaj me čaka. Mojega očeta ne poznaš. Nagel je in brezoziren, če se mu protiviš. Jutri bode zame najnesrečnejši dan, to vem.»

«Ali se prav nikakor ne moreš udati misli, da bi vzela Derossija?»

«Prav nikakor ne; on in jaz ne bodeva nikdar skupaj. Ti še ne veš, kako je nesramen, pohoten.»

«Lucija, ti preveč razmotrivaš vso stvar, zato vidiš pošasti celo tam, kjer jih ni. Ne bodi taka! Ivan Mlakar je res vrl mladenič; morda ti pa ni usojen, morda bi bila celo nesrečna ž njim. Kdo ve?»

«Molči no o tem, lepo te prosim», pravi Lucija. «Ti si vedno lahkomiseln. Samo to mi povej, pojdeš-li z menoj, če se odpravim jutri od todi?»

«Kaj misliš, da se res zgodi?» vpraša Vida maloverno.

«Gotovo.»

Tedaj pa odgovori tovarišica ljubeznivo:

«Lucija moja! Kamor hočeš, pojdem s teboj. Zaupaj mi!»

«Hvala ti, prijateljica . . .», zaihtela je, stisnila ji roko, in jo objela.

Deklici nista opazili, da je šel na drugi strani mimo hiše listar Vrténe. Pri jednom oknu se je bil celo neko-

Notranjska deklica v nekdanji narodni noši. (Fotografoval Drag. Rovšek.)

liko ustavil in poslušal pogovor. Kaj neki ga je zanimal? — Ko sta nehali, zakašljal je rahlo, stopil na vogel in pozdravil, kakor je navadno pozdravljaj ženske, potem je korakal urno proti

Poljani. Saj se je bil danes dolgo zamotil v Kresniku. Zadovoljno se je počesaval za levim uhom, ker se mu je zdelo tako važno, kar je slišal. Ni mu moglo v glavo, da bi šla pohlevna

Lucija za onim kozjebračcem, ki mu ni bil še nikoli všeč. Rajši bi bil slišal, kakor so govorili izprva, da bi vzela Mlakarja. Pri tem ga pa niso vodili morda kaki «višji oziri», Ivanu je bil hvaležen za neko prav nezatno dobroto. Poprosil ga je bil nekoč za malo podporo. Po nesreči je bil namreč sesul v svoji sobici nekaj šip, za kar ga je gospodar zdelal prav do dobra in mu «napovedal», da mora iz bivališča, če ne poravna škode. Do zime bi bil Vrténe sam že kako prebil brez šip in potem morda okna zamašil s čimer koli. Toda gospodar se ni dal utolažiti tako z lahka. Vrténe je kar v kratkem dobil neljubo izbiro: plačaj ali pojdi! Iz te zágate ga je rešil Ivan Mlakar.

Zato si je danes štel v sveto dolžnost, da se je napotil takoj v tvornico in vse razložil dobrotniku. «Bog ve, kako se še vse obrne», mrmral je sam s seboj, pridevajoč svojemu poročilu neizmerno važnost.

Mračilo se je že, ko sta se deklici vračali domov; hrošči so brenčeč iskali hrane, žabe so se oglašale po malem v bližnjih lokvah, tam gori v hribcu nad vilo se je pa oglašala mrtvaška sova.

Kdo veruje še danes prerokovanju tega ptiča? Tudi mi smo ga omenili le zastran stare navade, pa ne one navade, da ga slovenski pisatelji radi omenjajo, marveč spričo tega, ker se je omenjeni ptič oglašal v goščavi nad pločansko vasico še prej, nego je stala blizu tam Videnskega vila. S svojim petjem je seveda spremil marsikaterega vaščana na oni svet v boljšo bodočnost; ali pa res v svesti si svoje moči in oblasti, tega ne trdim. Tudi Vida in Lucija sta bili že davno doma, ko se je sovraženi ptič še vedno oglašal in kazal svojega grla neokretnost.

Lucija je pozno v noč premišljala lastno usodo in skoro zavidala brezskrbno Vido, ki je spala tako sladko, kakor da se nima jutri nič zgoditi, in vendar spi morebiti nocoj poslednjikrat pod to streho.

Zlata zora je že pogledala v spalnico, ko je Lucija še bdela in molila. S sklenjenima rokama, obrnjena k sliki Božje Porodnice na steni je zaspala in sanjala,

da jo je obiskala pokojna mati. Prav takšna je bila kakor na sliki, le obleko je imela — žalno. V sobo je prihitel oče in jo hotel siloma iztrgati iz materinih rôk; mati pa je stopila predenj, pokazala s prstom molčé na-se, in to je očeta zmoglo, da je obstal, jezno pogledal okrog sebe in odšel. Neko blaženost je čutila v srcu, ko je kmalu potem izginila tudi mati.

Solnce je bilo že za dva moža visoko na nebu, ko se je vzbudila; nikakor se pa ni mogla prav vzdramiti.

«Vidi se, da se tudi s spanjem odpravljáš na daljno pot», podraži jo Vida, prisedša k njeni postelji. Te ravnodušne, da, brezskrbne besede so jo šele postavile iz srečnih sanjskih podob na brezčutni svet, katerega je sovražila iz dna svoje duše. Najrajša bi bila spala v večnost.

Pri zajutruku je bil oče ž njo nenavadno prijazen, kar jo je nekoliko utešilo. Potem jo je spomnil, a le z lahka, da prijatelj Derossi danes odide in se želi ločiti od nje kakor od svoje neveste. Nekoliko trše jo je vprašal, ali se je že premislila. Namesto odgovora je začela ihteti, kar je starega, neme poslušnosti vajenega kapitana razdražilo. Namah mu je izginil prejšnji mir z obraza.

«Časa si imela dovolj», zareži nanjo, kakor na pijanega pomorščaka.

«Oče, ne morem», zaječi obupno.

«Kaj, ne moreš? Tudi sedaj si še tako trmoglava? Dobro, bodi! Pomni, da je to tvoja poguba. Prej, nego moj prijatelj Derossi, pojdeš ti od hiše. Moja hči nisi več. Izgubi se mi izpred očíj!»

«Moj ljubi oče», zažene Lucija jok, da bi se smilila kamenu, in vije roki. «Tega nisem zaslužila.»

«Strani, strani!» vpije Videnski in jo pusti samo v obednici ter gre v sobo k Derossiju, ki danes ni prišel k skupnemu zajutruku.

«Neče in neče, ljubi moj prijatelj! Prav žal mi je, veruj, Emanuele.»

«Jaz pa še vedno upam. Ali dovoliš, da smem sam ž njo govoriti?»

«Seveda; samo če bode kaj koristilo. Dekle je trmasto.»

«Ne boj se!» rekel je slikar in se obrnil v stran, da bi skrnil satanski posmeh. Navlašč je hitel pospravljati svoje reči, zato ga Videnski ni dalje nadlegoval. Pred poldnem se je šel Derossi sam sprehajati, trdeč, da potrebuje vedrila in pa, da želi pozdraviti nekatere znanke v Poljani. Izvolil je peš-pot.

Ob določenem času je napravila kuharica danes izborna kosilo, nesla juho na mizo ter šla klicat gospoda. Toda danes je imela malo sreče. Videnski je vprašal, ali se je že vrnil Derossi, Lucija, vsa objokana, ji ni niti odgovorila; Vida je pa zlagala nekaj na kup, bila je zamišljena v delo in je ni opazila. Nemirno je brisala kuharica celó suhe roke ob prteni predpasnik in tarnala: «Juha bode mrzla, mrzla. Človek se tako trudi, pa čemu? Da nikogar ni, pa ga ni.» Res je čakala še dolgo. Poldne je minulo že pred debelo uro, Videnski je sicer prišel k mizi, a, ko ni našel nikogar, zamrmral je nekaj in se vrnil v svojo sobo.

Vidi se je to pričakovanje že zdelo skoro smešno, vzela je svoje pletivo in odšla na vrt. Ker o poldnevni vročini ni dobila tam prave sence, zavila je naravnost v park. «Zgôdi se, kar koli, jaz si ne bodem življenja morila za to», rekla je, ko Lucija ni hotela ž njo. Ko je sedela nekaj minut v gosti hrastovi senci, pride za njo hlapec Jože. Mislila je, da bode kaj povedal zastran kosila. «Gospica», jeclja v strahu, «to-le je za Lucijo.» Rekši ponudi ji zapečaten listič brez naslova. Hladnokrvno, kakor je le ona mogla, vprašala ga je:

«Kdo ga je pa dal?»

«Davi sem bil v Poljani, pa mi je izročil skrivaj gospod Ivan Mlakar in zatrdil, da ne smem nikomur črhiniti o tem. Lucija ne sme trpeti krivice. Tako je govoril», pripoveduje hlapec na tihem.

«A tako!» reče Vida glasno, pusti pletivo in teče k Luciji.

«Kako je neki zvedel?» vpraša čudeč se Lucija, podavši prijateljici list.

«To je plemenit človek. Pravi, da je naprosil Tratnikovo sestro Milko, naj sprejme za prvi čas mene in tebe v

stanovanje, da se kakor koli poleže očetova jeza.»

«Da, to je res lepo», pritrди Vida.

Solnce se je že davno nagnilo preko poldneva, senca se je že močno potegnila in tudi popoldanja vročina je nekoliko ponehala. Kuharica je še vedno obupno zrla skozi okno. Juho je nesla z mize, ne da bi jo kdo pokusil; kako? saj ni bilo nikogar. Kar solze so ji stopile v oči, videči, da je danes tako korenito izpodletel uspeh njene umetnosti. Prav danes, prav danes, ko odhaja Derossi!

Videnski je jezno stopal po sobi. Njegovi težki koraki so odmevali celo na dvorišče. Ko je ugledal po cesti sèm od Poljane neko osebo, ustavil se je pri oknu, da bi spoznal, kdo je. V ustnice se ugrizne in tiho zakolne, ko zapazi mesto Derossija listarja Vrténet. Urno, kolikor so ga nosile suhe noge, stopal je ta proti Pločam. Navadno je prinašal pošto zvečer. Za to je danes še prezgodaj, mislil si je tudi kapitan in pogledal na uro. Vrténe je pa zavil proti njegovemu domu. Videnski pa hiti na dvorišče.

«Kaj je novega, Vrténe?»

Ta spoštljivo pozdravi gospoda in reče:

«To-le je prišlo!» Kapitan pogleda razpečaten telegram in vpraša:

«Kdo ti je dal?»

«I, na pošti gospod!» dé in se pogladi po sencu; tudi se je bil že vzdignil na peto, da bi se proti svoji navadi zasukal sem in tje. Ko pa je videl, kako ostro ga gleda Videnski, ušlo je révežu srce v hlače.

«Pa razpečaten?»

«Za gospoda slikarja, mislim», dostavi Vrténe, nadejajoč se, da bode sedaj zadosti, ker je kapitan vzel in bral brzojavko.

«Gospoda Derossija ni doma», reče Videnski strašno bled.

«Pred pošto me je dobil in vprašal, ali je kaj zanj. Pokazal sem mu to, on pa je rekel, naj tisto le nesem v Ploče. Bil sem že nekaj korakov od njega, kar me pokliče nazaj in pogleda telegram. Rekel pa ni ničesar, ampak je samo divje še jedenkrat pogledal pisanje

ter zbežal pred menoj. Mislim, da sem dolžan tako storiti, kakor mi je naročil.»

Videnski zre kakor nem v brzojavko:

Pisala sem ti že večkrat, odgovora nisem dobila nikakoršnega. Neki človek mi je pojasnil, kaj počenjaš. Na poti sem, da sama vse vidim. Pričakuj me vsako uro.

Tvoja soproga

M.

Brzojavka je bila iz Gorice.

«Grom in strela!» zatuli kapitan. «Kje je hudič? Kam je šel, ko ti je oddal telegram?»

«Odšel je proti Kresniku», zajeclja listar, katerega je bil strah prevzel poleg groznega kapitana. Zbežal je iz sobe in hitel preč, kolikor so ga nosile stare noge.

«O, Lucija, moja hči!» zavpije Videnski, vrže zmečkani papir na tla in teče po bližnjici proti Kresniku. Tlesna obilnost in strma pot sta mu bila strašna ovira, a vsega tega ni čutil: hitel je kar brez sape. Pred očmi mu je bila samo prevara, užaljena čast. Steza drži prav tik samostanskega vrta in poslopja, kjer neha strmec na prostoru pred cerkvico. Kapitana je silna razburjenost in naglica čisto zmogla. Brez duška se zgrudi blizu samostanskih vrat. Hoteč se pobrati, vzdihne kakor obupanec, katerega je ostavilo vse, vse. Moči ni imel več toliko, da bi stal po koncu. Opazil ga je vratar in naznanil bratom kakor tudi drugim mnihom, ki so prišli in spravili onemoglega moža v sobico za ptujce. Vedno in vedno je popraševal sapo loveč, so-li videli slikarja, a nikdo ga ni videl. Zaradi nagle pomoči in skrbne postrežbe mu je odleglo kmalu.

Takoj, ko je odšel Vrténe z dvorišča, tekli sta deklici iz sobe gledat, kam hiti kapitan tako neutegoma. Nobena ni vedela, kaj se je zgodilo; tudi kuharica, ki je stala ves čas pri oknu, ni jima mogla stvarij razjasniti. Kar ugleda Vida na tleh zmečkani telegram:

«Glej no, Lucija, kaj je pa to?» reče in ji pokaže papir, katerega je pobrala s tal.

«Da, da», hiti kuharica, «saj to je prinesel Vrténe.»

Lucija gleda, gleda, bere in obledi kakor zid, potem pokaže Vidi in reče:

«Naj pa kdo pravi, da sanje niso nič! Videla sem v spanju svojo mater, ki me je branila očetove sile. Vidiš, taki so brezverci.»

«Srečna si, sedaj sva rešeni; kaj ne da?»

«Upam», odvrne tovarišica. «Samo to Bog vedi, kje je oče?»

Ko jima kuharica razloži, da je slišala prej ime Kresnik, pošljeta takoj hlapca tje pozvedovat o očetu. Jožetu se ni posebno mudilo, kakor sploh ni imel danes veselja za delo. Počasno je stopal po cesti za hribom v Kresnik. Pot mu je lil po čelu in licih, zakaj Jožetu se je tako tožilo, da bi se bil najrajši zleknil v senci topolovih dreves. Premišljajal je, kaj bi bilo, ko bi ostale res same ženske v vili. Taka služba bi mu ne ugajala.

Dospevši v Kresnik, stopal je dalje časa sem in tje, popraševal in pozvedoval po gospodarju. Šele v samostanu je slišal, kako in kaj. H kapitanu ga niso pustili, ker je bolnik prav tedaj miroval; pater Jožef mu je naročil, naj se vrne in pové doma, da ni sicer nevarnosti, vendar treba s kapitanom največje opreznosti.

Malo pred mrakom je zvedela Lucija, kaj se je zgodilo očetu. Dobro uro pozneje so ga pripeljali domov, pater Jožef je bil ž njim. Jako se je prestrašila uzrši očeta tako prepalega in mrtvaško bledega. Pozabila je vse bridkosti, ki jih je prebila zadnji čas, saj je bil vendar njen oče. Naravnost tudi on ni bil vsega kriv. Takoj je poslala po zdravnika v Poljano. Ta je rekel, da se je bolnik silno pregrel, plučnica je neizogibna. Patru Jožefu je še pristavil, da jo bolnik težko unese.

Celo noč je ostala Lucija pri očetu, gledala na vsak miglje in popraševala, česa želi. Kapitanovo oko se je ljubeznivo vprlo v jedinko. Da, taka, ravno taka je bila moja rajnica, mislil si je in ustnice so se mu skrčile v lahen nasmehljaj. A kmalu ga je obšla vročina in potegnila v nezavest. Ko se je vzdramil,

premišljal je, kako bi popravil zadnje krivice, premišljal, kako bi si pridobil lastnega otroka. Bolezen se je obračala na zlo. Drugi dan je že tožil, da ga zbada pod rebri na obeh straneh. Zdravnik je malone obupal. Lucija se ni gnila od očeta, Vida ji je pomagala, kjer je mogla. Nobena se ni več spominjala bridkostnih poslednjih dni, obema je bila skrb za zdravje prevarjenega kapitana in očeta. Ko je hči videla, da se mu neče obrniti na bolje, poslala je v Kresnik po kapelana Krajca in mu sporočila, kako je z očetom. Gledé na ravnanje je prepustila vse le duhovniku, sama pa goreče molila, naj bi bolnika omečila milost božja. Ivan Krajec je rad ustregel Lucijini želji, prišel je vprvič samo kot hišni prijatelj. Lucija je žalovala, boječ se, da bode ves trud brezuspešen.

«Gospica», reče duhovnik, «to je moja stvar. Uspeh bodi, kakor je božja volja.» Lucija gre ž njim k bolniku. Še ga je spoznal in pozdravil prav prijazno. Njegova telesna moč je zadrževala bolezen še toliko, da je mogel govoriti.

Lucija odide. Ostala sta sama debelo uro.

Potem pride Krajec iz sobe. Rdeč je bil kakor po najslovesnejši propovedi in smehljaje rekel hčeri:

«Gospica, prosim, pripravite! Z Bogom pridemo.»

«Torej vendar! Hvala Bogu! Uslišal me je vse, česar sem ga prosila; hvala tudi vam, gospod!»

«To je bila le moja dolžnost; veseli me pa, da se mi je sponeslo. Božja pota so večkrat čudna.»

Jože je bil ta dan dvakrat srečen. Prvič zato, da je njegov gospodar tudi dober kristijan, ki hoče umreti krščansko, drugič in posebno pa zato, da je vozil Boga samega, namreč sveto popotnico.

Šesti dan se je Videnskemu bolezen obrnila na bolje. Zdravnik si je veselo mël roki, trdeč: «Zdelal sem jo!» Tudi Luciji se je zjasnilo tožno čelo. Zvesto je stregla očetu, katerega je v njegovi bolezni še iskreneje ljubila nego poprej. Vrnilo se ji je prejšnje veselo življenje in zlata prostost. In večkrat ji je priha-

jala tudi misel, da živi tam v Poljani nekdo, ki je bil pripravljen pomagati ji v največji nesreči; ta misel ji ni kalila veselja, marveč še lepšala zlate nadeje o bodočnosti.

IX.

Dva meseca pozneje je pl. Videnski popolnoma okreval. S Krajcem in paterom Jožefom je sedel nekega popoldne na vrtu. Prijateljski so se razgovarjali in srkali rujno vince, katero je kapitanu zdravnik dovolil šele pred par dnevi.

«Kaj se neki mudi Mlakar, da ga ni tako dolgo?» reče gospodar in pogleda na uro.

«Ima že kakšen opravke. Mlade ljudi tako rado vse zanima», pravi pater.

«Jaz pa mislim, da ga vedno najbolj vleče sëm v prijazne Ploče», šali se Krajec.

«Morda res! Nemogoče ni», odgovarja Videnski, kakor da se mu zdi, kam meri kapelan.

«Pameten mladenič — ta Mlakar, kaj? Saj ni, da bi hvalil prijatelja, toda slabega, upam, ne vé nikdo o njem», nadaljuje Krajec.

«On ima pametne nazore. Ni ga spaçil sodòbni svet. Samostojno misli, in takih môž je malo dandanes.» Še bi bil govoril, a izza vogla se je že pokazal rob velikega slamnika in pod njim zagoreli obraz Ivana Mlakarja. Že od daleč je pozdravil družbo in, prišedši v lopo, sedel k znancem.

«Zdravi, gospòda», reče otiraje si pot s čela. «Nà, vam je dobro. Kar sekate ga počasi. Nič se ne bojite poténja tukaj v senci. Lepo, lepo!»

Gospodar je poklical hčer; prihitela je Lucija s kozarcem in ugledavši Ivana, zardela in zveselila se ob jednom. Vsi z Videnskim vred so opazili to; očetu so se od zadovoljnosti skrçile gube v licu, ki je bilo še blede po prestali bolezni.

«Na zdravje došlemu gostu!» dvigne čašo in mu napije.

«Živio Ivan!» vzklikne Krajec.

«In Lucija», pristavi nagajivo pater.

Ta nepričakovana zdravica je spravila oba v zadrego. Oçi vseh so se

uprle v cvetoči par. Videnskemu se je zalesketala solza v očesu.

Dasi ni Ivan ukrenil še ničesar pri njem zastran hčere, vendar so že raznesli govorico, da je to pot obveljalo Lucijo, ne pa kapitana. Oče je rad slišal, četudi po drugih, kaj želi njegova jedinka. Odkar je bil prebolel, sam ni vedel, s čim bi ji ustrezal. Tudi v njegovih nazorih se je bila zvršila velika izprememba. Krajec ga je spravil v pravi tir. Sedaj priznava stari mož brez ovinkov svojo zmoto, priznava, da je življenje kakor težavna vožnja na morju, kjer potrebuje človek blesteče zvezde vodnice in dobrega krmila. Zato sedaj ceni tudi Ivana Mlakarja, zato bi mu bil ljub — zet.

«I, naj pa bode, no», rekel je potem, ko si je otrl solzne oči in trčil s prijatelji. Lucija je pokusila, odložila kupico in odšla v sobo k Vidi. Srce ji je bilo močno, prsi so se ji dvigale, oklenila se je prijateljice in govorila:

«Vida, Vida, kako sem srečna!»

Možje na vrtu so ostali še dolgo skupaj, pogovorili so se marsikaj in slednjič vrgli celo «tarok». Ločili so se malone v mraku.

Kmalu potem, ko so Poljanci zmaštali in pokusili letošnjo kapljico, ko so ptice selivke že zapustile naše kraje, poročil je kapelan Krajec Ivana in Lucijo. Nekako posebno slovesen je bil videti v onem trenutku, ko je zrl na novoporočenca in jima delil božji blagoslov.

Zvečer je bila v Pločah velika gostija. Župan Peter je zopet sedel na prvem mestu. In glej kleka! Zopet je nanesla prilika, da je moral — seveda v svesti si svojega dostojanstva kot stoloravnatelj — prvi napijati. «Oh, pa še to!» vzdihoval je kakor pod največjo težo. Upotila ga je kratka in kot poper suha napitnica.

Celo Tratnik, ženinov najboljši prijatelj, je nocoj vesel. Kaj bi ne bil! Spoznal je zadnji čas, da samo sloveče ime in očetovi denarji niso še zadostno priporočilo vsakemu ženinu, dasi zaležejo mnogo. Zdelo se mu je, ko je pretekle dni občeval z Vido, da bi le ona, sicer ne bogata in ne imenitne

rodbine, mogla s svojim brezskrbnim značajem vedriti njegovo nebrezskrbno življenje. Nocoj je obljubila, da mu oprostí. Kdaj? tega ni povedala. Povemo pa mi častitemu bralcu, da sta stala še tisti pust pred oltarjem, in tam mu je do cela odpustila za vselej.

Marsikaj se je izpremenilo v tako malem času, le Jaromil je prihajal redno kakor nekdanj v Poljano — zadnji čas častitat prijateljem, ker tudi Balant je opustil maščevanje z Olgo in se seznanil s pošto upraviteljico bližnje postaje in se poročil. S tem se je, tako mu je rekalo srce, maščeval najkoreniteje.

Olga ni dobila pristava. Spoznala je kmalu, da ima o osebni prostosti take misli kakor ona. Vsak zase sta mislila, kako lepe trenutke uživata drug z drugim, a le prenašlo sta se uverila, da sta drug drugemu — neodkritosrčna. Pavarjeva Olga je osamela in skoro zavistno gledala sestro Frideriko, ki se je kmalu in lahko omožila v Kresnik.

Nekaj dnij potem, ko je okreval Videnski in začel vstajati, velela je Lucija Jožetu, naj spravi slikarjeve reči iz sobe in zmeče na ogenj. Gnusilo se ji je, kar jo je spominjalo njega; tudi Videnskega ni smel nikdo domisliti, da je kdaj bival pod njegovo streho Derossi. Jože je znašal Lahovo šaro na ogenj. Podoba s panoramo kresniško se mu je pa zdela prevelika, da bi cela zgorela. Zato je hitel ž njo na tnaló, kjer je navadno cepil drva, vzal sekiro in jo zavihtel, da bi razbil pozlačeni okvir. Ko je pa ugledal na platnu tako lepo slikano Lucijino postavo, zastala mu je roka. «Oh, to je pa naša gospodična! Kdo neki te je naredil takó-le?» Škoda se mu je zdelo lepe slike, toda zapoved je zapoved, in sekira je zapela po lepem okviru in platnu... Vidi se je smililo lepo delo, a ko se je domislila vseh dogodkov zadnjih mesecev, ki so bili v zvezi z usodno sliko, tudi nje ni več mikalo, da bi risala kresniško panoramo s samostanskim vrtom, podrtim gradom in zakrivljenimi topoli.

Mladi gospe sta celo opustili slikarsko zabavo, saj jima je ponujalo družinsko življenje dovolj raznovrstnega kratkočasja, ki je bilo ob enem tudi koristno.

Ivan Mlakar biva pri Videnskem; čestokrat se pa zbere večja družba tudi na domu njegovega očeta, kamor zahaja rad Tratnik z mlado svojo ženo, ki razveseljuje včasih vso družbo. Ko se pa zberó naši znanci v pločanski vili, zdi se opazovalcu, da se je tukaj življenje čisto izpremenilo, ali bolje, prerodilo.

Tudi pl. Videnski je na novo oživel med mladim naraščajem.

* * *

Na koncu smo. Ne moremo pa zamolčati še nekega dogodka, ki je kolikor toliko v zvezi z našo povestjo.

Pomladno solnce je vnovič prijazno usipalo oživljajoče žarke po hribih in dolinah. Ivan Mlakar je imel nekaj malega opravila v poljanskem hôtelu in stopil noter. Tam - le pri sosednji mizi sedi njemu nekoliko znan človek, po licu in obleki laški zidar. Ivan ravno premišljuje, kje ga je že videl, ko vstane ptujec in ga pozdravi. V malo besedah sta se spoznala.

«Ali je še tukaj Derossi?» vpraša Lah z zlobnim posmehom.

«Ne. Kako ga poznate?» začudi se Mlakar.

«Še predobro ga poznam», odgovori ptujec. «Njegovo življenje vam je morebiti nekoliko znano. Tudi meni je le preveč: zapeljal mi je sestro, in jo pripravil, da ga je vzela. Ko je videl, da ga jaz ne morem, začel mi je nasprotovati. Doma nisem imel dela; šel sem na ptuje.

Hudobnežu je žena zbolela, ker jo je prevaril s sladkimi obljubami. Kmalu po poroki je šla v toplice, on si je pa pomagal drugam. Prav sreča je bila, da sem se jaz ono leto zaradi bolezni vrnil domov in ji povedal, kaj počenja. Takoj je šla ponj, a ni živela več dolgo: od žalosti je umrla moja sestra. Pozneje je menda slutil, da sem jaz razdril njegove spletke v tem kraju. Hotel se je maščevati in je zalezoval mojo ženo. Res, k samemu vragu se je hodil učiti hudodelstva.»

Pripovedovalec umolkne. Z roko si podprè brado in zre v daljavo, kakor da nekaj ukreplje. Mlakar ga ni mogel

motiti, smilil se mu je ubogi mož. Slednjič vendar reče: «Ubil sem ga, veste!»

«Ubil?» vpraša Ivan.

«Da, počakal sem ga na prepovedanem potu in mahnil», pripoveduje Lah pretrgano.

«Sedaj ste ubežnik?» motri ga Ivan.

«Ne. Porotniki so me oprostili. Sam sem se naznanil gosposki in ostal dva meseca v preiskovalnem zaporu.»

«Nesrečni mož!» vzdihne Mlakar.

«Jaz sem nesrečen, gospod, nesrečen. Ubijalec, dasi ne rad!»

«Potolažite se! Bog je usmiljen.»

«Z Bogom, gospod! Kesam se in kesal se bodem vse žive dni. Zdravi!»

«Z Bogom!» reče Ivan ter gleda za neznancem. «Kakoršno življenje, taka smrt», vzdihne. Odšel je, Ivan pa je gledal še dolgo za njim in mislil o čudni usodi človeški. Luciji in tastu ni ničesar povedal o tem. Kdo bi zadovoljnim ljudem kalil srečo?

* * *

Pozdravljeni solnčni hribci, vinorodne doline, pozdravljene bele vasice čudovite notranjske zemlje! Pozdravljena prijazna vila, pozdravljen tajno šumeči gaj, ki pripoveduješ o sreči in nesreči človeških sre! Tvoj skrivnostni šum mi vzbuja prijetne spomine, te žive priče nekdanjih dnij.

Kakor divjajoči morski valovi vrše v človeških srcih strasti, kakor lahek čolnič se maje tedaj dobra volja, umikajo se dobri nameni. Mornarjem treba trdnega krmila, da ne zadene v skaló, treba mu zvezde vodnice, da ne krene na napačno stran, treba mu pa tudi žive nade, moške odločnosti: premagati ali pa umreti med valovi, če tudi nisi dosegel smotra tukaj na zemlji... Smrt za večne, neuresničene vzore — sladka smrt!

Zato pa srčno pozdravljeni vi vrli znanci v lepi vili, pozdravljen sivi grad, nemi čuvaj njih sreče; saj je tako lepo življenje, če je vest mirna, če je Bog gospodar v hiši, če sveta vera uravnava vse razmere. Pozdravljena lovorova hladnica! Kakor si ti vedno zelena, tako oštani vedno živa naša nada v boljšo bodočnost! Ostani, ostani...!

Joannes studiosus.

(Spisal Podgoričan.)

I.

V Dobrépoljah je bila nova maša. Pel jo je Birtkov gospod. Letnico sem že pozabil, pa saj pomni ta dogodek še dandanes pol Krájine, dvajset let vem da še ni preteklo od tistega dné. Dobro se še spominjam vsega, dasi sem bil takrat morda deček pri petnajstih letih.

Tri leta, odkar je bil Birtkov gospod prišel obrit in črno oblečen na počitnice, veselili so se Dobrépoljci njegove nove maše. Zadnje leto so šteli mesece, naposled tedne in dneve do nove maše. In ko se je določila tudi nedelja, zašumelo je po vsej Krájini:

«V nedeljo je v Dobrépoljah nova maša.»

In précej je sklenilo pol Krájine:

«V nedeljo gremo na novo mašo.»

Krájinčane spravi vsak dogodek na noge. O sv. Antonu romajo na Zdensko reber, o sv. Avguštinu se jih nateče v Struge iz dolov in z gor, sv. Erazem jih zvabi v Hinje, in če imajo le kje kak nov oltar, novo podobo, ali pa ubite zvonove na novo prelite, pridejo v tisto cerkev z vseh koncev in krajev molit, deloma tudi past radovednost. In naposled — nova maša! — oh, ta je še bolj poredkoma, kakor dobra letina. Zato pa Krájinčanje takrat ne morejo ostati doma, zlasti ženske so tedaj v prazničnih krilih; ne ustavi jih doma niti delo, niti vreme, niti kaj drugega.

Nove maše, ki so se pele v Krájini, koristile so marsikaj. Vi, gospodje duhovniki, ki ste zrasli na krájinških tleh in ki molite sedaj brevir in ki učite ljudstvo raz prižnico — Bog varuj, da bi vas zavidal! — pomislite le neko-

liko in potem mi pritrdite, da je zaradi vaše nove maše marsikateri krájinški oče dal sina v šole. In vi, krájinški dijaki in dijački, ki v zaduhlem mestu vedno hrepenite po naših dolih in rebrih, denite roko na srce in povejte mi, ali ni vas prav nova maša navdušila za knjige in mašniški stan! Da, tako je; tega ne ovrže nihče, to vem iz lastne izkušnje in za marsikaterega gospoda dijaka, ki skoraj doseže, kar si je želel, vem, zakaj je slekel prtene hlače in hodnično srajco, pustil kozje pastirstvo in šel v megleno Ljubljano ali pa v krotko dolenjsko glavno mesto, kjer se je doslej živelo še pravo dijaško življenje.

Že v saboto popoldne in zvečer so pokali v Dobrépoljah topiči in oznanjali slovesni dan. Stari Lovrenec je pometal cerkev, brisal klopi in klatil pajčevine, nosil cvetke na oltar, da je skrtil naposled celó velike kerubine. Pred cerkvijo in župniščem so se stavili mlaji, pletli venci, šolnik in kape lan sta prijateljsko — kakor že dolgo ne — sestavljala napise in izrezovala črke. Cerkovnica je pometala cesto, da bi pač ne bilo nič prahú na nove maše dan. Vse je dobivalo velepraznično lice, zakaj takega praznika, kakor je nova maša — nù, kaj bi tisto — takega praznika ni več v letu, pravijo naši ljudje.

Nedeljsko jutro je obetal lep srpanov dan. Solnce je vzšlo na jasnem in noben oblaček se ni silil na obzorje. Obilna rosa se je lesketala na rastlinju, zrak je bil miren, da ni zatrepetalo nobeno peresce, nobena bilka se ni zganila.

Mesto Jajce. (Po fotografiji.)

Jutro je našlo nekatere ljudi že na potu. Posebno veselje jim je žarelo na rjavih obrazih in obleka je bila izredno snažna. Ženske in otroci so šli večinoma bosi in goloroki, noseč v jedni roki obutal in 'kočemajko', v drugi pa culico z jedilom, zakaj v Krájinu je navada, da človek ne gre prazen od doma. In s stranskih potov in stezâ so prihajali na cesto in se združevali.

«Kam pa vi?»

«V Dobrépolje na novo maši. In vi?»

«Mi tudi.»

«Gremo pa skupaj!»

«Le pojdimo!»

Taki so bili navadni nagovori, ko sta se sešli dve družbici. Čim bliže so prihajali do Dobrépolj, tem več ljudij je bilo na cesti. In marsikateri krájinški seljan, ki ima leseno kočó globoko v gozdu, kamor ni še prišla novica o novi maši, čudil se je z odprtimi ustmi, ko je srečaval tropo za tropo.

«Krájinčanje so že tukaj!» vpili so Dobrépoljci, ko so prihajale krájinške trope skozi vasi in hitele k cerkvi, da dobé prostora in ničesa ne zamudé.

«Ti mislijo, da bi še ne minulo brez njih», godrnjajo Dobrépoljci in zró zaničevalno in jezno nepovabljene krájinške goste.

Dobrépoljci so često zlomušni ljudje. Sosedom v jugovshodnih hribih pravijo Krájinčanje. Ti pa ne molčé, ampak jim odgovarjajo:

«E, kaj se bodete! Kar smo mi, to ste vi. Nam pravite Krájinčanje, Krájinčanje ste tudi vi. Pa dokažite, da niste!»

«Kaj? — Mi Krájinčanje? — Kdo to pravi?»

In dobra volja je pri kraju. Dobrépoljca nobena reč tako ne vjezi, kakor če mu kdo pravi Krájinčan. Ne svetujem nikomur poskušati Dobrépoljca s

to besedo. Prisežem, da se bode godilo takemu predrznežu prav slabo. Mržnje in posmehovanja Dobrépoljcev je menda krivo nekoliko tudi to, da se Krájinčanje malo bolj neokretno vedó, priprosteje oblačijo, in ker so sploh v napredku zaostali za Dobrépoljci; sevé s tem ne trdim, da so Dobrépoljci kdo vé koliko pred njimi. Ljudje še slepo in trdovratno držé starih šeg, in vsako novost sprejmó nezaupno. Toda vrniti se moram.

Ob devetih je bila dobrépoljska cerkev natlačena ljudij in tudi zunaj se jih je kar trlo. Vseh cerkvenih opravil se nisem namenil opisati, ker so znane itak večini čitateljev. Rajši vam predstavim tropo Krájinčanov, ki so prihiteli iz Strug k maši. Bilo je kakih pet moških in morda trikrat toliko žen in deklet. Postavili so se pred cerkvijo, da bi videli sprevod svatov iz župnišča v cerkev in bi potem lahko za njimi pritisnili v cerkev. Ta krájinška družba je s čudenjem zrla vso krasoto pred cerkvijo, vitke mlaje s trobojnicami, dolge cvetlične kite, ki so visele med mlaji, različno barvane napise na deskah in druge reči. Čudili so se Dobrépoljcem, ki so bili v najlepši obleki, kakoršno si more želeti skromno krájinško srce. V njihovih srcih se vzbudi nekako zavidanje. Veseli in ponosni obrazi Dobrépoljcev so jim presedali in jih še bolj spominjali siromaštva in nevednosti. Neka otožnost se jim je prikradla v srce in jim stemnila sicer zadovoljne obraze. Čim veselejše je bilo okoli cerkve, čim bolj prezirno so se jim posmehovali Dobrépoljci in jih od rivali, tem težje jim je bilo. In ko zadoné v visokem zvoniku ubrani zvonovi in prinesó mala banderca iz cerkve idoč po svate v župnišče, prikrivati niso mogli Krájinčanje več svojih občutkov

in neka postarna ženica vzdihne polglasno pred-se:

«Oh, srcčna fara!»

Te besede so bile vsem Krájinčanom na jeziku, skoro vsi ponové nehoté, nevedé:

«Srečna fara!»

«Srečni ljudje! Blagor jim!» dostavi njena soseda.

«Blagor jim!»

«To je že tretji gospod, kar jaz pomnim!» oglasi se prihuljen ded.

«Boter, to je že peti novomašnik! Ali ste že pozabili, da sta pred tridesetimi leti imela dva brata hkrati novo mašo?» popravi prva starka.

«Res je, sedaj sem se spomnil.»

«Oh, jej, že peti novomašnik!» začudijo se ostali.

«Peti že! In jaz vam pravim, čez nekaj let se bodo zopet pele», govori starka. «Glejte tam-le one črnošolce! Obleka jim je že na pol duhovska in glejte, jeden ima že naočnike, ta bode gotovo kmalu pel novo mašo. Glejte, kako je sramežljiv, še po ljudeh ne gleda. Ta bode pobožen gospod.»

Vsi so upirali oči v tropico dijakov in dijačkov, ki so stali pred župniščem, in ko konča starka, vzdihnejo vsi:

«Oh, saj res, srečna fara!»

«V naši fari pa ne bode nikdar nove maše. Vsaj ta rod je ne bode čakal», pravi mlad mož.

«Nikdar!»

Otožno je odmeval odgovor.

Takrat se pa zasmeye tropa mladih deklet, ki so poslušale obupni pogovor Krájinčanov. Najzgovornejša jim pravi:

«Kaj stokate? Otroke dajte v šolo, če hočete imeti novomašnike! Kdor samo za kozami hodi, ne poje nove maše.»

Krájinska družba prikima nemo.

«Molči, molči, Cilja!» pravi ji tovarišica. «Krájinski topoglavec še knjige ne zna prijeti v roke.»

Preširen smeh sledi tem besedam. Poštene Krájinčane je pa nekaj zbôdlo, in sililo se jim je vprašanje: «Ali nas smejo ti oholi ljudje tako zasmehovati?»

«Nikdar ne bode imeli svojega duhovnika. Pretrdoglavi ste in nespametni», pravi še predrzna dobrépoljska deklina.

«Joj! Ljudje!» — Toda več ni bilo časa odgovoriti na žaljenje krájinske časti. V tistem hipu zagrmé topiči, da se potrese zemlja, zvonovi vnovič zabučé in iz župnišča se začne pomikati z bandercema spreved novomašnikovih svatov. Vsi so bili v novih oblekah, dekletom so se blesteli v lepo spletenih laseh pisani venci ali kitice, moški in žene pa so imeli na prsih pripete šopke. Ponosno so stopali, noseč glave po koncu, imenitno se ozirajoč po ljudeh, in razkošno veselje jim je odsevalo na nedeljskih obrazih. — Ljudje, zlasti Krájinčanje, so jih gledali in jim zavidali vso čast in srečo, kateri uživajo danes povabljeni novomašnikovi svatje. Ko prestopi zadnji svat cerkveni prag, nastane pred cerkvijo silna gneča. Vsa množica, ki je stala na pokopališču, zgrne se, hoteč v cerkev. Ljudje se suvajo, pehajo, zmerjajo, vpijejo in vsak hoče priti v cerkev, da bi videl vso slovesnost. Toda pretesna je bila danes sicer prostorna cerkev.

Krájinčanje, ki so stali blizu cerkvenih vrat, pritisnejo z vso silo takoj za svati, češ, prišli smo tako daleč, škoda bi bilo, ako ne bi videli vsega. In napor ni bil zastonj. Krájinčanje, ki se niso bali zmečkati ali pomazati svoje obleke, odrinejo košato napravljenec Dobrépoljke in smuknejo v cerkev, kamor je mogel le še malokdo.

«Lejte, lejte, debeloglavce! Niti prostora nam ne pusté», razjezi se prevzetno dekle, ki je moralo ostati pred pragom.

«Kdo je pa cerkev zidal, mi ali Krájinčanje?» oglasi se nekdo drugi od zadaj.

«Nazaj jih izvlecimo! Ali ni naša cerkev? Kdo ima več pravice biti v njej, mi ali oni? Nikoli več jih ne pustimo blizu!»

Tako so se jezili razjarjeni Dobrépoljci, katere je grelo, da morajo stati pred lastno cerkvijo, na Krájinčane, kateri se niso dali odvrniti od svoje namer in se niso kar nič menili za grožnje razžaljenih Dobrépoljcev. Tem je bilo seveda hudo, da ne morejo videti vseh opravil in slišati pridige.

Krájinčanje so hiteli, vsi prevzeti od krasote in blaženosti, v oddaljena domača sela. Lepa slovesnost jih je razvnela, da so bili kar navdušeni za novomašnika in zavidali so ga Dobrépoljcem.

Razdeljeni so bili v trope po župnijah. Tu so bili Hinjci, Ambružani, Korinjeci, Stružanci, Kukovci itd.

«Pri nas bode kmalu nova maša», vpili so Korinjeci za Hinjci, kateri so že imeli svojega dijaka nekaj let v Ljubljani.

«Kaj mislite, da je pri nas ne bode? Naš dijak tudi ni zadnji, in ako jo bode vaš pel, pel jo bode tudi naš», odgovarjali so Hinjci zavestno. Njih dijak je uspeval dobro.

«I, kaj menite, kaj bode pa naš dijaček? Dve leti se že uči v mestu. In bistra glavica je, celó pri maši že streže in prav rdeč je, da ga je lepo videti», pobahajo se Ambružani s svojim šolarčkom.

Le Stružanci so morali molčati, zakaj v Strugah ni bilo dijaka, kar svet pomni, in čutilo se tudi ni, da bi kdo hotel

poslati sina v šole. Malodušni so bili zaradi tega neprijetnega položaja. Zdelo se jim je, da so izgubili vso čast pri sosedih, ker se niso mogli izkazati niti z dijačkom, kateri bi lahko kdaj zapel na oltarju sv. Avgušтина: «Oremus!» Nema žalost objame struško tropico, da je kar molčé hitela za drugimi glasnejšimi tropami, toda premišljeval je vsak zase, kako bi se rešila čast struške župnije, ki je tolika sirota, da niti dijačka ne premore.

Na pol pota proti domu so že bili. Pomikali so se že po kopoljskem brezju. Solnce se je že nagibalo k zatonu, sra-koperji so ščekali na objestnih glogih in obirali dnevne ostanke za večerjo. Tu izpregovori tisti prihuljeni ded:

«Botra Poličarjeva! Lejte, pri vas imate vse tako lepo urejeno, da se mora človek kar čuditi; denarja imate tudi nekaj, in otroci vaši so bistri, da je veselje. Veste, kaj vam pravim: Janezka dajte v šolo!»

«V šolo! v šolo!» ponové tovariši in tovarišice, in veselost jim razjasni otožne obraze.

«Kaj pravite, boter?» vpraša Poličarica iznenajena. Tudi ona je premišljevala nekaj, toda ni prišla na to, da bi lahko dala sinka v šolo.

«Janezka v šolo, pravim, in če Bog dá in naš patron sv. Avguštin, pela se bode tudi pri nas nova maša in se bode, če vaš Janezek, botra Poličarjeva, gre v šolo za mašnika se učit.»

Vsi se ozró v Poličarico radovedni, kaj bode odgovorila na to.

Po kratkem premisleku odvrne:

«Ej, veste, šola velja in mi — nù, saj veste — stradamo sicer ne in brez okroglega nismo, če pa pritisne suša ali pade zrno pred žetvijo, pride nemanj v hišo, pa je — Bogsenasusmili. Veste, dobro bi bilo res, ko bi mogel

iti Janezek v šolo, toda saj veste, šola velja, šola ni kar tako.»

Glas njen je pričal, da ji misel o sinovem šolanju ni neprijetna, ampak samo nekoliko nenavadna. Neko blaženo veselje je razvedrilo njen obraz in nekaj ji je dejalo: Oj, kaj pa, če se to zgodi? To bi bilo lepo! — In njeni duši se prikaže še lepša slika, kakor jo je videla danes. Ta slika jo prevzame, napoji z nepoznano slastjo. Bil je ponos srečne matere, ki gleda svojega sina srečnega in spoštovanega.

«Oh, botra, kaj govorite, kakor bi ničesar ne imeli! Janezka v šolo dajte, ne bode vam žal, saj je dober otrok! Kadar bode gospod, pa vam bode vračal. In pa, če bi se kdaj zgodilo, da bi zdrobila žito toča ali kaj takega in bi ne mogli Janezka sami vzdrževati v šoli, — nù, pomagali bodemo vsi skupaj: ta bode dal nekaj fižola, oni kaše in tako vsak nekaj, da se bode prebilo dotlej, dokler nas Bog zopet z dobrim

očesom ne pogleda», mehčal jo je ded, ki bi bil rad videl novomašnika v domači župniji, predno zatisne oči.

«Vsi bodemo pomagali, vsi», obetali so moški in ženske, dasi so bili med njimi nekateri reveži, katerim bi bilo samim treba pomoči.

Poličarici je pa dobro délo tako govorjenje.

«Vprašala bodem njega, in če bode zadovoljen, nù, pa naj gre Janezek za gospoda; Poličarji vsled tega še ne pridemo na beraško palico», pravi Poličarica.

To je bilo pa skoraj toliko, kakor da bi rekla: V šolo pojde; zakaj vse Struge so vedele, da se pri Poličarju godi tako, kakor hoče mati.

Med pogovorom se jim je pot kaj dobro odsedala. V mraku so prišli domov vsi dobre volje.

In sedaj se je širil po vsej struški župniji sloves o novi maši v Dobrépoljah.

(Dalje.)

S r e č a.

Skrbljivo sej, če hočeš žeti;
Kar seješ, to boš žel — kedaj.
Če hočeš srečne dni živeti,
Ljubezni svoje srce daj,
Ljubezni srce daj, a plemeniti,
Ker srečo more taka le roditi.

Kal iz ljubezni čiste vzklije,
Ki vedno cvete, daje sad;
Njej solnce zimsko ne posije,
Obseva večna jo pomlad;
Njej bati ni se zlobnega napada,
Usode slepe roka nje ne vlada.

Ljubezni tej je smrt neznana,
Neznane so jej vse boli;
Kot bila v srcu je prižgana,
Tako gorela bo vse dni;
Ž njo bode prava sreča v vek ostala, —
Saj ona njene je kali pognala.

H.

Razklani hrast.

Stoji na hribu dob razklan
Zadet od strele neki dan;
Ne krije več ga plašč zelen,
Ne peva ptič na njem noben.
Podoben zdi mrliču se,
Saj kazni božje priča je.

Nekoč ob hudi uri sta
Pod njim vedrila dva moža;
Mož prvi blag je bil značaj,
A drugi zlobnež, bogataj.
Gromi in treska, da je strah;
Mož prvi se prekriža plah,
Izroča v varstvo se nebes;
A ta se šali, kolne vmes.
Tovariš ga svari, rekoč:
«Ne šali se, glej božjo moč,
Ki lahko hrast podere v prah
In naju usmrti na mah!»
A zlobnež v smehu se reži

In porogljivo govori:
«Bedak neumni, misliš mar,
Če bliska se, da trešči kar?
Priroda slepa nič ne zna,
Da midva pod tem hrastom sva.
Boga pa ni in ne nebes,
Da greh in pekel je, ni res.»
Tovariš v strahu mu veli:
«Odpusti Bog to kazen ti!
A jaz se tu Boga bojim
Zato od tebe proč bežim.»
A oni le norčujе se,
Češ, v hlačni žep naj trešči le.
«Če res je Bog in kazen je,
Naj trešči v žep, saj prazen je.»
Udari — dob razkolje tresk,
Hudobnež pade mrtev v pesk.

Še danes dob vrh griča je
In kazni božje priča je.

J. O. Golobov.

Mrtvemu dekletcu.

Med svečami po smrtnem prti
Natrosili so ti cvetú,
Na odru tu, v objetji smrti,
Ti spiš, kot angelček mirú;
Krilatec božji ti dušico
Pred sveto nesel je Trojico.

Nasmeh obrazek kaže bodri,
Izraz nedolžnega srca;
Okvir se zdé mi zlatí kodri,
Oklepajoč odsev nebá;
Lehnó, kraj las in belih senec,
Iz rož povit ti plava venec. —

Jaz zroč takó te mirno spečo,
V spomin prizivljem blage dni,
Ko kupo še življenja s srečo
Polnili so mi rajski sni.
O da bi mene v dôbi rosni
Poljubil sel bil smrtonosni!

Ob odru tvojih let učenke
K molitvi sklepajo roke,
Ko mati plaka solze grenke,
Radostno moli mi srce:
,Zahvaljam, Bog, te po otročje,
Da cvetko to si vzel v naročje.

Pomladi, v cvetja pestri dôbi,
Odmrla grehu si, svetú,
Življenja si odmrla zlobi,
Na dom odplavala mirú.
Tam roci nad menoj razkleni —
Oj, bodi angelj varih meni!

Vneslav.

Ivan Vajkhard Valvazor.

(V spomin dvestoletnice njegove smrti. — Spisal A. M. L.)

Dné 19. kimovca bode dvesto let, kar je v mali hišici, št. 85, v Krškem zatisnil oči nenavaden mož. Luč sveta je ugledal v svetlem gradu, smrt ga je našla v preprostem, meščanskem stanovanju. Desnica je jednako spretno sukala bojno kopje in vodila pero, dokler ni utrujena odrvenela. Dobro četrtrtinko svojega življenja je preživel na ptujih tleh, vendar ni pozabil domačih. Domovini je daroval svoje življenje, za njo žrtvoval svoj imetek. Nesebično je razkladal v knjigi njeno krasoto in bogastvo, da je sam našel gmotno siromaštvo. In tako je bil on koncem sedemnajstega stoletja svetu za oni čas nenavadni prizor: ubožani plemenitnik, ki je v književnem delovanju uničil svoje imetje in radi požrtvovalne domovinske ljubezni umrl kot reven književnik.

Ta čudoviti mož je znani zgodopisec kranjski Valvazor (Valvasor). Drugega imena ni treba dostavljati. Vsak olikan Slovenec ga pozna. Spomenik, katerega so mu postavili častilci, porušil je neizprosni zob časa —: dela njegova še živé in ga bodo slavila v pozne rodove. Dolžni smo se ga spominjati ob dvestoletnici njegove smrti. Postavil se je v tem listu časten spomin junakom 22. dné rožnika l. 1593. — naj ne mine 19. dan kimovca, da bi ne oživili spomina možu, ki je oni dan slovenskega junaštva in slovenske zmage tako živo ohranil potomcem.

* * *

Valvazorji ali Vavizorji so izvirno laški plemiči. Glavna panoga te rodbine je cvela v okraju bergamskem. Od tod sta prišla sredi šestnajstega stoletja Jeronim in Ivan Valvazor v naše

kraje. Ta si je pridobil mnogo posestev na Štajerskem in Kranjskem. Del njegove imovine je podedoval Jeronim Valvazor, posebno kranjska posestva, in tako postal oče kranjske rodovine Valvazorjev. Imel je dva sina, Jerneja in Adama. Jernej je bil jako bogat plemič. Poleg Galenecka je štel več drugih gradov svojih. Dvakrat je bil oženjen in v drugem zakonu se mu je rodil v beli Ljubljani dné 28. vel. travna leta 1641. naš Ivan Vajkhard baron Valvazor.

Kakor vsi sinovi kranjskih plemičev v onem času, tako je tudi mladi Valvazor obiskoval kolegij očetov jezuitov v Ljubljani, ki so že tedaj sloveli kot izvrstni učitelji. Da izpopolni svoje znanje, napoti se leta 1659. Valvazor v ptujino. Obiskal je nemške dežele, leta 1666. je bil na Dunaju. Potem je krenil na Laško, leta 1669. so ga videle Benetke. Vedoželnost ga je gnala celó čez takrat silno nevarno sredozemsko morje v Afriko, kjer je mnogo občeval z mohamedanom, ki mu je bilo ime Ali Haisa. Zvedel je marsikaj novega o kabalistiki in astrologiji. Naposled je obiskoval še Francosko in se mudil po vseh imenitnejših mestih, kjer je cvela znanost. V Lyonu je bival več let in se do cela posvetil zgodovini in starinarstvu.

S tem dolgim potovanjem in bivanjem v ptujini se je odločila smer Valvazorjevega življenja. Dovršil je znanje, utrdil ljubezen do vede in se seznanil z mnogimi odličnimi učenjaki. Ves goreč za vedo in poln visokih načrtov se je vrnil domov in se oženil leta 1672. Isto leto si je prikupil na Dolenjskem grad Bogenšperk (Wagensperg) in ga premenil v pravi hram modric. Z mnogimi žrtvami si je tu zbral veliko knjižnico,

ki je štela naposled deset tisoč zvezkov, uredil lepo zbirko rudnin in starega denarja. Živel je le književnosti. Od todi je hodil po Kranjskem, zbiral zanimivosti in jih tu urejal. Tu so tudi ugledala dan njegova dela. Sem ter tam je tiho življenje pretrgal bojni klic. Valvazor je bil pogumen junak. Ni se samo spretno gibal za zaprašenimi listinami, ampak tudi na bojnem polju. Dolenjska stran si ga je izvolila za načelnika. Ko so leta 1683. hiteli Kranjci na pomoč Štajercem zoper Turke, načeloval jim je Valvazor in sicer tako spretno, da so mu hvaležni Štajerci poklonili več spominskih svetinj. Pa iz boja se je takoj vrnil tje, kamor ga je vleklo srce. Življenje mu je bilo književno delovanje.

Prvi plod njegovega peresa je krajevni opis kranjske dežele iz leta 1679.: «Topographia ducatus Carnioliae moderna». — Sledila sta opisa koroške in solnograške dežele in več drugih del. Pa vse to je bila le priprava, nekaka podlaga glavnemu proizvodu njegovega delovanja, onemu delu, ki je ovekovečilo njegovo ime, in ki je ohranilo svojo vrednost do današnjega dne, menim «Ehre des Herzogthums Krain». Sam pripoveduje, kako je hotel v začetku rojakom podati le kratek opis domovine in dodati zemljevid.¹⁾ Spoznal pa je kmalu, kako malo domačini poznajo in cenijo kranjsko deželo, podobni onemu Švicarju, ki je našel dragocen demant in ga prodal za majhen denar. In vendar je bilo uprav Kranjsko ključ laške dežele. Veljavo Kranjske so spoznali že Rimljani in Germani, rimski cesarji so hodili po njenih tleh.²⁾ Kranjci se ne zavedajo lepote in imenitnosti svoje dežele. Več jim velja delo kakor

beseda.¹⁾ Zato pa se je on namenil opisati jo v zgodovinskem, krajevnem, narodopisnem oziru. Pravi domorodec mora služiti domovini tudi z onim orožjem, ki se ne nosi ob boku, ampak se vtika za uho — s peresom.

Z nenavadno navdušenostjo je pričel ogromno podjetje, z železno vstrajnostjo je dovršil naklepe. Kot vesten pisatelj je sam natančno prepotoval deželo, katere slavo je hotel oznaniti svetu. «Sam sem hodil po hribih in dolinah, meril, risal, tiskal.»²⁾ Poslal je posestnikom gradov okrožnico in jih prosil podatkov. Le sedem gospodov se je odzvalo njegovemu pozivu. Pošiljal je tudi slè, da bi nabirali potrebnih črtic: prazni so prihajali domov in niso drugega prinašali kakor «vozove polne obljub». Tako je Valvazor sam moral zbirati potrebne gradiva in je prirejati. Pomagali so mu Volk Engelbert Turjaški, ki mu je odprl svojo bogato knjižnico, in opat stiški, baron Raumbschüssel, ki mu je poslal marsikako zanimivo črtico iz stiškega arhiva. Pa vse to ga ni oplašilo. Ker je hotel knjigo okrasiti tudi s podobami, napravil je na Bogenšperku bakroreznico in poklical umetnikov, ki so prirejali slike kranjskih gradov, mest in krajev. Tudi sam je marsikaj narisal. Po tolikem trudu je naposled izšlo leta 1689. v Norimbergu njegovo največje, najslavnejše delo: «Die Ehre des Herzogthums Krain.» Dovršeno delo je obsegalo štiri debele zvezke. Vse se je čudilo. Kranjska ni bila več pozabljena, njena lepota in čuda so bila odkrita. Pisatelj sam je vstopil v vrsto imenitnih zgodopiscev.

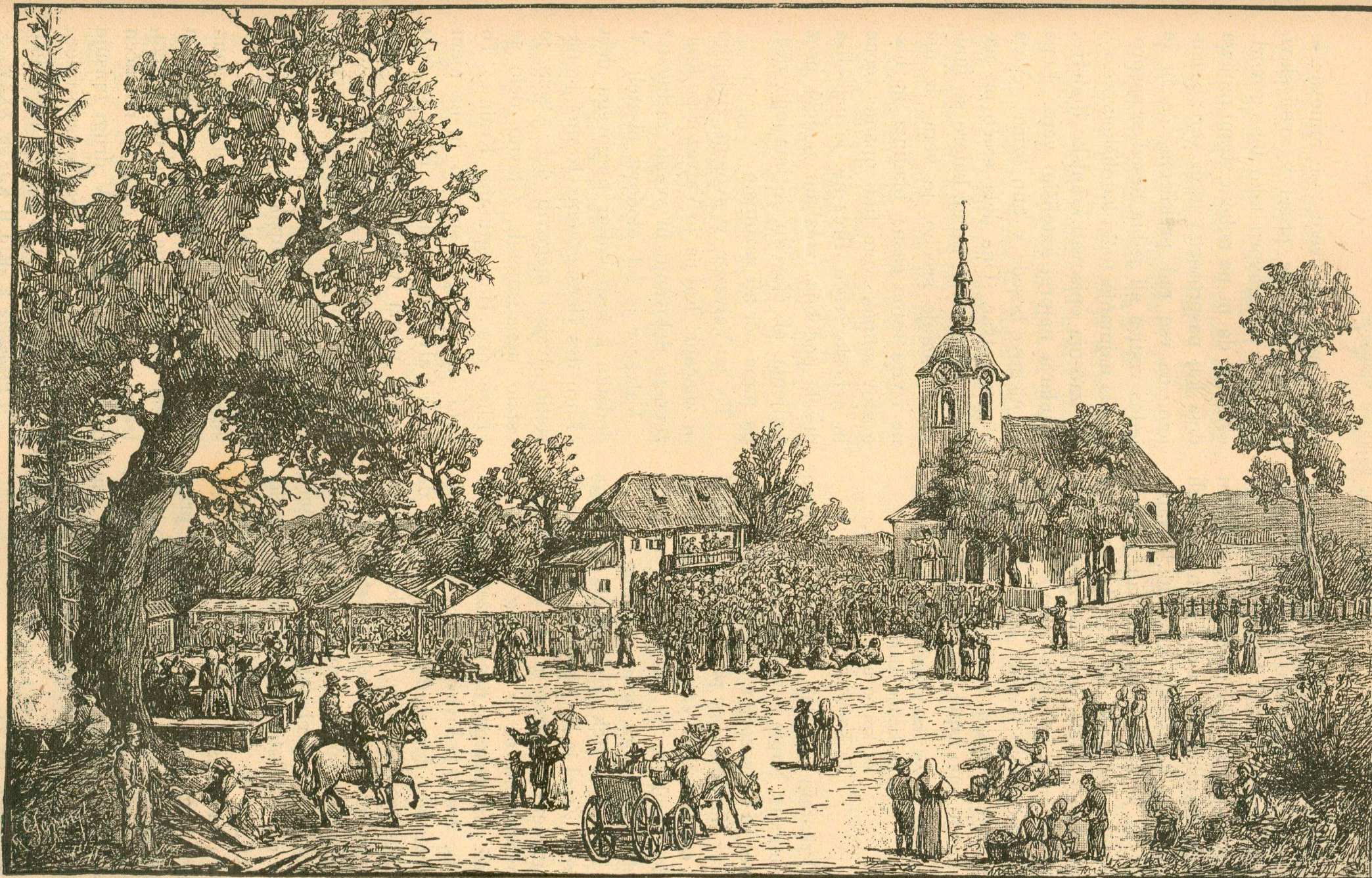
Pa to za oni čas silno drago podjetje je poleg obilnih potovanj uničilo Valvazorjev imetek. Tudi najgloblji studenec

¹⁾ Predgovor k «E. d. H. K.», str. V.

²⁾ Ibid. str. VIII.

¹⁾ Predgovor k «E. d. H. K.», str. VII.

²⁾ II. knjiga «E. d. H. K.», str. 109.

Shod pri sv. Roku v Dravljah pri Ljubljani. (Narisa Jos. Germ.)

se usuši. Že leta 1690. je moral prodati svojo dragoceno knjižnico, ki je štela mnogo redkih knjig, nekaj rokopisov in zbirko jeklorezov, zagrebškemu škofu Mikuliću. Še sedaj se hrani ondi in je kras kapiteljski knjižnici.¹⁾ Naposled se je popolnoma ubožan preselil v Krško. Od meščana Vodnika je kupil malo hišico (1693) in tu preživel zadnja leta ali prav za prav zadnje dni. Že 19. kimovca je končal blagi domoljub življenje, vseskozi posvečeno domovini, kakor je lepo zapel Jak. Zupan o njem:

Za kranjo premožen,
Za kranjo ubožen,
Za kranjo učen,
Za kranjo rojen.

Prijatelji so mu postavili skromen spomenik. Napis je sestavil znani zgodopisec in Valvazorjev prijatelj J. Jurij Dolničar (Thalnitzcher pl. Thalberg). Razpal je spomenik in Valvazorjevo ime bi se bilo izgubilo, da niso ostala njegova dela. Slavila ga bodo vekomaj.

To je kratek življenjepis velikega moža. Živel je le domovini. Nji je služil z mečem in peresom. Iz tega pa tudi povzemamo, da je bil blag značaj, cel mož. In takega nam kažejo njegova dela. Jedno polovico njegovega srca je zavzemalo domoljubje. Iz ljubezni do ožje svoje domovine se je lotil velikanškega podjetja. Rodovitnost Kranjske primerja z bogastvom Francoske, in ko opisuje vrle prebivalce kranjske dežele, ne more dosti zahvaliti božje previdnosti, da je postavila tako krepko ljudstvo za mejaše Turkom. Drugo stran njegovega srca pa je domoljubje prijateljsko delilo z gorečim verskim prepričanjem. Valvazor je pobožen mož in iskren katoličan. Tok zgodovine mu odločuje Bog in njegova previdnost;

¹⁾ Podrobnosti o tej knjižnici glej Radicz, Valvazor, 1866, str. 25.

vse se maje na svetu, vse mineva: le Oni ne, ki bode prišel v svoji slavi. Précej v predgovoru tako lepo govori: «Mislím, da ni na nobeni strani mojega dela kaj nasprotnega moji veri; pričujem, da vse rad prekličem, če bi le jedna vrstica ali jedna besedica nasprotovala najmanjši točki katoliške vere.»¹⁾ Ko začanja opisovati kranjsko ljudstvo, poudarja najprej katoliško vero. Lepe so njegove besede v tem oziru: «Vera je prva stvar. Ona dela srečo pri narodu. Prva stvar, zaradi katere se ljudstvo imenuje srečno, je vera; iz nje ne izvira samo časna blaginja in blagoslov, ampak cvete tudi upanje večne in nebeške sreče. Brez nje je najboljša dežela podobna izrezljani podobi brez življenja, ali človeku, ki ima lepo rast, pa nima oči ali razuma.»

To je Valvazor v svojem življenju in značaju! Kaj pa je Valvazor po književnem delovanju in svojih zaslugah?

Valvazor je bil plodovit pisatelj. V dodatku k šesti knjigi njegovega dela «Ehre des Herzogthums Krain» je nastetih dvajset njegovih del. Osem je ostalo nenatisnjenih. Glavno delo je «Ehre des Herzogthums Krain». To delo slavi njegov spomin in na njem sloni Valvazorjev pomen. Kdor to delo pozna, pozna Valvazorja. Vse skupaj obsega štiri debele zvezke, ki se delé v petnajst knjig. Prva knjiga obravnava najstarejšo zgodovino Kranjske. Spisal je ni Valvazor, ampak njegov prijatelj Erazem Francisci, ki je slovel radi vsestranskega znanja. Pri Valvazorjevem delu ni bil srečen. Njegova izvajanja in učene podmene ne veljajo več. Druga, tretja in četrta knjiga obsegajo natančen opis kranjske dežele. V drugi opisuje njene meje in njene krepke prebivalce; v tretji govori o gorovju, podnebj,

¹⁾ Predgovor k «E. d. H. K.», str. XXXV.

živalih in rastlinah; v četrti razpravlja mično in zanimivo o podzemeljskih jamah in drugih čudih naše domovine. Pred vsem ga zanima sloveče cerkniško jezero. Dragocene so tudi v tem delu njegove črtice o kranjskem rudarstvu, iz katerih povzemamo, da so že l. 1379. Železniki cvetli, da se je ravno trdo kranjsko jeklo krhalo ob turških glavah in da je že v 16. veku slovela Idrija.

Peta knjiga raziskuje zopet starejšo zgodovino. Tudi tu je sodeloval Erazem Francisci, pa kakor v prvi knjigi, tako se tudi tukaj giblje na nezanesljivih tleh. Zares dragocena je naslednja knjiga. Valvazor nam tu podaje opazke o ljudskem življenju. Natančno je opisal Kranjce v njih gibanju in življenju, nobena malenkost mu ni ušla. Slika je jako živa in istinita. Sedmo knjigo je posvetil najvažnejšemu pojavu v zgodovini naše dežele, reformaciji in protireformaciji. V osmi govori o veri starih Slovanov, o pokristijanjenju Kranjske, o svetnikih, ki se pri nas časté, o župnijah, o kranjskih škofih. Naslednja knjiga obravnava ustavo kranjske dežele in odločujoči del v njej, kranjsko plemstvo.

Deseta knjiga obsega zopet zgodovino kranjske dežele od rimskih časov do cesarja Leopolda I. V jednajsti sledi natančen krajevni opis kranjske dežele, okrašen z mnogimi slikami. Dvanajsta knjiga opisuje ona tla, ki so bila v istini napojena s krvjo, turško granico. Trinajsta, štirinajsta in petnajsta knjiga je zopet zgodovinska. Prva, ki govori o prazgodovini, ni kritična, ostali dve obsegata zgodovino Kranjske v obliki kronike.

To je v kratkem vsebina ogromnega dela, ki šteje vse skupaj 3320 strani. Kaka obilica zgodovinskih, narodopisnih, zemljepisnih, naravoznanskih podatkov! Koliko truda, požrtvovalnosti,

koliko marljivosti skriva sleharna stran! Zasluge, ki si jih je pridobil Valvazor, so res velike.

Važne so njegove zgodovinske črtice. Valvazor namreč ni samo zbiral pridno virov, ampak jih je tudi, kolikor se je dalo, kritično rešetal.¹⁾ Zato hrani njegovo delo mnogo rabnega blaga. Za čas protireformacije se mora uprav Valvazor po sodbi Ranke-ja prištevati glavnim virom. Če tudi se je sem ter tam v svojem zgodovinskem raziskavanju zdrsnil, posebno ondi, kjer je pomagal ali dopolnjeval Erazem Francisci, vendar mu to ne krati vrednosti na drugih krajih. Res vsega ne odobrujemo, kar je zapisal. Belili si ne bomo ž njim glave, ali so bili svetopisemski Chitim prvi prebivalci Kranjske, in ali je bilo tudi kaj Kranjcev zraven, ko je Kolumb odkril Ameriko. Zmerom bomo pa radi rabili in prebirali, kar nam pripoveduje o luteranstvu na Kranjskem, o turških bojih, o nesreči, stiski, kreposti in junaštvu naših očetov. To ima pravo zgodovinsko podlago in zato tudi ostane. Valvazor je zgodopisec kranjske dežele.

Jednako zanimivi in važni so tudi njegovi krajevni opisi kranjskih mest, trgov in drugih krajev. Povsodi se družijo z opisom mala zgodovina dotičnega kraja. Kdor se hoče poučiti o starejši zgodovini rojstvenega kraja, seže naj po Valvazorju. Njemu ni ušla celoskupnost Kranjske, pa tudi ne malenkost malega gradiča. Pravijo sicer, da se v malenkostih kaže majhen duh. Valvazor pa je ravno s tem pokazal velikega duha, da je malenkosti skrbno pobral in ohranil. Ni samo ustregel sovrstnikom, ampak kakor sam pravi, potomcem. Njemu je vsak spomin iz davne prošlosti ljub in

¹⁾ Primeri «Mittheilungen des Musealvereines», 1890. Valvazor als Historiker, str. 28, 29 sq.

drag. In na stotine takih spominov je otel Valvazor.

Še večje zasluge ima pa Valvazor kot kulturni zgodovinar naše domovine. Natančno je poznal svoj čas in zato nam podal natančno njegovo podobo. Kako živo opisuje kranjske plemiče, ki so cenili Davorja kakor modrice; kako živo meščansko življenje! Posebno pazorno pa je opazoval življenje preprostega naroda. «Oni (namreč plemiči) so kakor po vsem svetu, ti pa imajo kaj posebnega.» Valvazor je narodopisec kranjskih Slovencev. Ko zgodovinar Dimitz ocenjuje to njegovo zaslugo, po pravici poprašuje: «Neprestano prodira prosveta in uničuje vsako ljudsko posebnost. Kdo bode za pozna stoletja popisal nošo in šego Kranjcev, kakor so nam v spominu še izza mladih let?»¹⁾

Pred dvesto leti je to nalogo častno pogodil in dovršil Valvazor. Iz življenja je zajemal, z ljudstvom občeval, ljudstvo popraševal: zato je vse, kar nam pripoveduje o naših očetih, njih šegah in navadah, tako naravno in resnično. Ko prebiramo Valvazorja, oživi pred nami kranjska dežela, kakoršna je bila pred dvesto leti. Tako so res živeli naši očetje, ravno tako! Valvazorju ni ušla nobena posebnost. Ljudstvo spremlja od rojstva do groba. Popisuje nam trdne Gorenjce, govoreč o njih moškem značaju in njih odločnosti; riše nam dobrodušne Dolenjce tako naravno, kakor se še dandanašnji ločijo v značaju prebivalci teh krajev. Poleg njih prebivajo Belokranjci in Uskoki, utrjeno ljudstvo, ki hoče vedno veseljačiti, pa tudi pleteti na brzih konjih za kratek čas čez turško mejo. Prebivalci solnčne vipavske doline in Kraševci imajo zopet drugačen značaj. Vse to vé Valvazor. Dobro vé, kaj dela ljudstvo po zimi. Modro

razlaga, kaj se pravi n. pr. prejo razdreti, kaj pomenja koleda in koledniki. Tako ni izpustil nobenega važnejšega trenutka v življenju našega naroda pred dvesto leti. To je velika zasluga Valvazorjeva za Slovenstvo sploh. Dandanašnji opisujemo šege, kar se jih je ohranilo, opazujemo narodove posebnosti, zbiramo je, pošiljamo v letopise, natiskujemo v zbornikih — pred dvesto leti je to nalogo častno zvršil jeden sam mož, Valvazor.

Kdor bode pisal zgodovino Kranjske ali Slovencev sploh, ne bode nikdar mogel prezreti tega, kar je pred njim že napisal — Valvazor; kdor bode sestavljal kulturno zgodovino Slovencev, zajemal bode podatkov iz — Valvazorja; in kdor bode hotel naslikati življenje naših očetov v davnih časih prav živo in natančno, bode iskal zgodovinskega ozadja za svoje povesti in romane pri — Valvazorju.

Zato pa je naša dolžnost, da se ga hvaležno spominjamo. Res, slovenskega naroda kot takega ni poznal. Govorí o Cirilu in Metodu, razlaga sorodstvo kranjskega jezika z drugimi slovanskimi narečji — pa slovenskega ljudstva v celoskupnosti, kakor biva po Kranjskem in sosednih deželah, ne zaveda se. Pa ohranil nam je toliko dragih spominov, zapustil toliko zanimivih črtic in naslikal narod naš tako živo in dosledno, kakor bi mogel to storiti le lastni sin narodov. Za to mu gre goreča zahvala. Spomenik, katerega so mu postavili prijatelji, je razpal. Pozabljeno je bilo skoro dvesto let njegovo ime. Njegova dela so se poizgubila med ljudstvom. Le tisti, ki so natančneje poznali domačo zgodovino, cenili so njegove zasluge. L. 1876. je oživel njegov spomin.

Domoljubni možje so priredili natančen ponatis njegovega glavnega dela.

¹⁾ Dimitz, «Geschichte Krains», IV., 131.

Z novim izdanjem «Ehre des Herzogthums Krain» je svet spoznal Valvazorja. Sedaj je prezanimiva knjiga v rokah skoro vsakega izobraženega Slovenca. Gotovo je to že časten spomin zanj. Pa menim, da ni zadosti. Stavijo se spomeniki in vzdavajo plošče vsem zaslužnim možem: ali bi se ne spodobilo, da bi domovina slovenska postavila dostojen spomenik tudi svojemu Valvazorju? Dvestoletnica njegova nas letos kliče in vabi: Valvazor mora do-

biti dostojen spomenik! Pred leti so že klicale «Novice» in mi le ponavljamo njih besede. Res, da mož tolike slave, kakor Valvazor, ne potrebuje spomenika iz kamena ali brona, dela ga delajo nesmrtnega. Ali sramota je, če nima znamenja kraj, kjer počivajo njegove kosti. Naša domovina ne sme tega trpeti. Ni mu treba velikega spomenika. Mal spomenik zadostuje — z jednim napisom, z jedno samo besedo —, in ta je: «Valvasor». To ime pové vse.

Valvazorju

ob dvestoletnici njegove smrti.

Pred dvesto leti, trudni sin,
Na smrtno posteljo si legel;
Objemal te je ljub spomin,
Da vzvišen smoter si dosegel,
Plašila ni te hladna smrt:
Domovje svoje si proslavil,
Spomenik časten mu postavil,
Ki nikdar mu ne bođe strt.

Rodil možé je drugi svet,
Ki dom so svoj hvalili glasno;
Pozabljeno je mnogo let
Domovje naše stalo krasno,
Pozabljeno, dokler tvoj duh,
Goreč za dom, goreč za vedo,
Izlil ti znanja ni v besedo
Za vse ovire slep in gluħ.

Za gradom grad se kaže nam
Na skali, nad vodó, na gori;
Krog njega stolpi, božji hram,
Mostovi in sijajni dvori.
Na steni ščit, oklep in šlem,
Izklesan grb in meč nabrušen,
V dvorinah vitez mnog navdušen
In mnog obraz, prelep očem.

Dvorjanki mili se do tal
Mrjoč ljubezni vitez klanja,
Na mandolini pevec zal
O slóboni, o časti sanja.
V gospódo grajsko s kmeti vred,
V plemičev igre, v hude boje,
V podzemske ječe, v hlapcev roje
Štrmi osupli nam pogled.

V zatišju temnih se smerek
Belé zidovi samostana,
Molitve glas in zvončka jek
V svetišče vabita zemljana.
Preproste žene in možjé,
Pobožne tudi grajske hčere,
Z vezjó spojeni jedne vere,
Tu mirno našli so srcé.

Pri pēči tóplo, zunaj led,
Brni dekletu nov kolovrat.
Kranjici mladi pravi ded,
Kakó je stoglav zmaj in stovrat
V krnico zvlekel grajsko hčer,
In kaj oči so njéga zrlé,
Ko je nastavljal samostrle,
Sam vrag je vodil poljšjo zver.

Na vasi se Gospodov dan
Glasi napev iz grl veselih.
Gorenjcev poje zbor močan
V kastorcih, pečah snežnobelih.
Ozri se nam na jug oko!
Tam v róbačah in rapah mehkih
Pod lipo vrsta pleše lehkih
Mladenek narodno koló.

Od svetlih rek, iz trgov, mest,
Kjer roka pridna se pregiblje,
Blagó do belih nosi cest,
Na valih ladija se ziblje;
Do meje vodi nas korak.
Tam polje moči krvni curek,
Tam pleni in požiga Turek,
Kar je pridelal naš očak.

Studenec spremljamo solzâ,
 Ki lice kmetu je omakal,
 In Kacijanarja, moža,
 Ki je sovražno kri pretakal.
 On, strah in groza turških trum,
 Napadnike je često zdrobil;
 Naposled njega ugonobil
 Drugóv je črt, vladarjev sum.

Gomilo kopal je Turčin
 Očetov domu, dedov nadam,
 A vstajal je za sinom sin:
 Andrej Turjačan, Ravbar Adam,
 Jošt Turen za teptani rod.
 Pogasil turškemu je blisku
 Požrešni ogenj boj pri Sisku,
 Pomagal v njem je sam Gospod.

Minulost davno, burni čas,
 Ki v dóme zrl je našim dedom,
 Dejanja njih, prirode kras
 Ti našim si odprl pogledom,
 Ki dvesto let-počivaš zdaj.
 V bogastvu duševnem, ne gmótnem,
 Pa v delu brez prestanka pôtnem
 S častjo ovenčal naš si kraj.

Slavimo vrednega sinú,
 Ljubezni se čudimo nežni,
 Ki jo gojil je do rodú!
 Ob slavju kličimo hvaležni
 Rojakov mu slovenskih zbor:
 Bil vitez nisi le po krvi,
 Po duhu si nam vitez prvi,
 Na veke slavni Valvazor!

Anton Medved.

Na jutrovem.

(Potopisne in narodopisne črtice. — Spisal dr. Fr. L.)

IX. Nekaj kajirske lepote.

Da sem v Kajiri videl marsikatero znamenitost, da sem urno prehodil razne dele mesta, da sem slišal o nekaterih stvaréh, katere opisujem v teh sestavkih, za to sem dolžan dokaj zahvale vrlemu gospodu o. Frančišku Geyerju in njegovim sobratom. Imenovani mož je Ljubljančanom znan, ker je bil pred pol-tretjim letom tukaj z zamorskim duhovnikom o. Danijelom in imel tudi govore o afričanskih razmerah. Na gladkem licu se mu pozna še mladost, star je kakih 33 let; kostanjeva brada, dolgi, svetli lasje iste barve, zvonki glas — vse to je na možu jako prijetno in prikupljivo. Po rodu je Bavarec. Bil je živahen dijak, na monakovskem vseučilišču je živel burno dijaško življenje, bil je med tovariši lep mladenič, vedoželjen, hrepeneč po blagih vzorih in vzvišenih delih. Kar začuti v sebi nepremagljiv nagib, da bi se posvetil misijonstvu; klical ga je glas božji. Šel je

v Verono in se tu pripravljajal za delovanje v srednji Afriki. Mož ima tak značaj, kakoršnega nam opisuje življenjepisec Knobleharjev. Zna izvrstno precejšnje število jezikov, posebno govori tudi gladko arabski, pred vsem pa ga zanimajo narodi po navadah in lastnostih svojih. Kako me je zanimalo, da hoče čim najbolje spoznavati človeško naravo! Jednako teženje in prizadevanje hitro združi ljudi, in tako sva se tudi midva imela vedno mnogo pomeniti. Njegov predstojnik ga jako ceni, in kadar odpotuje škof Sogaro, namestuje ga o. Geyer. Prepotoval je Egipt, nekoliko Sudana in puščave; vstrajnost in neustrašenost ga bodeta pač spremljevala še mnogokrat proti jugu.

Vedno vesel in prijazen je jahal z menoj na junaku osliču in me vodil najpreje na najlepši kraj v Kajiri, na citadelo — po domače bi rekli: grad — ali k alabasterni džamiji. Ta kraj je na jutrovi strani mesta, kjer se svet vzdiguje in se polagoma dvigne

do mokattamskega hribovja. Treba je zato prehoditi dokaj ulic, predno zaviješ v lepo ulico, na dohod k svetovnoznani džamiji, kjer je hkrati trdnjava kajirska. Egipčovski vojaki in straže, katere srečavaš, ne motijo te nič; mimo močnih utrdeb prispeš na gladko, okrog in okrog obzidano planoto, na kateri je egipčovski čudo — alabasterna ali Mehemed-Alijeva džamija. Ptujec gleda sem in tje: sedaj krasno stavbo, sedaj mesto, ki se prostira pred njegovimi nogami. Velike kose je treba slastno požirati; tudi jaz sem požiral ta prizor, a opisavati ga morem samo po lepem in lahkem redu. In ta mi veleva, da opišem najprej divni razgled raz to planoto.

Nikakor ne trdim, da je pogled na Kajiro najlepši, ki pride slovenskemu potniku pred oči, — saj je vaje v domovini prelepih prizorov: toda nepričakovano, nenavadno, čudno je vse, kar se vidi, in zato sem tudi jaz obstal ob robu te planote in zrl, zrl v nižino. Veliko, polmilijonsko mesto se prostira pred teboj. Kamor pogledaš, nudi se ti kaj znamenitega, kar bi rad natančno videl, a zopet ti oko sili kar nehoté naprej. Res je krasen pogled na Rim z Janikula, res je veličasten pogled na Dunaj s Kahlenberga, toda takih razlik, tega — dejal bi — pisanega mestnega lišpa ne vidiš drugodi. Spodaj, naravnost pred teboj je množina navadnih hiš, s planimi strehami, velikimi okni in raznimi zidini. Med hišami pa se dvigajo veličastne džamije z mogočnimi kupolami in vitkimi, pa tudi členovitimi minareti ali stolpi. Med vsemi džamijami se odlikuje najbolj Hasanova z dvema stolpoma in veliko kupolo v sredi; stoji precèj proti južni strani. Tudi stolpe nekaterih krščanskih cerkvâ zapaziš kmalu.

Na severno stran ne moreš pregledati mesta, tem bolje pa na zapad in jug. Najrajši pogledaš proti zapadu, kjer molé tam za mestom in za rjavim Nilom v višavo tri piramide. Ne veš, ali bi preje opazoval jasno in žarno nebo, ki se naslanja na puščavo, ali nenavadno prirodo, ali širno mesto, ali starodavne zidane velikane — piramide. Tudi na jugu obstaja oko nad zanimivim prizorom, nad «Staro Kajiro», to je južnim dolgim kosom mesta, in nad bujno ravnino, ki se razteza ob Nilu med mestom in zapadno puščavo. Proti jutru je neprijazno mokattamsko gorovje, gola, stopnjevita, kamenita puščava.

Vsak umen potovalec vé, da se tak razgled nikakor ne dá popolnoma opisati, ali vsaj toliko, da bi si čitatelj razne predmete predočil resnično. Zato se tudi jaz nečem dalje truditi s tem opisovanjem, ampak povem nekoliko o citadeli sami, da tem lože umemo nekaj besedij o njeni glavni zgradbi. Utrdbo na tem mestu je prvi napravil sultan Saladin v 12. stoletju. Rabil je kamenje iz malih piramid in drugih starih ostankov. Tukaj so stolovali egipčovski sultani in razni njegovi gospodarji. Mnogo so prezidavali v novejšem času, zato imajo tukajšnja poslopja novejša lice. L. 1823. se je namreč vnela velika zaloga smodnika, in razdejala skoro vse zgradbe. Tedaj se je povzdignila oblast in moč Mehemed-Alijeva in se pokazala tudi v tem, da so nastale na citadeli krasne zgradbe, posebno še prelepa alabasterna džamija, ki se po njem imenuje tudi Mehemed-Alijeva džamija. Dandanes je citadela utrdba le na videz. Tudi nima namena, da bi branila mesto sovražnika. Od južno-zapadne strani je sicer huda strmina, a bolj s severa se lahko pripelješ z vozom do glavnega vhoda. Tu stoji

vedno veliko kočij, in prostor ob vhodu je podoben trgu.

Na planoti te višine so palače za podkralja, urade, livarna topov: a jaz si jih nisem ogledal. Zanimala me je le glavna stavba, že večkrat imenovana molitvenica. Imenuje se alabasterna, ker je na zunanji strani vsa obdelana ali obložena z alabastrom. Bila je izprva popolnoma bela in svetla, a sedaj je že precēj otemnela, tudi se zunanja obleka semtertje kruši. Vendar te močno poprime prvi pogled na to veličastvo, ki ti sije s svetlega kamenja, z ugodne oblike, z vitkih stolpov, z obširnih in visokih kupol, skratka z vse velike stavbe. Potovalci pišejo, kako jih je očaral prvi pogled na to krasoto; tudi jaz sem stopal z nekim strahom bliže in strmeč zrl na velikanski obseg zunanjega zidovja in na oba vitka minareta, ki kipita v nebo kakor dve topoli. Skoro sem rekel sam sebi: «Da, tudi jutrovci znajo graditi», a spomnil sem se, da te stavbe ni načrtal in izdelal jutrovec, ampak Lah. Stavbar je povzel načrt po najlepših delih jutrovskih in sestavil to džamijo. Kako bi jo sodil umetnostno, ne vem: čital sem hvalo, pa tudi nekako prezirajočo sodbo o njej. Potemtakem je najbolje, da je ne presojam. Reči pa vendar smem, da mi je bila jako všeč. Kakor druge velike džamije, tako ima tudi ta prostorno dvorišče, beli stebri se vrsté okrog in okrog, trije vodnjaki v sredi vabijo jutrovca, naj se umije, predno stopi v svetišče.

Res čarobna je notranjščina štirivoglate džamije same. Treba je bilo na noge natakiniti opanke, predno si vstopil vanjo, toda za to se ne zmeniš, ko gledaš krasoto bodisi notranjih sten, mnogih preprog, velikanskih lestencev ali lustrov, pisanih oken, bodisi orjaško

višino kupol, ki se vspenjajo nad teboj. Takih lestencev nisem videl še nikjer; velike steklene krogle so bile razrejene v tako širnih kolobarjih, da so skoro zastavljale pogled proti stropu. Zares lepa molitvenica; mohamedan se je lahko veseli in mislim, da je dovolj ponosen nanjo. Vsaj to se vidi v kretanju in gibanju moslimov, ki hodijo po teh prostorih ali pa molijo.

Džamija ni stara. Zidati jo je začel slavni Mehemed-Ali sam in hotel v njej počivati po smrti; dokončali pa so jo leta 1857. Mehemed-Ali res počiva v njej: na desni strani v stranskem hramu je njegov grob. Hram je odločen od džamije s pozlačeno pregrajo, rakva je pokrita z rdečim baržunom in dragimi zavoji.

Mohamedanski vodnik je hodil z nama po vseh prostorih in razkazoval razne dele in tudi zgodovinske spomenike. Glavna stvar v vsaki mohamedanski molitvenici je ‚kibla‘, to je nekaka votlina — okno bi rekli pri nas —, kjer opravlja kak veljak molitev, in kamor so obrnjeni vsi drugi pobožni molilci. Tukaj v alabasterni džamiji je ‚kibla‘ prav neznatna, preprosta. Na desni je kazal spremljevalec prižnico, kakor bi rekli mi po svojih nazorih. Do nje se gre po lepih stopnicah. Tukaj molijo, pa menda tudi nagovarjajo zbrano množico; tako je rekel najin vodnik. O — kako bi se dalo tu govoriti, na tem krasnem prostoru govoriti o večni včlovečeni resnici, govoriti zaslepljenim mohamedanom! Kdo vé, kdaj pride ta čas! Res, zaslepljenim mohamedanom: v džamiji sem ves čas pazno gledal derviša, ki je sedeč na tleh glasno čital in premetaval liste koranove. Pri tem poslu pa se je dosti krepko zibal sem in tje z zgornjim delom telesa. Zvrtele bi se mi v glavi, ko bi tako počenjal,

Pogled na Kajiro s citadele. (Po fotografiji.)

če tudi le malo časa; mohamedanci pa imajo vseskozi pri čitanju svete knjige to navado, kakor sem pozneje še večkrat videl.

Gredoč iz džamije sem se vedno oziral nazaj, čudil se lepemu, gladkemu tlaku na dvorišču, gledal, kako so se umivali pri umivališču, občudoval velik stolp z uro — posebnost te džamije —,

prišedši ven pa sva oba zaklicala slovo zahajajočemu solncu. Tako plameneče, s tako močnim žarenjem ne zahaja pri nas solnce, kakor zahaja nad puščavo za piramidami. Mesto svetlika v raznih barvah, pa kmalu je objame mrak, ki trpi tam le malo časa, in noč zagrne lepe prizore.

(Dalje.)

Slovstvo.

HRVAŠKO SLOVSTVO.

Knjige «Maticе Hrvatske» za l. 1892.

F. M. A. Mignet. *Poviest francuzke revolucije. Od godine 1789. do godine 1815. Preveo, pripomenkom i kazalom popratio Ivan Rabar. Zagreb. Naklada «Maticе Hrvatske». 1892.* Knjižarska cena gld. 2·50. Str. XXII + 394. 8°. — Med letošnjimi matičnimi knjigami nas je ta najbolj iznenadila. «Matica» je pretrgala red v svojih zgodovinskih knjigah ter posegnila v najnovejši čas, da bi tako — kakor beremo v uvodu — ustregla mnogim svojim udom. — Ker sega Mignetovo delo le do prvega pariškega mira leta 1814., vendar je pa v ozki zvezi z revolucijo tudi Napoleonova vrnitev iz Elbe, njegovi zadnji boji in dunajski kongres, zato je prestavljavec sam dodal nekoliko strani (338 do 343). Istotako je v začetku knjige kratko naslikal politične razmere v Evropi ob času francoske prekucije. — Mignet si je s to knjigo pridobil veliko slavo, francoska akademija ga je prav zaradi tega dela sprejela med svoje «neumrle», a predstavljeno je na vse večje evropske jezike (tudi na češki). V resnici se ne morejo oporekati velike prednosti temu delu. Neštevilni dogodki in izpremembe se vrsté neprisiljeno, naravno in pregledno; ogromna tvarina, katero podaje prekucija, obdelana je kratko in jedrnato, sicer le v glavnih potezah, vendar zanimivo, mično in gladko, kakor zna pisati le Francoz. S te strani moremo le hvaliti Mignetovo zgodovino francoske revolucije. — Z druge strani pa ima to slavljenno delo znatne hibe. V uvodu matičnega izdanja se sicer hvali Mignetova nepristranost in obzirnost v raznih vprašanjih, zlasti v verskih, vendar ko smo brali delo, nismo se mogli o tem prepričati, marveč nam se je delo kazalo kot umetlano sestavljeno proslavljanje revolucije. Pisatelj ne more prikrivati svoje osebne navdušenosti za republikansko-prekucijska načela; z lepimi besedami povzdiguje dobre in lepe njene strani, o slabih pa molči ali jih pa pripisuje drugim vzrokom, največ njenim

nasprotnikom. Mignet je bil navdušen pristaš republikanske stranke pod Ludovikom XVIII. in Karolom X., ter je urejal celó prekucijske časnike: v tem času je sestavil tudi zgodovino revolucije, seveda z republikanskega stališča. Tudi versko-cerkvena vprašanja razmotruje z racijonalističnega stališča. Civilna konstitucija duhovščine ne sega po njegovih mislih niti najmanje v nauk in cerkveno bogoslužje (str. 70 in 78 hrv. prev.), dasi je ta konstitucija zavrgla vrhovno papeževo oblast ter iz duhovnikov napravila državne uradnike. Dalje trdi, da je revolucija hotela obnoviti starinsko cerkveno uredjenje in prvotno čistost vere (stran 71). Revolucionarji in slobodni zidarji naj bi obnovili čistost vere in bogoslužja! — Po njegovih mislih to ni bilo delo filozofov, ampak strogih kristijanov, ki so hoteli, da bi bogoslužje imelo svoje oporišče v ustavi ter da bi z ustavo vred služilo državi na korist (na isti str.). Mignetovim «stroгим kristijanom» je država zadnji in najvišji smoter! Francoska duhovščina je ugovarjala proti zaplenitvi cerkvenega imetka in se odločno upirala civilni konstituciji. Mignet jo zato hudo graja, da je iz sebičnosti in podlega kruhoborstva postala sovražnica revolucije (str. 68, 69, 70). Pod plaščem vere, pravi, so duhovniki iskali svojo lastno korist, dražili ljudstvo proti narodni skupščini, napadali revolucijo na prižnici in v spovednici ter netili nemire in vstaje. Pri tem je pa pozabil povedati, kakšno korist so imeli od tega uporni duhovniki: mnogi so morali zapustiti domovino, na stotine jih je ječalo po temnicah, premnogi so našli smrt pod gilotinami, dočim so oni, ki so prisegli na ustavo in ki so znali obračati plašč po vetru, mirno uživali svoje dohodke. Kje je torej kruhoborstvo in sebičnost? Verski fanatiki so bili krivi, da so se v skupščini vzdigovali brezverci (str. 79). — Mignet kot republikanec seveda ni prijazen Napoleonu, vendar pa opravičuje njegovo ravnanje z drugimi narodi, zlasti ga slavi kot rešitelja in nositelja kulture na Španskem. Takrat, ko se je vse treslo pred mogočnim Napoleonom, osupnili so hrabri Španci s svojim junaštvom

vso Evropo, boreč se kakor levi za slobodo domovine in za postavnega kralja. Mignetu je ta orjaška borba delo fanatizma in mračnjaštva. Napoleona bi bili morali sprejeti kot kakega Mesijo, ker jim je šele on prinesel slobodo in civilizacijo. Španija je bila prej uboga, neomikana, polna samostanov, vladali so v njej menihi, in kot taka je bila nesposobna za slobodo (str. 324). Napoleon je samostane odpravil ter tako Španiji odprl pot do slobode in napredka in v tem oziru je on pravi preroditelj Španije!

V uvodu te knjige beremo, da «Matica» ni hotela nikomur prepustiti, da bi samostalno obdelal revolucijo zaradi mnogih kočljivih vprašanj. Mi pa mislimo, da bi bilo boljše, ko bi se bilo to delo izročilo večjemu pisatelju, ki bi bil porabil najboljša novejša in starejša dela pisateljev različnega mišljenja. Tako bi se bilo marsikatero vprašanje obdelalo drugače, če tudi bi bilo delo morebiti nekoliko narastlo. Mislimo, da Mignetova zgodovina poleg vseh lepих lastnostij ne bode posebno ugajala širjemu občinstvu, ker je preveč zbita. Sicer je čas revolucije 1789—1815 kratek, ali po važnosti in po naslednjih presega stoletja, zatorej ne bi bilo preveč, ko bi nam «M. H.» podala zgodovino francoske revolucije v dveh zvezkih. To bi ustrezalo zlasti onim udom, ki nimajo prilike brati večjih del. — O prevodu samem ne moremo soditi, ker nimamo pri rokah francoskega izvirnika, vendar je celotno gladek in se ugodno čita. Jezik je v obče dober, dasi se nahajajo sem ter tje nekatere nepravilnosti, tako n. pr. rabi večkrat aoristno obliko tretje osebe množine za imperfekt: sokoliše m. sokoljahu (85), haraše m. harahu (136) itd.; prepogosto rabi zaime tretje osebe: on je rekel, on je dal . . ., v čemer je menda vpliv francoskega izvirnika.

Zvedenim čitateljem priporočamo Mignetovo zgodovino, katera jim bode nekak repertorij: a kdor se hoče natančneje in nepristrano poučiti o revoluciji, naj čita druga dela.

F.

Kristof Kolumbo i otkriće Amerike.

Napisao Juraj Carić. Sa 51 slikom i geografskom kartom Kolumbovih putovanja. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića. Za godinu 1891. Zagreb 1892. Knjižarska cena 1 gld. 50 kr. — S to knjigo je «M. H.» hotela proslaviti štiristoletnico onega dogodka, ki je zgodovino človeštva privedel v nov tir, in spomin moža, «ki je dovršil delo, katero je potreslo ves svet, kateri je uničil predsodke stoletij, kateri je združil izhod z zahodom in zjedinił človeštvo». — Dobro je, da se je tudi «Matica» spomnila velikega moža, katerega je lani proslavljal ves svet, ker odkritje Amerike ni bilo brez upliva na Hrvaško kot primorsko zemljo, zlasti na staroslavni Dubrovnik.

Mislimo, da je dostojno proslavila s to knjigo spomin Kristofa Kolumba, ker nam jasno in nepristransko kaže, kaj je bil Kolumb in kaj je storil. Delo je razdeljeno na dvajset poglavij. V prvem poglavju nam slika Ameriko in njene stanovnike pred odkritjem Kolumbovim, v drugem in tretjem pa razna potovanja in odkritja pred Kolumbom. V četrtem poglavju začinja s Kolumbom ter v naslednjih poglavjih opisuje živ-

ljenje in delovanje Kolumbovo, njegove osnove, razna potovanja in odkritja, njegovo trpljenje in zasluge za človeštvo. Spominja se tudi drugih mož, prijateljev in nasprotnikov Kolumbovih, kateri so sodelovali pri odkritju Amerike, a prav zanimivo nam slika tudi ameriška ljudstva, njih šege in — njih žalostno usodo. Z ostrimi besedami šiba nesramno, divje ravnanje lakomnih in razuzdanih Špacev z ubogimi Indijani, katero je na večno sramoto krščanskemu imenu in evropski olici. — Gospod pisatelj kaže veliko spoštovanje do Kolumba, katerega so nekateri učenjaki krivično obsodili in prezrli kot kakega srednjeveškega nevedneža in sanjarja. Lahko rečemo, da nam je v tej knjigi Kolumb predločen v dostojni sliki. Moramo se čuditi njegovemu veleumu, njegovi vstrajnosti in vedrosti duha v najtežjih okoliščinah. Opozarja tudi čitatelja na Kolumbovo globoko versko prepričanje, ker ravno od todi je dobival njegov duh močno podporo pri vseh podjetjih in v vseh slučajih življenja. Poudarjajoč lepe vrline in zasluge Kolumbove ni zamolčal niti njegovih napak, brez katerih ni človeka na svetu.

Notranji vsebini je primerna tudi vkusna vnanja oblika, a tudi jezik je posebno lep in pravilen. — Na naslovni strani beremo «Kristof Kolumbo», a v knjigi beremo vedno «Kolumb». Zakaj ni povsodi jednako? Pravilnejše bi bilo vedno pisati Kolumbo. Omenjamo še, da je v tej knjigi pravopis izveden po strogo fonetiških pravilih. V hrvaškem slovstvu se že več let bje boj med fonetičnim in etimologičnim pravopisom; sedaj je zagotovljena zmaga fonetiki, ker se že tudi šolske knjige po ukazu deželne vlade pišejo s fonetičnim pravopisom. Matica še pripušča oba pravopisa, ker bi si sicer odbila mnogo delavcev: a ni dvoma, da bode tudi v njenih knjigah prevladala sčasoma fonetika, ki je najprimernejša hrvaško-srbskemu jeziku. Res je, da v doslednosti fonetika ustvarja marsikaj čudnega, ali to slabost ima še v večji meri tudi etimologični pravopis.

Mislimo, da je «lapsus calami» ali tiskarska pomota, kar beremo na str. 123, da je papež Aleksander III. potegnil meridian čez Azore in tako razdelil oceanske zemlje; to je bil Aleksander VI. (1492—1503.)

Na str. 71 je nekoliko preostro obsodil znanstvene proizvode srednjega veka: «U tamnoj i dugoj noći srednjega vijeka bilo je nastalo traga sva k o m u napretku geografske znanosti i cje-pidlačarenje skolastika trošilo je vrijeme i varalo misao prelom praznih tančina i sofizama.» — «Nastalo je traga svakomu napretku geografske znanosti?» Vendar nam zgodovina spričuje, da so v srednjem veku bolje poznavali zemljo, kakor stari, ker so krščanski misijonarji prehodili od severa do juga barbarske zemlje in ker so se pokazali na pozorišču svetovne zgodovine prej neznani narodi. Zlasti pa je neovrgljiva resnica, da so križarske vojske mnogo koristile zemljepisni vedi.

In pod praznimi «tančicami in sofizmi» morebiti misli velike učitelje srednjega veka, kakor Anzelma, Tomaža Akvinskega i. dr.? — Čudno, da so iz teh praznih «tančin in sofizmov» vzrastla

veličastna dela, kakoršnih prosvetljeni devetnajsti vek ne bode nikdar ustvaril, kakor Dantejeva «Divina Commedia», krasni spomeniki slikarstva, in stavbarstva in — Kolumbovo odkritje samo. Pisatelj morebiti ni slabo mislil in tudi v tem stavku je nekaj resnice, a trebalo bi se drugače izraziti. — Sicer je pa knjiga vredna pohvale.

F.

ČEŠKO SLOVSTVO.

Slovstveni paberki s Češkega.

(Zbral univ. doc. dr. J. Tumpach.)

(Dalje.)

Kakor se dela čilo v modroslovju in apologetiki, tako, če ne še pridneje, delajo pri nas na zgodovinskem polju. In bilo je tega v resnici tudi že treba, ker je pomalem že nastala navada in moda, da se je blatilo vse katoliško in hvalilo vse, kar stoji v protivnem taboru. Tako se je okrog glav nekaterih môž iz protivnega tabora napravil že neki napačen svit, in nekatere dôle in časi naše zgodovine, katerih se katoliški Čeh spominja z žalostjo in katerih žalostne nasledke čutimo do danes, proglašajo se kot najsijajnejše dôle češke zgodovine. Če evangelik ali protestant tako govori ali piše, ne čudimo se, ker se to všteje na rovaš jednostranosti in sovraštvu reformovancev do katoličanstva, toda lako in večkrat še gorje govore in pišejo pri nas tudi sami «rojeni» katoličanje; tako pišejo tudi v «zgodovinskih» (?) delih, katerim pa sami zgodovinarji odrekajo vednostni značaj, in v tako imenovanih «zgodovinskih» romanih; tako govore ne samo v šolah, marveč tudi v zbornicah in pri javnih shodih. Da — žal — niti našim svetim zaščitnikom češkim ne privoščijo mirú; vzlasti se v tem odlikujeta Schulz in Herben. Iz vsega tega se vidi, da imajo pri nas katoliški zgodovinarji veliko nalogo, ker morajo biti hkrati tudi apologetje. Pri tem delu pa hvala Bogu niso osamljeni katoliški duhovniki, zakaj podpirajo jih v njihovem delovanju ravno najboljši češki zgodovinarji, ki imajo po vsi domovini in celó v tujini slavno ime. Zgodovina se ne dá «delati», in zato mora vestni in pravični zgodovinar, ki ljubi resnico in jo zato tako podaje, kakor jo je našel v starih virih, hoté ali nehoté dati resnici pričevanje in morda proti svoji volji mora postati v zgodovini zagovornik katoličanstva.

Da bi z združenimi močmi tem lože pobijali zgodovinske neresnice, ki jih razširjajo neprijatelji katoličanstva, zato so se pravi katoliški zgodovinarji nedavno združili v posebnem zgodovinskem društvu (historický kroužek), kateri se kot odsek društva «Vlast» pod vodstvom o. Svobode tov. Jez. v resnici lepo razcvita in izdatno deluje. Svoje delovanje kaže največ v predavanjih, ki jih prireja v zimskih večerih v sobani svetovaclavske posojilnice, potem v člankih, priobčevanih v «Vlasti» in naposled s tem, da izdaje «Sborník», katerega prvi sešitek (str. 135, cena 80 kr.) je nedavno izšel. Ta «Sborník» urejuje Fr. Zdráhala, mlad gimnazijski profesor v Pragi, in prvi njegov sešitek so povsodi

vsprejeli z resnično zadovoljnostjo. Obsega temeljito delo prof. zgodovine Jos. Vávre: Katoličanje in češki zbor l. 1608. in 1609., dalje članek taborskega profesorja Karola Konráda: «Slovstvene bratovščine v pobelogorski dôle», spis Jos. Hamršmida, duhovnika iz johanitovskega reda v Pragi: «Kaj je veroval kralj Jurij o obhajilu pod obema podobama?», spis urednika prof. Zdráhala: «Poslednjih štirideset let v jezuitskem kolegiju v Ogerskem Gradišču (na Moravskem)», izdelan po izvornih listinah, in celo vrsto ocen, med katerimi je najvažnejša ocena o. Josipa Svobode, tov. Jez., o knjigi Tomaža Bílka «Reformacija katoliška v češkem kraljestvu po belogorski bitvi». To oceno je izdal «historický kroužek» tudi samo zase in to iz tega vzroka, ker obsega Bílkova knjiga na sramoto in zaničevanje katoličanov mnogo vidnih zgodovinskih neresnic. O. Svoboda dokazuje kot izvrsten strokovnjak ravno v tej dôle reformacije Bílku, kako napačno je rabil zgodovinske vire. V obče se vidi iz «Sborníka» poštena volja zgodovinskega društva, ki je vredno vsestranske podpore. Pripominjamo samo še to, da dobivajo ta «Sborník» ustanovniki «Vlasti» popolnoma zastonj. V resnici se veselimo prihodnje številke, v kateri se priobčijo, kakor vemo, zopet krasni spisi, vzlasti iz peresa prečast. gospoda Vaclava Honejska, adjunkta vseučilišnega Podlahe itd. Da le «Historický kroužek» vedno raste in se množi vrsta njegovih prijateljev, med katerimi so tudi Torek, Rezek, Winter, Ziebert itd.!

Vrh tega pa imenujem med katoliškimi zgodovinarji poleg drugih te-le pisatelje: Dr. Fr. Ks. Kryštůfek, profesor zgodovine in t. č. dekan na bogoslovskem oddelku praškega češkega vseučilišča. Napisal je v štirih zvezkih «Všeobecný dějepis církevní», ki šteje skupaj ne manje nego 3269 strani v osmerki. Celó to delo je izdalo društvo sv. Prokopa; vzlasti se odlikuje z jasnim zlogom, točnimi razsodki in umno uporabljnim obširnim zgodovinskim slovstvom. Vzlasti češko in v obče slovansko zgodovino podaje jako lepo, kar moramo priznavati i o jožefinski dôle, i o reformacijskem času. Kryštůfkovo delo bode gotovo pri nas še dolgo, dolgo vir, iz katerega bodo zajemali nasledniki. — Nič manj ni v tem oziru hvale vreden velezaslužni prelat svetovidskega kapitelja v Pragi dr. Klem. Borový. Delovanje tega cerkvenega dostojanstvenika in rednega člana c. kr. češke akademije je sploh jako razsežno in zaslužno; sčasoma se ga bomo v svojih dopisih še večkrat pri raznovrstnih prilikah spominjali. Njegovo delavnost na zgodovinskem polju označujejo poglavitno te-le tri monografije: Antonin Brus z Mohelnice, nadškof praški. To je zgodovinsko-kritični življenjepiš nadškofa, ki je po 140letnem medvladju, t. j. leta 1560. zasedel osirotil nadškofijski prestol praški, ki je bil izpraznjen od leta 1421., ko je bil nadškof Konrad z Vechty prešel k husitovstvu. To delo je bilo izdano leta 1873. v založništvu že imenovanega, velezaslužnega svetoprokopskega društva na slavo devetstoletnice praške škofije (ustanovljene leta 973.); to delo je dobilo ceno «zborá doktorjev bogoslovja», kar samo že priča o temeljitosti te monografije.

Izdelana je v resnici z zgodovinsko istinitostjo po virih, ki jih je moral iskati gosp. pisatelj v kapitelskem, nadškofijskem in namestniškem arhivu. V čast mu je! Ravno to moramo trditi o drugi monografiji dra. Borovega: «Martin Medek, nadškof praški (1581—1590)», po ravno tistem društvu izdani leta 1877. Tretje zgodovinsko delo tega pisatelja je izdalo leta 1878. društvo sv. Janeza v Pragi: «Sv. Janez Nepomuški, mučenec in glavni patron češkega kraljestva»; ta knjiga je izdana v 150 letni spomin, kar je bil sveti Janez svetnikom prištet (zgodilo se je to leta 1729. za papeža Benedikta XIII.). Znanstvena vestnost, zgodovinska temeljitost jo diči. To delo naj bi brali tisti premnogi liberalni pisatelji, ki se v svoji že do skrajnosti segajoči zlobnosti ne sramujejo napadati celó svetnikov Gospodovih, in ne bilo bi treba, da morajo vstajati vedno novi branitelji tega našega svetega patrona.¹⁾ — Med te branitelje moramo po pravici šteti na prvem mestu Jan. Krst. Votko, tov. Jez., ki je s svojim «Skřipcem na české nevěrce a rozumáře» pred šestimi leti ugnal sramotilce sv. Janeza; s spisoma «Čudežni jazyk sv. Janeza Nepomuškega» in «Sv. Janez Nepomuški in knežji rod Švarcenberški» je mnogo pripomogel k češčenju tega svetnika po češko-slovanskih deželah. Oba nazadnje imenovana spisa sta bila izdana v založništvu «Katol. tiskovnega društva», prvi leta 1884. in drugi leta 1887. Sicer je pa izdal ravno ta pisatelj leta 1885. v tej zadevi še drugi spis: «Kanonizacija sv. Janeza Nepomuškega in v njej vidna Previdnost božja, skrbéča za Češko»; ta spis je pisan jako lepo, umevno in temeljito; vsak ga lahko z velikim uspehom bere. Društvo sv. Janeza ga je izdalo v slavnostnem letu sv. Metoda (leta 1885.), ki je bilo hkrati petdeseto, kar traje in blagodarno deluje imenovano društvo; ž. njim vred je izdalo takrat še drugo lepo knjigo: «Sveti Cirilo-Methodijski spominki Marijanski, ali Mati božja Staroboleslavská na Češkem in Mati božja Tuřanská na Moravi». O Votki pristavljamo še to-le: Votka pozna temeljito češko zgodovino, pristréno časti češke patrone, in navdušeno razglašá in brani njihovo slavo in čast; zato po vsej pravici zasluži častno ime, ki so mu je nadeli: advocatus patronorum Bohemiae.²⁾ Jezuitski red nam je dal še drugega zgodovinarja, namreč jako zaslužnega podpredsednika «Zgodovinskega društva» o. Jos. Svobodo. On proučuje in raziskuje zlasti vire iz protireformacijske dóbe na Češkem; sadove svojega truda je objavil v raznih člankih po listih v «Časopisu katol. duhovstva», v «Vlasti» in drugodi; spisal je pa tudi samostojne knjige. Glavna med njimi je v dva dela razdeljena: «Katoliška reformacija in marijanska družina v češkem kraljestvu», izd. v Brnu leta 1888. Prvi del obravnava dóbo 1552—1620, drugi pa 1620—1655. Pisana je sém in tje v malo nepravilni češčini, a povsodi jako zanimivo; dobro orožje je za vsakoga proti tistim, ki iščejo ravno iz te dóbe, kar morejo dobiti najhujšega proti katoliški cerkvi. Z ravno

to dóbo se peča drugi spis Svobode: «Iz prahenske okolice (z kraje Pracheňského)», ki se je posebej odtisnil iz mesečnika «Vlast», in spis «Iz graške okolice (z kraje hradeckého)», ki ga je izdalo l. 1892. «Katoliško tiskovno društvo». Razven Svobode je obogatil zgodovino češko v 17. stoletju tudi praški metropolitni kanonik dr. J. Krásal, ki je izdal leta 1886. v založništvu svetoprokopskega društva spis: «Arnošt, grof Harrach, kardinal svete rimske cerkve in knez-nadškof praški». To ni samo popoln životopis tega velikega nadškofa, marveč tudi temeljit zgodovinsko-kritičen popis verskih razmer na Češkem od leta 1623—1667. To delo je pisano z ljubeznijo do zgodovinske resnice; vse opisuje, kakor se je zgodilo in je vredno večje pozornosti vsakega prijatelja češke zgodovine. Pisano je živo in zanimivo, nikdar ne utrudljivo; nehoté se vzbudi v bralcu te obširne knjige (661 strani) v osmerki želja, naj bi dobil čim preje zopet kako podobno knjigo iz Kráslovega peresa.

Vsem tem dosedaj imenovanim zgodovinarjem se pridružuje častno Fr. Eker t, sedaj župnik pri Devici Mariji Snežnici v Pragi s svojim dvozvezkovim delom: «Sveta mesta kraljevega glavnega mesta Prage». Izdalo je je društvo sv. Janeza in sicer prvi zvezek leta 1883., drugi pa leta 1884.; v tej knjigi imaš zgodovino in popis cerkvá, kapelic, samostanov, sv. kipov in drugih spomenikov katoliške vere in pobožnosti v glavnem mestu češkega kraljestva; to delo je domoljubno in jako zanimivo za onega, kdor je obiskal ali misli obiskati stostolpo matičko Prago. Iz peresa ravno istega pisatelja je prineslo v lani društvo sv. Janeza prvi del «Življenja svetnikov». Podobnega dela nam pa preje nikakor ni manjkalo; že preje sta bivši prior teplskega samostana Karlík in za njim višegrajski kanonik Beneš Metod Kulda izdala življenje vseh svetnikov; drugi pa, n. pr. Rejzek, Procházka, Bílý itd. so popisali življenje nekaterih slovanskih svetnikov. Jako krasno zgodovinsko delo je tudi «Češka cerkvena zgodovina», katero je po čeških virih napisal Fr. Vacek, sedaj gimnazijski profesor v Slanem. Doslej je izšel prvi del, ki obsega najstarejšo dóbo češke zgodovine do konca desetega stoletja; izdan je bil v Pragi leta 1890. O tem proizvodu zadostuj to-le: To delo je tako temeljito, kakor ga doslej še nismo imeli. Škoda — v resnici škoda, da se ne nadaljuje; nikakor prazna beseda, če pravimo, da bi bilo to delo pravo okrasje češkega zgodovinskega slovstva. — Dober delavec na zgodovinskem polju je tudi Alojzij Hlavinka, kar dokazujejo njegove «Zmote in laži v zgodovini (bludy a lži v dějinách)» in ilustrovaná «Kronika češko-moravská». Obe knjigi brez izjeme dobro služita svojemu namenu in obe sta nam jako potrebni: prva zato, da bi odstranjevala toliko zmotnih nazorov sploh v zgodovini, v češki pa še posebej; druga pa zato, da bi oslabilá pogubni vpliv raznovrstnih strankarskih in liberalnih kronik in kroniček, katerih imamo na preostajanje.

V novejši dóbi lepo deluje v zgodovini tudi Jos. Hamršíd, kar priča njegov «Jošt z

¹⁾ Leta 1874. je izdal dr. Borový tudi lepo pisano „Zgodovino praške škofije na slavo 900 letnice praške škofije“. Pridelal jej je monografijo „Češki narodni dom v Rimu“.

²⁾ Leta 1879. je izdal tudi: „Spominki staro-boleslavski“.

Rosenberka», izd. leta 1892. v Pragi; ravno tako Peter Špíčka, duhovnik iz križevniškega reda, Anton Podlaha, adjunkt na češkem bogoslovskem oddelku, Honejšek, župnik pri sv. Katalu v Pragi in premnogi drugi. Razven tega pa so vspešno delovali in delujejo na zgodovinskem polju Konrád, Vlasák, Ježek, † Dudík.

Iz vsega tega seveda kratkega opisa se vidi, da zgodovina pri nas ni neobdelana ledina, marveč da so se tudi katoliški duhovniki marljivo zanjo zanimali in se še zanimajo. Da so tudi lajki tako delali in da še delajo, ni mi treba pripominjati. Dovolj je, da navedem vsaj nekaterih imena. Pred vsemi je † Palacký, † Gindely, Tomek, Rezek, Kalousek, Tadra, Slavík, Brandl, Sedláček, Strnad, Prasek, Kryštůfek, Emler, Šembera, Helfert, Winter, Ziebert itd., itd.,

— torej cela dolga vrsta imen, katera sijajno slove širom sveta.

H koncu tega pregleda še omenjam, da se deluje pri nas tudi v patrologiji. Izdajajo se v češkem prevodu spisi raznih svetih očetov in cerkvenih pisateljev z jako dobrimi opazkami in razlagami. Tako je izdal že Sušil spise svetih apostolskih očetov in svetega Justina, mučenca. Čelakovský je prevzel spis sv. Avguština «o božjem mestu», Vojáček je preložil Tertullianov «Apologeticum», Desolda je izbral nekaj spisov sv. Janeza Zlatoustega, namreč šest knjig «o duhovništvu» in «dva opominjevalna govora palemu Teodoru»; vrh tega je prevzel tudi svetega Ireneja «petero knjig proti krivoverstvom»; tako so še druge spise cerkvenih pisateljev odeli v češko obleko. (Dalje.)

Razne stvari.

Národne pesmi.

(Z Belokranjskega. — Zapisal —r.)

I.

Poslušajte, mladi ljudjé,
Kaj vam povem,
Kaj vam povem
Od neke mlade deklice:
Poročni venec si je včeraj vila,
Da jutri bi se z dragim poročila.
Prišlo pa je povelje od Bogá,
Da mora se ločit' s tega svetá!
Prišla je danes bela smrt
In jo zavila v črni prt.
Zvonovi bodo godci ji,
Svatovi pa pogrebniki.

2.

Prva je ura te noči,
Ko se Marija veseli
Z eno rdečo vrtnico
Še pred solncem vtrgano.
Angeljci so jo vtrgali
In jo Mariji šenkali,
Da si bo splela venec zlat
In ga dekliču šenkala.
Ktera ta venec zadobi,
Ta se v nebesih veseli;
Ktera ta venec izgubi,
Ta pa na dnu pekla gori.
Jezus je usmiljen'ga srca,
Vse, kar ga pros'mo, to nam da.
Zdaj ga pa pros'mo sveti raj:
«Vse, kar te pros'mo, vse nam daj,
Zdaj te pa pro'smo sveti raj,
Jezus, Marija nam ga daj!»

3.

Pasel je pastir ovčice
Na zelenem pašniku,
In pripasel je do klade,
Oj, do klade bukove.

In na klado to je sedel,
Pesnice veselo pel,
Izpod klade pa prilezlo
Majhno mu je detece.

Detece je govorilo:
«Hòla, hòla, striček moj!»
«Kaj si reklo, dete majhno,
Da bi jaz tvoj striček bil?»

Detece je govorilo:
«Hòla, hòla, striček moj,
Striček, ti si dober človek,
Zlobna pa je sestra ti.

Tvoja sestra, moja mati,
Ki se tretjič dnès moží,
Ki je sine tri imela,
Sine tri, ki jih več ni!

Prvega je v vodo vrgla,
Drugemu zavila vrat,
Mene pa pod klado dela,
Oj, pod klado bukovo.

Prosim, striček, dobri človek,
Oj, odvedi me domov
K moji materi hudobni,
Ki se tretjič dnès moží.

Le do praga me odvedi,
Kjer piruje mati mi,
Samo se čez prag bom vrglo,
Samo majhno detece!»

Striček detece odvedel
Le do praga je domov,
Samo se čez prag je vrglo,
Samo majhno detece.

«Hòla, hòla, mati moja»,
Dete govorilo je;
«Kaj si reklo, ti grdoba,
Da sem tvoja mati jaz?»

Kakor čist je sneg, ko pade,
Čisto moje je srcé,
Dotaknile niso moške
Še nikdar se me roké!»

«Hòla, hòla, mati moja,
Tretjič se možete dnès,
Vi ste sine tri imeli,
Sine tri, ki jih več ni.

Prvega ste v vodo vrgli,
Drugemu zavili vrat,
Mene pa pod klado deli,
Oj, pod klado bukovo!»

Starašina dete vpraša:
«Dete, kdo te zibal je?»
«Zibali so me vetrovi,
Mrzli vsi in topli vsi!»

Starašina dete vpraša:
«Kdo te pa povijal je?»
«Bili so povoji trava,
Ki po meni rastla je!»

Starašina dete vpraša:
«Kdo te pa odeval je?»
«Klada bila je odeja,
Težka klada bukova!»

Strese se hudobna mati
In vsa v strahu govori:
«Če to res je, naj na glavi
Venec mi takoj zgori!

Kakor čist je sneg, ko pade,
Čisto moje je srcé,
Dotaknile niso moške
Še nikdar se me roké!»

Mati to je govorila,
Pogubila sama se:
Venec jej takoj poročni
Ogenj je žarèč obdal!

Nekoliko belokranjskih izrazov in slovniških nenavadnostij iz Adlešič.

II.¹⁾

Beljánek, beljak (v jajcu).
Bérlati = bálati, metati n. pr. kamenje.
Brázdjak, ogrc, črv.
Brebérin, galanthus nivalis
Búkvič, bukvisa.
Célec, cel, nepreгаžen sneg.
Cvfgati, škrtati.
Čélina, cima pri hrenu.
Čemer, širok usnjat pas.
Dúrkniiti, durkati, suniti, suvati.
Gátar, čarovnik.
Gledálce, bunčica v očesu.
Habdóvina, habat.
Hábrika, fabrika.

Hižišče, prostor, na katerem stoji hiža.
Hrámati = hromástati, šepati.
Jágniti se, izkušati, kdo bode preje.
Jamíčati, po jamicah saditi, n. pr. krompir.
Jezero, jezero.
Káčjek, achillea millefólium.
Kljup in škráljup, trda skorja na zemlji, kadar
zmrzuje.
Koprivnják, vreča iz koprivnega lakna.
Korénjič, na korenu posekano drevo.
Kóriti se, pokoriti se
Kóromač, pimpinella ánisum.
Kípuša, klošec.
Kúkniti, perf. od kukati.
Kvóčka = kločka, koklja.
Maslénka, pinja.
Mašar, kdor je pri maši.
Merčín, geometer.
Mleč, mleček.
Muška, muha. Haj muške! pravijo muham, ka-
dar jih podé.
Naglodati, nažuliti.
Namaličiti se, našemiti se.
Natraviti se, nalezti se (bolezen).
Odjútriti se; odjútrilo se je, jutro je minulo.
Odvéniti, prisušiti se (od mleka).
Ognjilo, Feuerzeug.
Okó slepo, sence.
Oprostiti, opráščati, oproščenje, odpustiti, od-
puščati, odpúščenje.
Osipávati, ogrinjati, n. pr. krompir.
Pánilo, žehta.
Peráč, perilnik.
Póčest, hypéricum perforatum.
Pogánica, mrena (na očesu).¹⁾
Poréciti se, sporeči se.
Potrebóča, potrebščina.
Požirák, požiralnik.
Prégršče, prgišče.
Prekrižiti, prekrižati.
Préloga, Querbalken.
Prídel, pridelek.
Rámen, rama.
Raštvo, zdravilo.
Razpenjati rane Božje, reči: za pet ran Božjih!
Razkášati, razdrobiti.
Rústik, (indecl.) top.
Sívati se, bliskati se brez grmenja.
Skúcati = ščucati, kolcati.
Sloščina, sloga.
Sókriti se, odkriti se.
Spalo, prenočišče.
Sramiti se, sramovati se.
Stolec (pri zidu), Sockel.
Stoza, steza.
Súknič, kosec sukna.
Škoden, škodljiv.
Tónjati, v spanju stokati.
Tárnula, trnulják, Weissdorn.
Ugóniti, uganiti.
Utalóžiti, utolažiti.
Veček, večina.
Zapetrívati, reči: za pet ran Božjih.
Zátrd, zamašek.

1) Glej „Dom in Svet“ 1891, str. 431.

1) Drugodi po Dolenjskem: paganica.

Zavestiti se, zavesti se.
 Zdámljati se, izdoumljati, izdoumiti se.
 Zímolez = zímolézina, ligustrum vulgare.
 Žálití koga, žalovati za kom.

* * *

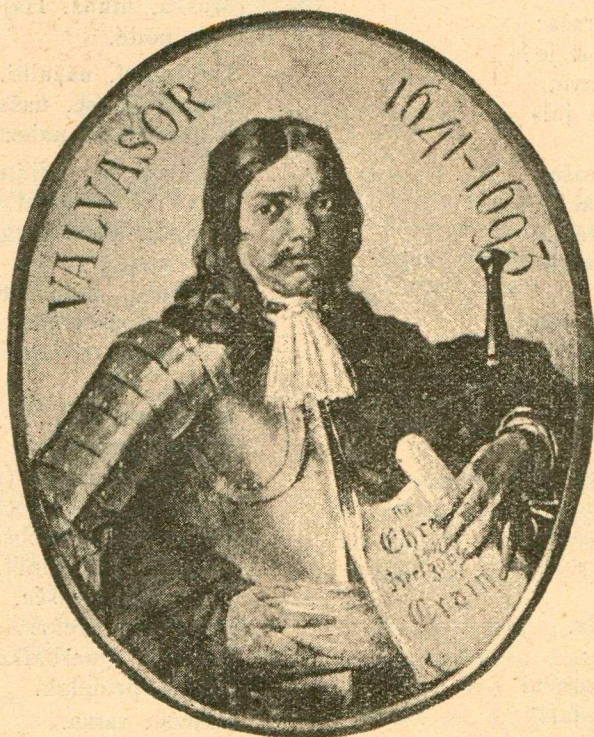
Glagola «pnem» in «začnem» imata v nedol. «pneti», «začneti» in v del. «pnet», «začnet».

Pridevniki: čist, čvrst, glibok, gust (gost), meh, redek, žut (žolt) imajo v drugi (prim.) stopinji: čišči, čvršči, glíblji, gušči, mehlji, reji, žuči. J. Š.

Naše slike.

Prvo malo sliko razklada pesem «Helijodor». Sirski kralj Selevk je bil po ovaduštvu zvedel, da je v jeruzalemskem templju zakladnica polna neštevilnega denarja.

Kralj pošlje svojega višjega oskrbnika Helijodora, da bi ta denar vzela in mu ga prinesla. Bil je pa denar samo iz dobrotnih darov, namenjen potrebam v svetišču, pa vdovam in sirotam. Helijodor pride v Jeruzalem, da bi izpolnil kraljevo povelje. Odločeni dan je ljudstvo po mestu trepetalo in vzdihovalo k Bogu, duhovniki so v svetišču iskreno molili, vikši duhovnik je bil v grozni srčni bridkosti; tu pride Helijodor z vojščaki in hoče pobrati denar. A groza prevzame vse, da se zgrudijo na tla, ko zagledajo konja in strašnega jezdec na njem z zlatim orožjem. Konj se zažene na Helijodora s sprednjima kopitoma; tudi dva druga mladeniča obstopita na desni in levi Helijodora in ga bijeta, da pade na tla in se mu stemni pred očmi. Spremstvo ga je potem posadilo na stol in ga odneslo iz svetišča. — Ta dogodek je porabil Rafael in ustvaril svojo nesmrtno sliko v tako zvani «Helijodorovi stanci» v Vatikanu. Slika je na veliki steni. Kako je dovršena, o tem piše izvrstni ocenjevalec njegovih del, Springer¹⁾: «Rafael je ustvaril v Helijodorovi sliki delo nepresegljive dramatične moči. Jasno, kakor znajo le največji umetniki, izbral je trenutek, iz katerega se razvidi vse dejanje, pa ob enem vrhunec vsega razvoja itd.» Zanimivo je, da je oni veliki duhovnik, ki iskreno moli, papež Julij II. sam, prijatelj Rafaelov. — «Prizor z ljubljanske veselice dné 22. rožnika» lahko umevajo naši čitatelji. Prizorišče je Kozlerjev vrt ob drevoredu. Dasi nima slika sama nikake

Valvazor. (Slika Jurija Šubica v Rudolfinumu.)

umetelne vrednosti, hranila bode vendar potomcem spomin iz naših sedanjih «veselih» dnij. — «Notranjska deklica v nekdanji narodni noši.» Minuli časi! Morebiti hrani še stara ženica one od zlatega vezenja in zlatih plošč blesteče se «forme»; srebrni pas velja tudi skoro samo za spomin lepe mladosti. — O mestu Jajcu nam ni treba posebej pisati. Veliko plosnje zdolaj je frančiškanski samostan s cerkvijo; cerkev ima tri ladije. Na vrhu, nad samostanom se vidi stara trdnjava; v sredini pa, kjer se grič nehaya, vidiš dobro ohranjeni zvonik stare cerkve sv. Luke. Hôtel 'Jajce' pa se ne vidi na sliki, ker je preveč na levi strani. — Shod pri sv. Roku v Dravljah. V malo vas Dravlje pri Ljubljani (župnije šentviške) pride vsako leto na dan sv. Roka, t. j. 16. velikega srpana, prav veliko ljudij na cerkveni shod. Iz Ljubljane gre pozneje tje zaobljubljena procesija, ker je sv. Rok pomočnik zoper kugo in kužne bolezni. Kako živahno je bilo nekdanj pri sv. Roku, kaže nam naša slika, ki je posneta po starejši sliki. Tu se godi še vse tako, kakor nekdanj na sejnih: tu poslušajo ljudje vnetega pridigarja, tam se krepčajo z dobro pijačo, drugodi kupčujejo itd. Ljudje imajo še staro nošo. To bi bil lep predmet za veliko umetno sliko.

Železnica iz Jafe v Jeruzalem.

Pred jednim letom je začela voziti prva železnica v sveti deželi. Ko je bil «Jeruzalemski romar» tam, bila je v delu. Lansko jesen je potoval v Jeruzalem naš dober prijatelj, ki nam je poslal kratko poročilo o tej železnici. Postaje na železnici so te-le (v franc. pisavi): 1. Jaffa, 2. Lydda, 3. Ramleh, 4. Raculch, 5. Sejea, 6. Deir Abou, 7. Bittriz, 8. Jérusalem. Prva postaja je zunaj Jafe. Izprva gre vlak med lepim pomarančnim drevjem in travniki; skoro dve tretjini poti sta med skalovjem in prepadi, proti Jeruzalemu je zopet prijaznejše. Jeruzalemska postaja je na zahodu mesta, kakih deset minut od jafskih vrat. Vozi vlak dobre tri ure in sicer jedenkrat na dan sem in tje; iz Jafe gre ob 1 uri 20 minut popoldne, iz Jeruzalema ob polu osmih zjutraj. Vozovi imajo dva razreda: v I. se sedi, v II. pa stoji. Lastnica železnice je neka francoska družba.

† **Francišek Gestrin.** Znani pesnik (gl. «Dom in Svet», str. 237 t. I.) je umrl dné 15. t. m., star šele 28 l. Upamo obširnejšega poročila. N. v m. p.!

¹⁾ Raffael und Michelangelo, str. 207.

Dve starejši manj znani slovenski knjigi v drugem izdanju.

(Spisal D. M. Obalovič.)

V tržaški okolici se nahaja lepo število starih slovenskih knjig. Tamošnje domače ljudstvo hrani navadno take knjige kot dragocen zaklad in dá jih jako nerado iz rók. To je pač jasen dokaz, da se je ljudstvo v tržaški okolici že od nekdanj zavedalo svoje narodnosti in je kupovalo že pred stoletjem knjige, pisane v slovenskem jeziku.

Tu omenjam drugo izdanje Antona Breznika, žalskega beneficijata, «Večne pratike» iz l. 1803., kateri celi naslov je:

Vezhna / Pratika / od Gospodarftva, / v' kateri je najti / koku ufaki hifhni / Gospodar / s'voje hifhne rezhi s' pridam / oberniti, flabe leta prevediti, na- / prej stojezhim nadlugam nasproti pri- / ti, inu perhodni zhaf po sedem Pla / netih bode foditi / mogel. /

H' temu je perftavleno / Podvuzhenje /, kar od Mefza do Mefza fkus zelu / letu per hifhvanju je potreb / nu sturiti, / Vun — danu od Antona Bresnika; / Beneficiata v' Shavzi. / V' Lublani / se najde per Andreju Gaflerju / Natifkávzu.¹⁾ (1803, m. 8°, 88 strani.)

Sodeč po le-tem naslovu sem mislil, da je Anton Breznik leta 1803. še živel ter sam oskrbel drugo izdanje. Iskal sem po vseh naših znanih virih, pa nisem našel ničesar, niti v Šafařiku, niti v Marnovem sicer točnem «Jezičniku», razven tega, da je žalski beneficijat Anton Breznik izdal leta 1789. «Vezhno Pratiko».

Stvar se mi je zdela tako zanimiva, da se obrnem na čast. gosp. župnika Josipa Jeraja v Žalcu, mój prijatelj pa

poprosi dr. Jos. Pajka v Mariboru, naj blagovolita preiskati tamošnje zapisnike.

Odzvala sta se oba gospoda povoljno, zaradi česar se jima tu javno zahvaljujem. Sedaj že sto let po njega rojstvu vemo prav, kdaj se je Anton Breznik porodil, kje in kdaj je umrl. Iz žalskih župnih matic posnemamo:

«Anton Breznik je bil od leta 1768. do 30. septembra leta 1773. kapelan v Žalcu; od tedaj pa do svoje smrti (dné 27. aprila 1793. leta) žalski beneficijat; umrl je za vodenico, star 58 let v dan svoje smrti.» Tedaj se je narodil l. 1735., najbrže tudi meseca aprila, ker zapisnik trdi, da je uprav na smrtni dan izpolnil osemindeset let. — Zapisnik lavantinske vladikovine pa pravi tako-le:

Anton «Wressnigg» beneficiat in Sachsenfeld † 29/4 — 1793. — Razlika dveh dnij med žalskim in lavantinskim zapisnikom je čisto umevna: lavantinski škofijski urad je dobil poročilo o smrti Breznikovi stoprav čez dva dni, in dotični pisec je zapisal isti dan, ko mu je došlo poročilo, t. j. 29/4 — 1793, kot smrtni dan.

Sedaj mi je izpregovoriti o vsebini «Vezhne Pratike» v drugem izdanju.

Iz predgovora: «Kir hifhnimu Gospodarju je na tim veliku leshozhe, de ve, kakifhnu vreme perhodni letu bode, namrezh, al merslu, al gorku, al fuhu, al mokru? Koku dolgu pomlad, koku hitru pak bode jefen mersla. To se fizar v' Pratikah ufako letu spruti naide, al sa naprei ne. fkus dolgo fkufhno se je tolikain snaidlu, de ufake 7 let, zhe ne ufse, vender, vezhi del se je glih snaihlu, to pa bres zvilba se more 7. Planetam

¹⁾ Prim. naslov pri Šafařiku, str. 93, in Marnov «Jezičnik», 1884, str. 73.

perpifati, kateri ufelej ureme fkus letu vishajo, inu eden teh Planetov vfelej svoje letu spolni inu temu katiri sa nim pride, svoje vishanje zhes da.»¹⁾ — Za primer bodi dovolj toliko.

Jeziku v predgovoru se še dovolj pozna upliv Pohlinove šole, dasi je druga izdaja mnogo boljša od prve, vsaj sklanjatev je pravilnejša. Od 5. do 42. strani je imenik in razlaga o uplivu vsakega posameznega planeta v pomladi. poletju, jeseni in po zimi.

Od 43. do 69. strani: «Hišna pratika» je vse, razven²⁾ treh po tri vrste obsegajočih verzov iz svetega pisma, pretiskano iz Vodnikove «Velike pratike»³⁾ za leto 1795.

Od 71. do 74. strani: «Od sposnanja tiga Vremena» je vse ponatisnjeno iz Val. Vodnikove «Velike pratike»⁴⁾ za leto 1795. Poleg tega stoji na 74. strani Vodnikova: «Zadovoljin Krajnz».

Od 75. do 88. strani je «Popiffuvanje krajnske deshele» pretiskano iz Vodnikove «Velike pratike»⁵⁾ za leto 1795.

Nad polovico knjige je torej iz Vodnikovega peresa. Kdo je neki oskrbel drugo izdanje? Morda Vodnik sam. Razlogi za to menenje so ti-le: Vodnikov založnik Jan. Frid. Eger je bil ustavil izdajanje njegove «Velike pratike», ker se je pokazalo, da ima premalo kupovalcev,⁶⁾ a pozneje se je vendar le videlo, da je pratika potrebna. Zato je Vodnik poiskal drugega zalagatelja, Andreja Gaflerja, pri katerem je bila že izšla jedna druga Vodnikova knjiga.⁷⁾

¹⁾ Primerjaj prvega izdanja predgovor, Josip Marn: «Jezičnik», 1884, str. 73.

²⁾ Prvotna opravila. — Prim. Fr. Wiesthaler: «Val. Vodnika zbrani spisi», 1890, str. 17.

³⁾ Prim. Fr. Wiesthaler: «Val. Vodnika izbrani spisi.» Ljublj. 1890, str. 17—25.

⁴⁾ Ibid. str. 10—11. — ⁵⁾ Ibid. str. 3—7. —

⁶⁾ Ibid. str. XXIX. — ⁷⁾ Ibid. str. XXXI.

Konec osemnajstega in na početku devetnajstega veka so bili v Ljubljani Zoisi, Vodnik in njiju prijatelji jedini, ki so poznali narodove potrebe in izkušali ustrezati jim. Vodnikova pisateljska sposobnost je bila že dovolj poznana širjemu občinstvu, zato se mu niti ni zdelo primerno, niti potrebno, da bi bil postavil svoje ime na naslovni list. Od tega ga je odvrčala njegova skromnost. Možno je pa tudi, da je Vodnik hotel poskusiti, ali ne bi imela stvar boljšega uspeha pod drugim imenom.

Druga zanimiva knjiga, v drugem do sedaj nepoznanem izdanju, je Maksova Redeskini-jeva cerkvena pesmarica: «Ofem, / inu / fheftdefet / fveteh / Pefm, / katire fo na profhnje, inu / posheljenje vezh brumneh / dufh fkerbnu fkup sbrane / pobulfhane, inu pogmirane, k' / vezhe zhašte boshje, temu blish / nemu pak k' duhovnemu trofh / tu, inu podvuzhenju na / fivitlobo dane. / Iz perpuhfhenjem vikfhe Gospode. / Na novizh vundane. / V Lublani / Se najdejo per Marii Anni Raab, 1800, m. 8°, 241 štetih strani.

Na 242. nešteti strani je ponatisnjeno tiskovno dovoljenje prve izdaje, katero slove: Imprimatur / Niklas Rudolph / Freyherr von Raab. / Ex Commissione Rev. Lib. / Laibach den 27ten Jenner 1775. / Na 243 nešteti strani pouk, ob kakih prilikah naj se te pesmi pojó. Na 244. do 247. strani je: Zamerkovanje vfeh v teh bukvah sapopadeneh Pefm. — O vrednosti Maksa Redeskini-ja pesmarice sta že govorila Šafařik in Marn. Kam nas bi bili dovedli slični pisatelji, ko bi nam v oni dôbi ne bila milost božja poslala Zoisa, Vodnika in drugih môž, katerim še ni bilo uho toli oglušilo za domačo besedo kakor Redeskiniju!

